

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ BİLİM DALI**

**KÜTAHYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ ERKEN OSMANLI
DÖNEMİ SİKKELERİ
(I. MURAD-II. MURAD DÖNEMİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ali İhsan AKSAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hakkı ACUN**

Ankara-2014

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ BİLİM DALI**

**KÜTAHYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ ERKEN OSMANLI
DÖNEMİ SİKKELERİ
(I. MURAD-II. MURAD DÖNEMİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ali İhsan AKSAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hakkı ACUN**

Ankara-2014

ONAY

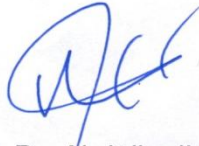
Ali İhsan Aksan tarafından hazırlanan "Kütahya Arkeoloji Müzesi'ndeki Erken Osmanlı Dönemi Sikkeleri (I. Murad-II. Murad Dönemi)" başlıklı bu çalışma, 14.03.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sanat Tarihi anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hakkı Acun (Başkan)

Prof. Dr. Halit Çal

Prof. Dr. Abdülkadir Dündar

ÖZET

AKSAN, Ali İhsan. “Kütahya Arkeoloji Müzesi'ndeki Erken Osmanlı Dönemi Sikkeleri (I. Murad-II. Murad Dönemi)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Tezin amacı bahsi geçen müze envanterinde kayıtlı bulunan Erken Osmanlı devri sikkeleri üzerindeki yazıları okumak, süslemeleri tahlil ve tasnif ederek sanat tarihi disipliniyle bilimsel bir çalışma ortaya koymaktır.

Bilindiği üzere bu dönemi kapsayan yayınlarda sikkeler -özellikle akçeler- genellikle tarihi açıdan ele alınmış ve üzerlerindeki yazı ve tarihlerin okunulmasıyla yetinilmiştir. Bu alanda birkaç yüksek lisans tezi dışında kapsamlı bir bilimsel çalışma ortaya koyulmamıştır. Mangırları bu kapsam dışında tutmak daha gerçekçi olacaktır. Yumuşak ve işlenmesi kolay bir maden olan bakırdan üretilmesi ve basımında da yerel sanatkârların rol alması mangırın akçeye nazaran daha süslü olmasını sağlamıştır. Bu sebepten dolayı akçe ikinci planda kalmıştır.

Kuruluş devri sikkeleri İlhanlı ve Selçuklu etkisinde gelişirken Murad Hüdavendigâr ile birlikte sikkelerin farklılaştıkları görülmektedir. Kimlik arayışındaki sikkeler fetret devriyle beraber Çelebi Mehmed öncülüğünde Osmanlı kimliğine bürünmeye başlar. Paralar üzerinde hükümdar ismi, darp mahalli ve darp yılı düzenli olarak yer alır ve sonraki dönemlerde de bu gelenek devam ettirilir.

İncelediğimiz dönem itibarıyla sikkeler üzerinde bulunan süsleme unsurları bitkisel, geometrik ve figürlü olmak üzere üç gruba ayrılır. Ancak üzerinde çalıştığımız meskûkât içerisinde figürlü süsleme grubuna ait sikkeler bulunmamaktadır.

Bu çalışma sırasında sikkeler üzerindeki geometrik ve bitkisel motiflerin çizimleri yapılarak belirli bir süslemenin gösterdiği varyasyonlar saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca süslemelerin yöresel özellikler gösterip göstermedikleri, özel bir anlam ifade edip etmedikleri ve eğer varsa etkilendiği kültür çevresi ele alınmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde erken Osmanlı dönemi sosyal, siyasal ve ekonomik durumu ile sikkenin gelişimi hakkında bilgiler aktarılmıştır. Katalog kısmında sikkeler, ait olduğu hükümdar dönemi çerçevesinde darp mahalli ve süsleme unsurları gözetilerek gruplandırılmıştır. Değerlendirme ve sonuç bölümünde ise katalog kısmında ön plana çıkan özelliklere vurgu yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Erken Osmanlı
2. Osmanlı Sikkeleri
3. Akçe
4. Mangır
5. Geometrik Süsleme

ABSTRACT

AKSAN, Ali İhsan. "The Coins of Early Ottoman Period in Kütahya Archeological Museum (Periods of Murad I-Murad II)", Postgraduate Thesis, Ankara, 2014.

The aim of the thesis is to read the writings, to produce a scientific study with the Discipline of Art History by resolving and labeling the ornaments on the Early Ottoman period coins that are registered in the aforesaid museum history.

As known, the coins in the publications including this period, especially akches, have been dealt in terms of historic and it has been contented with reading of writings and dates on them. Except a few postgraduate thesis, it hasn't been produced a comprehensive study in this field. It will be more realistic to except mangirs from this content. Being made of copper which is easy to process and soft metal and taking place of local craftsmen in its pre-made mangir more ornamental compared to akche. Because of that akche was of secondary importance. Whereas the coins of Foundation Period improved under the effects of Seljuk and İlkanid, it is seen that the coins differentiated with Murad Hüdavendigâr. The coins in search of identity starts to personate of Ottoman together with the Ottoman Interregnum under Mehmed Çelebi's leadership. The name of the Sultan, the mint, the minting date take place on the coins regularly and this tradition is maintained in following periods.

In respect of the period we search, the items of ornaments on the coins are divided into three groups as herbal, geometric and figured. But, there aren't coins belong to figured ornament group within the coins that we study on. During this study, the variations that a certain ornament showed are tried to determine by drawing of the geometric and herbal motifs on the coins. Also it was dealt whether the ornament had local features or not, whether they expressed a special meaning or not, if they had the cultural environment they were influenced by.

In the first part of the study, the informations about the social, political and economical situation of early Ottoman period and improvement of coin are given. In the part of catalogue, the coins were divided into groups by regarding the mint and ornament items in terms of the period of Sultan belonged to. In the evaluation and conclusion parts, the feature that came to the fore in the catalogue part, were emphasized.

Key Words

1. Early Ottoman
2. Ottoman Coins
3. Akche
4. Mangir
5. Geometric Decoration

ÖNSÖZ

Her zaman hayatımızın vazgeçilmez unsurları arasında bulunan ve Lidyalılar tarafından icat edildiği kabul edilen para, belki de insanlık tarihi kadar eskidir. Kültür ve medeniyetin varlığının bilinmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için şüphesiz en önemli objelerden biridir. Tek bir sikke bir medeniyetin geçmişi hakkında bizi etrafıca aydınlayabilecek çok önemli bilgiler sunabilmektedir.

Elinize aldığınız eski bir para sizde farklı duygular oluşturabilir ve hayal dünyanızda sizi o devirlere götürüp seyahat ettirebilir. Kendinizi bir pazarda alışveriş yaparken, bir sarayın hazine odasında veya o devrin zengin bir hükümdarı olarak görebilirsiniz. Dolayısıyla sikkeler, geçmişle herhangi bir nedenle bağ kurup empati yapmanızı sağlayan önemli bir araçtır.

Konumuz olan Kütahya Arkeoloji Müzesinde Bulunan Erken Osmanlı sikkeleri çalışmamız kapsamında toplu olarak ele alınıp incelenmiştir. Kitap, makale ve tez gibi çalışmalarda süslemeleri yoğun olduğu için genellikle mangırlar işlenmiştir. Akçelerde ise çoğunlukla üzerlerindeki yazılar okunmuş, ağırlık, çap ve ait olduğu hükümdar ismi belirtilmekle yetinilmiştir. Kısacası sanat tarihi disiplinine uygun üslup kritiğinin yapılmadığı görülmüştür.

Bu amaçlarla Kütahya Arkeoloji Müzesindeki Erken Osmanlı akçe ve mangırları bir arada ele alınmış, belli başlı özellikleri belirtildikten sonra süslemeleri tasnif edilerek sanat tarihi disipliniyle bilimsel bir çalışma ortaya çıkarmak hedeflenmiştir.

Çalışmamız süresince çok değerli bilgilerini paylaşarak her türlü konuda katkı sağlayan ve yardımlarını esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Hakkı Acun'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İlk defa böyle bir konuda tez yapmam hususunda beni yüreklendiren ve her zaman bir hocadan öte daha yakın ilgi gösteren değerli hocam Yard. Doç. Dr. Rüstem Bozer'e ve Yüksek Lisans dersleri boyunca gösterdikleri ilgi alaka, kazandırdıkları bilgi ve tecrübeler dolayısıyla Yard. Doç. Dr. Murat Çerkez ve Prof. Dr. Gül Tunçel'e şükranlarımı sunuyorum.

Müzede yaptığımız çalışmalar boyunca elinden gelen yardımı esirgemeyen Arkeolog Recep Karaca'ya ve diğer müze çalışanlarına teşekkür ediyorum. Tez süresi boyunca gerektiğinde her konuda görüşüne başvurduğum ve her defasında benimle yakından ilgilenen Sayın Adil Özme'ye de teşekkürü bir borç bilirim. Fotoğrafların düzenlemesini yapan ve tezime emeği geçen arkadaşım, Gazi Üniversitesi Araş. Gör. Bahar Özdemir'i de burada anmadan geçemeyeceğim.

Beni yetiştiren, bugünlere gelmem için elinden gelenin en iyisini yapan annem ve babama, tezimin çiziminden imlasına kadar her alanında emeği bulunan nişanlım Gülcan Aksay'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
LEVHALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	7
1. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ İLE İLGİLİ KAYNAK VE YAYINLAR	7
1.1. ARAŞTIRMA VE YAYINLAR	7
1.1.1. Kitaplar	7
1.1.2. Makaleler	9
1.2. OSMANLI NÜMİSMATİĞİ İLE İLGİLİ YAYINLAR	10
1.2.1. Yerli Ve Yabancı Kataloglar	10
1.2.2. Kitaplar	12
1.2.3. Makaleler	13
1.3. OSMANLI NÜMİSMATİĞİ DIŞINDAKİ GENEL NÜMİSMATİK YAYINLAR	14
1.3.1. Kataloglar	14
1.3.2. Kitaplar	15
1.3.3. Makaleler	16
İKİNCİ BÖLÜM	18
2. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ SİYASAL, SOSYAL, EKONOMİK ORTAMI İLE SİKKE, SİKKE DARBI VE DARPHANEYE GENEL BAKIŞ	18
2.1. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ SİYASAL, SOSYAL, EKONOMİK ORTAMI	18
2.1.1. Siyasal Ortam	18

2.1.2. Sosyal Durum	30
2.1.3. Ekonomik Durum	37
2.1.3.1. Toprak Sistemi	38
2.1.3.2. Tarım ve Hayvancılık	39
2.1.3.3. Ticaret	41
2.1.3.4. Gelirler, Bazı Ücret ve Fiyatlar	44
2.2. SİKKENİN TANIMI, TARİHÇESİ VE OSMANLI DEVLETİ'NDE DARPHANELER VE SİKKE BASIM TEKNİKLERİ	47
2.2.1. Sikkenin Tanımı	47
2.2.2. Tarihçesi	47
2.2.3. Osmanlı Devleti'nde Darphaneler ve Sikke Basım Teknikleri	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	65
3. KATALOG	65
3.1. MURAD (HÜDÂVENDİĞÂR) I DÖNEMİ SİKKELERİ	65
3.2. (YILDIRIM) BAYEZİD I DEVRİ SİKKELERİ	71
3.3. ÇELEBİ MEHMED I DÖNEMİ SİKKELERİ.....	87
3.4. MURAD II DÖNEMİ SİKKELERİ	91
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	193
4. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	193
4.1. SİKKELERLE İLGİLİ GENEL DURUM TESPİTİ	193
4.1.1. Akçe ve Mangırların Adedi Bilgileri	193
4.1.2. Sikkelerde Biçim ve Yazı Karakteri	194
4.1.3. Ağırlık, Ölçü ve Ayar	196
4.2. SİKKELERİN DÖNEMLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI	198
4.2.1. I. Murad Devri Akçe ve Mangırları.....	198
4.2.2. Yıldırım Bayezid Devri Akçe ve Mangırları.....	198
4.2.3. I. Mehmed Devri Akçeleri	199
4.2.4. II. Murad Devri Akçe ve Mangırları.....	199
4.3. SÜSLEMENİN SİKKELER ÜZERİNDE DAĞILIMI	201
4.3.1. Geometrik Süsleme	201
4.3.1.1. Çift Daire Kullanılan Örnekler.....	202

4.3.1.2. Çift Daire Tek Silme Kullanılan Örnekler	203
4.3.1.3. Çift Daire Tek Silme ve Tek Yay Kullanılan Örnekler	203
4.3.1.4. Çift Daire Çift Silme Kullanılan Örnekler	204
4.3.1.5. Çift Daire Çift Yay Kullanılan Örnekler	204
4.3.1.6. Çift Daire Çift Silme Çift Yay Kullanılan Örnekler	205
4.3.1.7. Çift Daire Üç Silme Kullanılan Örnekler	205
4.3.1.8. Çift Daire Üç Silme ve Yıldız Kullanılan Örnekler	206
4.3.1.9. Çift Daire Geometrik Geçme Kullanılan Örnekler	206
4.3.1.10. Çift Daire ve Halka Kullanılan Örnekler	207
4.3.1.11. Çift Daire ve Çeşitli Geometrik Şekiller Kullanılan Örnekler	207
4.3.1.12. Çift Daire ve Saadet Düğümü Kullanılan Örnekler	208
4.3.1.13. Çift Daire Tamga ve Aynalı Yazı Kullanılan Örnekler	209
4.3.1.14. Çift Daire Dört Yay Kullanılan Örnekler	209
4.3.1.15. Üç Daire İçinde Kare Kullanılan Örnekler	210
4.3.2. Bitkisel Süsleme	210
4.3.2.1. Stilize Palmetler	211
4.3.2.2. Rumiler	213
4.3.2.3. Kıvrım Dallar	214
4.3.2.4. Çiçekler	214
4.4. TÜRK SANATI AÇISINDAN MOTİFLERİN İKONOĞRAFİK DEĞERLENDİRİLMESİ	216
4.5. ERKEN OSMANLI SİKKELERİNİN ÇAĞDAŞI OLAN DİĞER BAZI BEYLİK VE DEVLET PARALARIYLA MUKAYESESİ	220
SONUÇ	223
KAYNAKÇA	226
LEVHALAR	239
TABLolar	249

KISALTMALAR

A.Ü.: Ankara Üniversitesi.

AÜDTCF: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.

Bkz.: Bakınız.

çev.: Çeviren.

Ed.: Editör.

G.Ü.: Gazi Üniversitesi.

IRCICA: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

İ.Ü.: İstanbul Üniversitesi.

İ.Ü.Edb. Fak.: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Ltd. Şti.: Limited Şirketi.

MİA: Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi.

MEB: Milli Eğitim Basımevi.

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi.

Sos. Bil. Ens.: Sosyal Bilimler Enstitüsü

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.

TDV: Türk Diyanet Vakfı.

TİKA: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

TND: Türk Nümismatik Derneği.

TOEM: Tarihi Osmanlı Encümeni Mecmuası.

TTK: Türk Tarih Kurumu.

YKY: Yapı Kredi Yayınları.

YTY: Yeni Türkiye Yayınları.

LEVHALAR LİSTESİ

- Levha 1.** Erken Osmanlı Devri Genişleme Haritası ([www. Erguvan.net](http://www.Erguvan.net))
- Levha 2.** Osmanlı, Kanuni Dönemi Metal Sikke Kalıbı (Paksoy 2011)
- Levha 3.** Sikke Kalıpları (Artuk 1981)
- Levha 4.** 15. Yüzyıldan Temsili Bir Darphane (Sahillioğlu 1982)
- Levha 5.** Cendere Usulü Sikke Darbı (Artuk 1981)
- Levha 6.** 848 Tarihli Fatih Akçesi (A. Aksan Arşivi)
- Levha 7.** Günümüze Ait Bir Kap Üzerinde Saadet Düğümü Motifi (www.alticicadde.com)
- Levha 8.** Günümüze Ait Bir Kolye Üzerinde Saadet Düğümü Motifi ([http:zerredesignstore.com](http://zerredesignstore.com))
- Levha 9.** Milet Tipi Seramik Üzerinde Stilize Palmet Motifleri (Öney 2007)
- Levha 10.** Kubadabad Çinisinde Palmet Motifi (Arık 2007)
- Levha 11.** Konya Mevlana Müzesi Lahdinde Palmet Motifleri (Öney 2007)
- Levha 12.** Erzurum Çifte Minareli Medrese Batı Eyvanı Rumi Motifi (Ünal 1989)
- Levha 13.** Hilal ve Yıldız Motifli Göktürk Kağanlık Sikkeleri (Babayar 2007)
- Levha 14.** Fatih Sultan Mehmed'in Çintemani Motifli Kaftanı (Türk El Sanatları 1969)
- Levha 15.** Artuklu Hükümdarı Yuluk Arslan'ın Yıldız Desenli Sikkesi, 1188 (Uykur 2010)
- Levha 16.** İlhanlı Hükümdarı Geyhatu'nun Mardin Darplı (H.691) (M. 1299) Dirhemi(Hinrichs 2011)
- Levha 17.** Orhan Gazi'nin Bursa Darplı (H. 727) Akçesi(Damalı 2010)
- Levha 18.** I.Murad'ın Kûfi Yazılı, Darp Mahalsiz ve Tarihsiz Akçesi(Damalı 2010)
- Levha 19.** Çelebi Mehmed'in 813-Bursa Darplı Akçesi (www.osmanischesmuseum.europa.de)
- Levha 20.** Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in 846-Konya Darplı Akçesi (www.eroncoins.com)
- Levha 21.** Menteşeoğlu Leys Bey'in 823 Tarihli, Tuğralı Akçesi (www.balcoins.com)
- Levha 22.** Saruhanoğlu I. İshak Bey'in 776 Tarihli, Tuğralı Akçesi (www.eroncoins.com)
- Levha 23.** Candaroğlu İsfendiyar Bey'in 832 Tarihli Mangırı (www.bedencoins.com)
- Levha 24.** Aydınoğlu Cüneyd Bey'in 825-Serez Darplı Akçesi (Erek 2008)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kütahya Arkeoloji Müzesi Erken Osmanlı Dönemi Sikke Envanter Listesi

Tablo 2. Malzeme Ve Süsleme Dağılım Tablosu

Tablo 3. Erken Osmanlı Dönemi Sikke Darp Yerleri

Tablo 4. Erken Osmanlı Dönemi Sikke Darp Tarihleri

GİRİŞ

1. TEZİN ADI:

" Kütahya Arkeoloji Müzesinde Bulunan Erken Osmanlı Dönemi Sikkeleri (I. Murad-II. Murad Dönemi)"dir.

2. TEZİN KONUSU:

Tez; Kütahya Arkeoloji Müzesindeki I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet, II. Murad devirlerine ait sikkelerin sınıflandırılmasını ve bu sikkelerdeki yazı ve süsleme unsurlarının detaylı bir şekilde sanat tarihi açısından incelenmesi ve değerlendirilmesini konu almaktadır.

3. AMAÇ ve KAPSAM:

Bu Tez, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca, tez ve raporların yazımı ile ilgili esaslara göre düzenlenmiştir.

Bugüne kadar yayınlanmış olan kataloglarda Osmanlının kuruluş devri sikkeleriyle ilgili sadece darp yılı, darp mahalli ve içerdikleri yazılar vs. hakkında yüzeysel bilgiler verilmiştir. Süslemelerle alakalı olarak yalnızca mangırlar üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada; sikkelerin yazılarını okumak, mangırların yanında akçelerin de süslemelerini tahlil ve tasnif etmek ve sanat tarihi disipliniyle bir bilimsel çalışma ortaya koymak temel amaç olmuştur.

Tez; Kütahya Arkeoloji Müzesindeki I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet, II. Murad devirlerinde darbedilen akçe ve mangırları kapsamaktadır. Osman Gazi, Orhan Gazi ve Çelebi Mehmed hariç diğer fetret devri

hükümdarlarının sikkeleri müze envanterinde bulunmadığı için konumuz yukarıdakilerle sınırlı tutulmuştur.

4.ÖNEMİ:

Sikkelerle alakalı olarak yapılan yayınlarda genellikle katalog çalışmalarına yer verildiği ve paraların tanımlanmasından öteye pek fazla gidilmediği görülmektedir. İncelenen Osmanlı sikkelerinin yazıları okunmuş, ancak sikkeler içerik, bezeme ve ikonografi yönünden tam manasıyla ele alınmamıştır. Bu yönde yapılan çalışmalar mangırlarla sınırlı kalmıştır.

Diğer yandan sanat tarihinde Türk-İslâm dönemi paraları hakkında yapılmış az sayıda Yüksek Lisans ve Doktora tezi bulunmaktadır. Fakat hazırlanan tezlerde genel olarak bakır paralar üzerinde durulmuştur. Akçeler ise yüzeysel olarak ele alınmıştır. Bezeme unsuru ve süsleme kompozisyonlarına değinilmemiştir. Bu açıdan bakıldığında tezimizin önemi bir kat daha artmaktadır.

Ayrıca adı geçen müzedeki sikkeler ilk kez tezimizde ele alınmakta ve birkaç ender örnekte bilim âlemine sunulmaktadır.

5.YÖNTEM

5.1. Kapsam ve Sınırlılıklar: Tezimiz adından da anlaşılacağı üzere Kütahya Arkeoloji Müzesindeki Erken Osmanlı Dönemi sikkelerini kapsamaktadır. Müze envanterinde I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet ve II. Murad devri (1359-1451) akçe ve mangırları bulunduğu için çalışmamız bunlarla sınırlı kalmıştır.

5.2. Veri Toplama Tekniği: Araştırmamızın ilk aşamasını müzede yapılacak çalışmalar oluşturmaktadır. Söz konusu müzede belirlenen her bir sikke için

öncelikle hazırlamış olduğumuz gözlem fişi doldurulmuş, daha sonra makro ölçekte fotoğraf çekimi yapılmıştır. Yine her bir sikkenin ölçüsü alınıp daha sonra tartılarak gramajı belirlenmiştir. Müzedeki araştırmalar bittikten sonra tez konumuzla ilgili kaynaklar toplanarak literatür çalışması tamamlanmıştır.

Katalog oluşturulurken bugüne kadar yayımlanmış sikke kitap ve katalogları gözden geçirilerek eksiklikler tespit edilmiş ve fazlalıklar atılarak özgün bir katalog hazırlanmaya çalışılmıştır.

5.3. Kavramsal Çerçeve:

Tezimizin ana konusu, Kütahya Arkeoloji Müzesi'ndeki Erken Osmanlı Dönemi sikkeleridir. Bu kapsamda adı geçen müzedeki sikkeler, Sanat Tarihi metodolojisiyle nümismatik, bitkisel ve geometrik süsleme bakımından ele alınarak gruplandırılmış ve değerlendirilmiştir.

Üzerindeki çalışılan sikkelerden hükümdar adı, darp yeri, darp tarihi ve bezeme ayrımları göz önünde bulundurularak aynı gruptan en iyi durumdaki birer örnek alınmak suretiyle 64 tanesine kataloğumuzda yer verilmiştir. İncelediğimiz sikkelerin tamamı tablolar kısmında gösterilmiştir. (Tablo1)

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Erken Osmanlı Dönemi'nde yalnızca bakır ve gümüş sikke darbedildiği saptanmıştır. Bitkisel süslemenin bakır sikkelerde yoğunlaşırken gümüş sikkelerde nadiren de olsa kullanıldığı görülmüştür. Sikkelerin tamamında "Sülüs" yazı kullanılmış olup hükümdar künyesi ve benzer dua cümleleri kullanılmıştır. Sikkeler üzerindeki yazı karakterlerinin ve darp tekniğinin tamamının aynı türden olması nedeniyle bu konulara fazla değinilmemiş, arkaya eklediğimiz tabloda belirtilmiştir. (Tablo 2)

64 sikkeden 11 adedi bakır, 51 adedi gümüş paralardan meydana gelir. Sikkelerde 14 farklı geometrik motif tespit edilmiştir. Bunların biri dışında kalanların hepsinde geometrik motifler çift daire içerisine yerleştirilmiştir. Diğer örnekte ise motif üç daire içine yerleştirilmiştir. (Katalog 3) 19 adet örnekte ise 4 farklı bitkisel bezemeye rastlanmıştır. Bunlar da

geometrik motiflerle birlikte çift daire içersine kazınmışlardır. (Tablo 2) Sikkelerde dikkat çeken husus, özellikle II. Murad sikkelerinin bazılarında stilize palmet motifinin kullanılması ve baba isminin "Muhammed" veya "Mehemmed" şeklinde işlenmiş olmasıdır.

İncelenen örneklerde hükümdar künyesinin yer aldığı yazı veya tuğra, sikkelerin ön yüzüne; darp yeri, darp tarihi ve bazı dualar da sikkelerin arka yüzüne yerleştirilmiştir. Sikkelerin tamamına yakınında hükümdar ve babasının ismi yer almaktadır. Artuklu sikkelerinde görüldüğü gibi¹ geriye dönük yani 2-3 kuşak içeren bir şecere bağlantısı görülmemektedir.

I. Murad akçelerinde tarih bulunmazken mangırlar arasında bir adet 790 tarihli olan vardır. Bayezid akçelerinin tamamında 792 tarihi bulunmaktadır ve darp mahalleri bulunmamaktadır. Ayrıca çalışmamızda ilk kez her iki yüzü negatif olarak darbedilmiş bir Bayezid akçesi yer almıştır. (Katalog 8) Mangırlarında ise 5 ve 6 köşeli yıldızlar dikkat çeker. Bunlar da darp yeri ve tarihi belirtilmemiştir.

Sikkeler içerisinde hem darp yeri hem de darp tarihinin bir arada verildiği örnekler Çelebi Mehmed akçeleridir. (Katalog 12-13) Bu devirden sonra Osmanlı sikkelerinde darp yeri ve tarihi birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca Fetret Devri ile birlikte Emir Süleyman sikkelerinde ilk kez tuğra kullanılmış² ve bu tarihten sonra Osmanlı sikkelerinde kullanılan yaygın bir süsleme aracı olmuştur.

Elimizde en fazla örnek II. Murad devrine ait olduğundan çalışmamızda ağırlık biraz da bu yöne kaymıştır. Bu sebeple bu dönem akçelerini sınıflandırmak daha kolay olmuştur. Bu sikkeler geometrik motif bağlamında 15, bitkisel süsleme bağlamında ise 4 ayrı grupta toplanmıştır. Bu akçeler içinde yine dikkat çeken bir sikke ilk kez tezimizde yer verdiğimiz H.834 (M.1431) Edirne darplı üç hilalli bir akçedir. (Katalog 48)

Mangırlarda öne çıkan tip şüphesiz kayı boyu tamgasını taşıyan örneklerdir. (Katalog 60-61) Akçelerde darp tarihi ve darp mahalli kesintisiz

¹Bkz. Ramazan Uykur, "Artuklu Sikkelerinde Yazı ve Süsleme Kompozisyonu", Ankara, G.Ü. Sos. Bil. Ens., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010.

² Cüneyt Ölçer, **Yıldırım Bayezid'in Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar**, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1968, s.9.

olarak verilirken mangırlarda ya hiç verilmemiş ya sadece darp yılı ya da sadece darp yeri verilmiştir. İkisi birlikte verilen tek örnek 953 Tire darplı mangırdır. (Katalog 63)

Çalışmamızda izlediğimiz yöntem şöyledir: Öncelikle literatür taraması yapılarak tezi oluşturabileceğimiz sikkelere ulaşılmıştır. Bahsi geçen müze envanterindeki Osmanlı ve İslami dönem diye kaydedilen sikkelerin tamamı gözden geçirilmiş ve konumuza uygun olanlar kayıt altına alınıp mahallinde fotoğraf çekimi ve ölçümleri yapılmıştır. Daha sonra bu sikkelerin çizimleri³ yapılarak tezin ana şeması oluşturulmuştur. Diğer yandan sikkelerin çizimi yapılırken ortaya koyduğumuz geometrik kompozisyonların net olarak anlaşılabilmesi amacıyla çizimler olduğu gibi değil de olması gerektiği şekliyle verilmiştir. Burada, elimizde bulunan ve kataloglarda yer alan sikkeler göz önünde bulundurularak çizimler tamamlanmıştır.

Çalışmanın başlangıcında Tezin Adı, Konusu, Amaç ve Kapsamı, Önemi ve Yöntemi gibi başlıklar üzerinde durularak takip edilecek yol belirlenmiştir.

Tezimizin birinci bölümünde Erken Osmanlı Dönemi'nin sosyal, siyasal ve ekonomik yönünü ele alan araştırma ve yayınlar incelenmiştir. Bu bölümün ikinci başlığında ise Osmanlı nümismatiği ile ilgili yerli ve yabancı kataloglar, kitaplar ve makaleler tanıtılmıştır. Üçüncü başlık altında Osmanlı nümismatiği dışındaki katalog, kitap ve makaleler ele alınmıştır.

İkinci bölümde Erken Osmanlı Dönemi sosyal, siyasal, ekonomik ortamı ve sikke ile darphane konuları hakkında elde ettiğimiz araştırmalara dayanarak kapsamlı bir izahat yapılmıştır.

Çalışmamızı üçüncü bölümünü katalog kısmı oluşturmaktadır. Burada müze envanterinden elde edilen akçe ve mangırlar ait olduğu hükümdar dönemi gözetilerek darp mahalli, darp tarihi ve süsleme ayrıntıları gözetilerek sıralamaya tabi tutulmuştur oluşturduğumuz katalog fişlerinde sikkelerin ölçü birimleri gram ve milimetre cinsinden belirtilmiştir. Katalogda katalog

³ Sikkelerin çiziminde büyük emek harcayan nişanlım Sayın Gülcan Aksay'a şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca fotoğrafların düzenlenmesinde bana yardımcı olan Gazi Üniversitesi Araştırma Görevlisi Bahar Özdemir'e de teşekkür etmeden geçemeyeceğim.

numarası, fotoğraf numarası ve çizim numarası aynı numaralar olacak şekilde verilmiştir. Sadece arka yüz numaralarına "A" harfi ilave edilmiştir.

Dördüncü bölümde Osmanlı sikkeleri ile alakalı genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra sikkeler tiplerine göre sınıflandırılmıştır. Daha sonra süslemenin sikkeler üzerinde dağılımı geometrik ve bitkisel olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Son olarak da motiflerin Türk Sanatı açısından kısa bir ikonografik değerlendirmesi yapılmıştır.

Tezimiz değerlendirmeden üretilen kısa bir sonuç, kaynakça ve ek bölümleri ile sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ İLE İLGİLİ KAYNAK VE YAYINLAR

1.1. ARAŞTIRMA VE YAYINLAR

Osmanlı devrini aydınlatmaya yönelik pek çok araştırma ve yayın mevcuttur. Burada bunların hepsini ele almamız mümkün olmadığından sadece yararlandığımız kitap ve makaleler hakkında bilgiler vereceğiz.

1.1.1. Kitaplar

Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**⁴ adlı eserinde beylikler devrinde Anadolu'nun sosyal ve siyasal durumu hakkında bilgiler vermiştir. Velidi Togan da **Umumi Türk Tarihine Giriş**⁵ adlı eserinde benzer bilgilere yer vermiştir.

Halil İnalcık'ın **Devlet-i 'Aliyye**⁶, İsmail H. Uzunçarşılı'nın **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**⁷, Hammer'in **Osmanlı Devleti Tarihi**⁸, Mustafa Cezar'ın **Mufasssal Osmanlı Tarihi**⁹, Şiar Yalçın'ın çevirisi olan **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**¹⁰, Gibbons'un **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**¹¹ isimli eserleri doğrudan Osmanlı hakkında yazılmış olduğundan

⁴ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu, 1971.

⁵ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, I. Cilt, İstanbul, 1981.

⁶ Halil İnalcık, **Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, I. Cilt, Ankara, TTK Yayınları, 1982.

⁸ Purgstall B. J. V. Hammer; **Osmanlı Devleti Tarihi**, çev. Mümin Çevik; Erol Kılıç, I-II Cilt, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1983.

⁹ Mustafa Cezar, **Mufasssal Osmanlı Tarihi**, I. Cilt, Ankara, TTK Yayınları, 2010.

¹⁰ Ç. Şiar Yalçın, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Başlangıcından 1566'ya Kadar**, 2.baskı, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.

¹¹ Herbert A Gibbons, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, çev. Bülent Arı, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 1998.

bunlardan, Erken Osmanlı devri sosyal, siyasal ve ekonomik ortamı konusunda karşılaştırmalı olarak faydalanılmıştır.

A. Yaşar Ocak'ın **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhitler**¹² adlı eseri Osmanlı zamanındaki toplum devlet ilişkileri ile alakalı bilgiler içermektedir.

14. yüzyılda Anadolu'yu ziyaret eden **İbn Battuta seyahatnamesinde**¹³ o devir Anadolu'sunun belli başlı şehirleri, ekonomisi ve bazı erzak fiyatları hakkında bilgiler aktarmıştır.

II. Murad zamanında Osmanlı topraklarına uğrayan Bertrandon **Deniz Aşırı Seyahati**¹⁴ kitabında Türkler hakkında bilgiler vermektedir. Bertrandon, bir hacı gibi doğuya gitmiş, fakat gizli ajan olarak görevlendirildiğinden İslam devlet ve beyliklerinin başlıcalarını dolaşarak karayolundan geri dönmüştür. O çağda son derece güç olan bu uzun seyahatin esas gayesi, Türklerin politik durumlarını yerinde incelemek, Philippe le Bon'un yapmayı tasarladığı bir Haçlı seferi için zemin yoklamaktır. Bertrandon bir ajandır fakat içinde yaşadığı milleti iyi tanımaya çalışan, onun iyi taraflarını, meziyetlerini, başarı sebeplerini de görmesini ve takdir etmesini bilen bir insandır.

Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi**¹⁵ ve Ahmet Tabakoğlu **Türk İktisat Tarihi**¹⁶ kitaplarında Osmanlının iktisadi, ekonomik ve toplumsal yaşamıyla birlikte para yönetimi ile sikkelerin izlediği seyir, sikke tashih ve tağşişlerini kapsamlı olarak işlemişlerdir. Abdurrahman Vefik'in **Tarih-i Mali**¹⁷ ve **Tekâlif-i Kavaidi**¹⁸ eserlerinde yine Osmanlı devri ekonomisi, devletin gelirleri ve bazı devlet yetkililerinin aldığı maaşlar belirtilmiştir.

¹² A. Yaşar Ocak, **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler**, İstanbul, 1999.

¹³ Ebû Abdullah Muhammed, İbn Battûta Tancî; **İbn Battûta Seyahatnamesi**, çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul, 2000.

¹⁴ Bertrandon, De La Broquière, **Deniz Aşırı Seyahati**, çev. İlhan Arda, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2000.

¹⁵ Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559) II**, Ankara, Barış Kitap Basım Dağıtım, 1999; Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi**, İstanbul, YKY, 2010.

¹⁶ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, 1. baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, Mart, 1986.

¹⁷ Abdurrahman Vefik, **Tarih-i Mâlî**, Kanâat Matbaası, 1330.

¹⁸ Abdurrahman Vefik, **Tekâlif-i Kavaidi**, Dersaadet-Matbaai "Kader", 1328.

1.1.2. Makaleler

Faruk Sümer, **Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış**¹⁹ makalesinde Osmanlı Beyliğinin kuruluş yıllarında Anadolu'daki toplumsal yapıya değinmiştir.

Feridun Emecen, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**²⁰ adlı eserde Osmanlının kuruluşundan küçük kaynarcaya kadar geçen zaman dilimindeki sosyal, siyasal, ekonomik geçmişi kapsamlı bir biçimde anlatmıştır.

Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, **Osmanlı Tarihinde Dönemler**²¹ makalesinde Osmanlı kuruluş dönemi hakkında bilgiler verir.

Osmanlı Devleti'nin siyasal teşkilatlanması, toplumun sosyal tabakaları ve reayanın ülke sınırları içerisinde yerleştirilmesi ile toplum düzeninin sağlanması hususunda Feridun Emecen'in **Osmanlıda Yerleşik Hayat Şehirliler Köylüler**²², Ahmet Tabakoğlu'nun **Osmanlı İktimai Yapısının Ana Hatları**²³, Nurdan Şafak'ın **Osmanlı Kuruluş Döneminde Devlet**²⁴, Metin Kunt'un **Osmanlı Siyasal Düzeni ve Değişim**²⁵, Yelda Demirağ'ın **Osmanlı İmparatorluğunda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları**²⁶ makalelerinden faydalanılmıştır.

Osmanlı ekonomisini ve iktisadi hayatını sosyal konuları da göz önünde bulundurarak ele alan makaleler; Ahmet Tabakoğlu'nun **Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları**²⁷, Halil İnalcık'ın **Osmanlı İmparatorluğunun**

¹⁹ Faruk Sümer, "Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış", **D.T.C.F.Dergisi**, Cilt 20, Sayı 3-4, Ankara, 1962, s.213-245.

²⁰ Feridun Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi: Kuruluştan Küçük Kaynarcaya", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, I. Cilt, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, IRCICA, 1994.

²¹ Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, "Osmanlı Tarihinde Dönemler", ed. Yılmaz Kurt, **OTAM**, Sayı 10, Ankara, 1999, s.333-350.

²² Feridun Emecen, "Osmanlılarda Yerleşik Hayat, Şehirliler ve Köylüler", ed. Güler Eren, **Osmanlı: Toplum**, IV. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.91-97.

²³ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İktimai Yapısının Ana Hatları", ed. Güler Eren, **Osmanlı: Toplum**, IV. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.17-31.

²⁴ Nurdan Şafak, "Osmanlı Kuruluş Döneminde Devlet", **Belleten**, Cilt LXXVI, Sayı 276, Ankara, TTK Yayınları, 2012, s.431-434.

²⁵ Metin Kunt, "Osmanlı Siyasal Düzeni ve Değişim", ed. Sina Akşin, **Türkiye Tarihi**, II. Cilt, İstanbul, 1988, s.130-144.

²⁶ Yelda Demirağ, "Osmanlı İmparatorluğunda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları", **OTAM**, Sayı 13, Ankara, 2002, s.15-33.

²⁷ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.17-31.

Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti²⁸, yine Ahmet Tabakoğlu'nun **Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları**²⁹'dır.

Mehmet Öz'ün **Osmanlı Klasik Döneminde Tarım**³⁰ ve A. Mesut Küçükcalay'ın **Osmanlı Toprak Sistemi**³¹ adlı makalelerinde Osmanlı'da tarımın yaygınlaşması ile devletin uyguladığı toprak sistemleri anlatılır.

Mustafa Akdağ'ın Osmanlı İmparatorluğunun **Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti**³² makalelerinde, kuruluş döneminden itibaren Osmanlı'nın ticaret yolları üzerine yerleşmesi ve komşu ülkelerle olan ticari ilişkileri incelenmiştir.

Bir Kamu Hizmeti Ve Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplumundaki Rolü³³ çalışmasında Hayriye Işık, Osmanlı devrindeki vakıfları, kuruluş amaçlarını ve toplumsal yararlarını ele almıştır.

1.2. OSMANLI NÜMİSMATİĞİ İLE İLGİLİ YAYINLAR

1.2.1. Yerli Ve Yabancı Kataloglar

Sikkelerin tanımlanması ve tanıtılmasında katalogların önemi büyüktür. Müzelerde tek tek her birini göremediğimiz sikkeler bu eserlerle elimize ulaşmaktadır. Çalışmamız esnasında da elimizde bulunan sikkelerin

²⁸ Halil İnalcık, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", **Belleten**, Cilt 15, Ankara, TTK Yayınları, 1951, s.629-684.

²⁹ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları", ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.125-135.

³⁰ Mehmet Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Tarım", ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.66-73.

³¹ Abdullah Mesut Küçükcalay, "Osmanlı Toprak Sistemi -Mirî Rejim-", ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.53-58.

³² Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", **Belleten**, Cilt XIII, Sayı 51, Ankara, TTK Yayınları, 1949, s.497-564; Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti II", **Belleten**, Cilt XIV, Sayı 55, Ankara, TTK Yayınları, 1950, s.319-405.

³³ Hayriye Işık, "Bir Kamu Hizmeti ve Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü", **Akademik Bakış**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı 16, Nisan, 2009, s.1-10. (Erişim) <http://www.akademikbakis.org>

tetkiki, tanımlanması ve dönemleri ile ilgili bilgiler bu kataloglardan elde edilmiştir. Osmanlı nümismatiği için önemli ve başvuru kaynağı niteliğinde olan kataloglardan ilki Nuri Pere'nin **Osmanlı Madeni Paraları**³⁴ eseridir. Burada Yapı Kredi sikke koleksiyonundaki Osmanlı sikke, madalya ve nişanları tanıtılmış olup sikke konusunda değerli bilgiler aktarılmıştır.

Halil Edhem, **Meskûkât-i Kadime-i İslamiyye Kataloğu** birinci cildinin **Meskûkât-i Osmaniyye**³⁵ kısmında, Osman Gazi'den III. Murad devrine kadarki Osmanlı meskûkâtını tanıtmış, çap ve ağırlık gibi özellikleri ile sikkeler hakkında detaylı açıklamalar yapmıştır. İsmail Galib de **Takvim-i Meskûkât-i Osmaniyye**³⁶ kitabında Halil Edhem gibi bir çalışma ortaya koymuştur. Eser, Osman Gazi-II. Abdülhamid dönemi sikkelerini kapsamakta olup ayrıca Osmanlı meskûkâtı hakkında da detaylı bilgiler içermektedir. Eserde Osman Bey'e atfedilen bir sikkenin yayınlanması çeşitli tartışmalara konu olmuştur.

Şennur Şentürk'ün yayına hazırladığı **Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri**³⁷ kataloğunun dördüncü cildinde 111 adet Osmanlı sikkesi belirli özellikleriyle tanıtılmıştır.

Künker'in Almanca yayımlanan müzayede kataloğunun üçüncü cildinde³⁸, Orhan Gazi'den başlayarak IV. Mehmed'e kadarki sikkeler ele alınmıştır. 1 ve 2. ciltlerde diğer Osmanlı padişahlarının sikke, madalya ve nişanları yayınlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları³⁹ kitabında Kaan Uslu, 1687-1839 arası sikkeleri yayımlamış ve sikkelerle ilgili mini bilgilere yer vermiştir.

³⁴ Nuri Pere, **Osmanlılarda Madeni Paralar: Yapı ve Kredi Bankasının Osmanlı Madenî Paraları Koleksiyonu**, İstanbul, 1968.

³⁵ Halil Edhem, **Meskûkât-ı Kadîme-i İslamiyye Kataloğu: Meskûkât-ı Osmaniyye**, I. Cilt, Kostantiniyye, Mahmud Bey Matbaası, 1334.

³⁶ İsmail Galip, **Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye**, Kostantiniyye, Mihran Matbaası, 1307.

³⁷ **Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri 4**, "Saltanatın İki Yüzü, Yazı ve Tuğra", ed. Şennur Şentürk-Brian Johnson, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Merkezi, Nisan, 1995.

³⁸ Fritz Rudolf Künker, **The Sultan Collection An Old Private Collection of Ottoman Coins**, Part 3, Münzen des Ottomanischen Reiches, Teil 3, Auktion 231, Osnabrück, Marz, 2013.

³⁹ Kaan Uslu, **Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları: 1687-1839**, 1. baskı, İstanbul, Aralık, 2010.

1.2.2. Kitaplar

Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi**⁴⁰ kitabında Osmanlı dönemi ekonomik durumunu ve paranın seyrini devletin kuruluşundan Cumhuriyete kadar kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Ayrıca sikkelerin ayar ve vezinleri hakkında da bilgiler bulmak mümkündür.

Atom Damalı'nın 8 cilt olarak yayınlanacak olan **Osmanlı Sikkeleri Tarihi**⁴¹ kitabının ilk cildinde mevcut katalogların tümü taranarak Osman Bey-Yavuz Sultan Selim zamanındaki Osmanlı sikkelerine yer verilmiştir. Tüm Osmanlı sikkelerinin böyle bir kitapta bir araya gelmesi sikkeler hakkında daha kolay bilgiler elde etmemiz açısından son derece önemlidir ve kitabın önemini bir kat daha artırmaktadır. Kitaptan sikkelerin tetkiki, üzerindeki yazıların hangi sitede yazıldığı ve anlamlarının neler olduğu konusunda yararlanılmıştır. Yine Damalı'nın **150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri**⁴² kitabında kendi adına hutbe okutup sikke bastıran 150 devletin yaklaşık 1500 hükümdarının paraları ve bu 150 devletin geçmişi anlatılmıştır. Eserden sikkelerin tarihi gelişimi hakkında bilgilere ulaşılmıştır.

Cüneyt Ölçer'in **Yıldırım Beyazıt'ın Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar**⁴³ kitabından fetret devri sikkeleri konusunda bilgi alınmıştır. **Nakışlı Osmanlı Mangırları**⁴⁴ kitabında Osmanlı devleti mangırları ve Osmanlı'ya ait olabileceği düşünülen mangırlar çizimleri yapılarak okuyucuya sunulmuştur. Kitabın giriş kısmında mangırlar hakkında bilgiler mevcuttur.

Ayrıca mangırlarla ilgili gerek süsleme gerek bilgi ve gerekse elimizdeki mangırların tanımlanabilmesi için Necdet Kabaklarlı tarafından yazılan üç adet **Mangır**⁴⁵ isimli kitaba da başvurulmuştur. Kitaplardan ilki

⁴⁰ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

⁴¹ Atom Damalı, **Osmanlı Sikkeleri Tarihi**, Cilt 1, İstanbul, Ocak, 2010.

⁴² Atom Damalı, **150 Devlet 1500 Sultan: İslam Sikkeleri**, İstanbul, Nilüfer Vakfı Yayınları, Kasım, 2001.

⁴³ Cüneyt Ölçer, **Yıldırım Beyazıt'ın Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar**, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1968.

⁴⁴ Cüneyt Ölçer, **Nakışlı Osmanlı Mangırları**, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1975.

⁴⁵ Necdet Kabaklarlı, **Mangır: Osmanlı İmparatorluğu Bakır Paraları 1299-1808**, İstanbul, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1998; Kabaklarlı, Necdet; **Mangır: Tire'de Darbedilen**

1299-1808 yılları arasında, diğer ikisi ise Tire ve Yemen'de darbedilen Osmanlı mangırlarının süsleme, ikonografi, ağırlık, çap ve ayar gibi özelliklerini yansıtır.

1.2.3. Makaleler

İbrahim Artuk'un kaleme aldığı **Osmanlı Beyliğinin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke**⁴⁶ isimli makalede yayınladığı Osman Gazi sikkesi, Osmanlı'da ilk sikkenin ne zaman darbedildiği konusuna açıklık getirmesinden ötürü son derece önemlidir.

Günay Paksoy'un **Anadolu'da Altın ve Gümüşe Vurulan Osmanlı Damgası**⁴⁷ çalışması Osmanlı devrinde piyasaya sürülen paralara takılan isimler ve hangi dönemde kaç gram ağırlığında ve ayarında sikke kesildiği konusunda ayrıntılı bilgiler içerir. Ayrıca Oğuz Tekin'in Osmanlı paraları ve Osmanlı topraklarında tedavülde bulunan yabancı ülke paralarını incelediği **Osmanlı İmparatorluğunda Para**⁴⁸ makalesinde Osmanlı devletinin gümüş darlığı zamanında buna nasıl bir çözüm getirdiği ve bu uygulamanın uzun vadede fayda ve zararları konusunda görüşler bulunmaktadır.

Osmanlı'da yapılan sikke tashihleri, tashihin anlamı, niçin yapıldığı ve sık sık uygulanan bu yöntemi tarihi süreç içerisinde ele alan çalışma Nezihi Aykut'un **Osmanlı İmparatorluğunda 17. yy Ortalarına Kadar Yapılan Sikke Tashihleri**⁴⁹ dir.

Osmanlıda darphane, darp teknikleri ve darphanenin işleyişi hususunda Halil Sahillioğlu'nun **Darphane, Mihaniki Darp Usulünün**

Osmanlı Bakır Paraları (1411-1516), İstanbul, 2007; Necdet Kabaklarlı, **Mangır: Yemen'de Darbedilen Osmanlı Bakır Paraları (1517-1640)**, İstanbul, TND Yayınları, 2007.

⁴⁶ İbrahim Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", **I. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Kongresi Tebliğleri**, Ankara, 1980, s.27-33.

⁴⁷ Günay Paksoy, "Anadolu'da Altın ve Gümüşe Vurulan Osmanlı Damgası", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.163-205.

⁴⁸ Oğuz Tekin, "Osmanlı İmparatorluğunda Para", **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.169-179.

⁴⁹ Nezihi Aykut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. Asır Ortalarına Kadar Yapılan Sikke Tashihleri", **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul, İ.Ü.Edb. Fak. Yayınları, 1991, s.343-360.

Kabulü⁵⁰ makaleleri ile İbrahim ve Cevriye Artuk'un **Osmanlı İmparatorluğu Zamanındaki Darphanelere Genel Bakış**⁵¹ ve Musa Kazım'ın **Darphanenin Ahval-i Dâhiliyesi**⁵² makalelerinden yararlanılmıştır. Çalışmalarda darphanenin idaresi, darphane memurları ve görevleri, darp yapımında kullanılan aletler ve bu aletlerin resimleri, darphanenin çalışma usulü gibi konular irdelenmiştir.

1.3. OSMANLI NÜMİSMATİĞİ DIŞINDAKİ GENEL NÜMİSMATİK YAYINLAR

1.3.1. Kataloglar

İbrahim ve Cevriye Artuk tarafından hazırlanan **Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu**⁵³ 2 cilttir. İlk cildin giriş kısmında sikkenin gelişim evresine değinilmiştir. İkinci cildin ilk bölümü de Osmanlı sikkelerine ayrılmıştır. Sikkenin gelişimi kısmında ve darp tablosu hazırlarken bu katalog son derece yararlı olmuştur.

Gaybullah Babayar'ın **Köktürk Kağanlığı Sikkeleri Kataloğu**⁵⁴ eserine ise karşılaştırma amacıyla başvurulmuştur. Katalogda Orta Asya'da farklı dillerde darbedilen Göktürk sikkeleri tanıtılmıştır. Sikkeler üzerine vurulan damgaların hangi boylara ve hükümdarlara ait olduğu tek tek açıklanmıştır. Bu gelenek II. Murad mangırlarının bir kısmında devam ettirilmiştir.

⁵⁰ Halil Sahillioğlu, “Mihaniki Darb Usulünün Kabulü”, **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, İstanbul, İ.Ü.Edb. Fak. Yayınları, 1992, s.21-36.

⁵¹ Cevriye Artuk, İbrahim Artuk, “Osmanlı İmparatorluğu Zamanındaki Darphanelere Genel Bir Bakış”, **I. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi**, Cilt 3, İstanbul, İTÜ, 14–18 Eylül, 1981, s.267-278.

⁵² Musa Kazım, “Darphanenin Ahvâl-i Dâhiliyesi”, **TOEM**, Cüz. 9, İstanbul, 1 Ağustos, 1327, s.551-557.

⁵³ İbrahim Artuk, Cevriye Artuk, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu**, Cilt I, İstanbul, MEB, 1971; İbrahim Artuk, Cevriye Artuk, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu**, Cilt II, İstanbul, MEB, 1974.

⁵⁴ Gaybullah Babayar, **Köktürk Kağanlığı Sikkeleri Kataloğu**, Ankara, TİKA, 2007.

1.3.2. Kitaplar

Oğuz Tekin **Eski Çağda Para**⁵⁵ kitabında sikkenin tanımı ve eski çağ paraları hususunda bir çalışma ortaya koymuştur.

Sikkelerin gelişimi konusunda yararlandığımız kaynak kitaplardan biri İslami sikkeler konusunda detaylı bilgiler içeren El Makrizi'nin **Eski ve İslami Paralar**⁵⁶ adlı kitabıdır.

Editörlüğünü Bülent Arı'nın yaptığı **Anadolu'da Paranın Tarihi**⁵⁷ kitabında paranın, icadından Türkiye Cumhuriyeti'ne serüveni farklı farklı yazarlar tarafından açıklayıcı bir dille detaylı olarak anlatılmıştır. Kitaptaki makalelerden Osmanlı sikkelerinin gelişimi, darp yerleri, ayar ve vezinleri konularında önemli bilgiler edinilmiştir.

Nümismatik yayınlar dışında sikkeler üzerindeki bitkisel ve geometrik süslemeler ve bu süslemelerin ikonografik anlamlarını tahlil etmek için Selçuk Mülayim'in **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler**⁵⁸, **Değişimin Tanıkları**⁵⁹; Seyyid Hüseyin Nasr'ın **İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş**⁶⁰, **İslam Sanatı ve Maneviyatı**⁶¹; Ergün Candan'ın **Türklerin Kültür Kökenleri**⁶²; Schimmel'in **Sayıların Gizemi**⁶³; Altan Türe'nin **Takılar ve Süs Eşyalarında Sembollerin Dili**⁶⁴ ve Emel Esin'in **Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**⁶⁵ adlı kitaplarından yararlanılmıştır.

⁵⁵ Oğuz Tekin, **Eski Çağda Para: Antik Nümizmatik Giriş**, İstanbul, 1984.

⁵⁶ Takiyeddin Ahmed el-Makrîzî, **Eski ve İslami Paralar**, çev. İ.Hakkı Konyalı, İstanbul, 1946.

⁵⁷ **Anadolu'da Paranın Tarihi**, Edt. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011.

⁵⁸ Selçuk Mülayim, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler: Selçuklu Çağı**, Ankara, 1982.

⁵⁹ Selçuk Mülayim, **Değişimin Tanıkları: Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999.

⁶⁰ Seyyid Hüseyin Nasr, **İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş**, çev. Nazife Şişman, İstanbul, 1985.

⁶¹ Seyyid Hüseyin Nasr, **İslam Sanatı ve Maneviyatı**, İstanbul, 1992.

⁶² Ergün Candan, **Türklerin Kültür Kökenleri**, İstanbul, 2002.

⁶³ Annemarie Schimmel, **Sayıların Gizemi**, çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul, 2000.

⁶⁴ Altan Türe, **Arkeoloji, Antropoloji ve Folklor Açısından Takılar ve Süs Eşyalarında Sembollerin Dili**, İstanbul, Goldaş Kültür Yayınları, 2004.

⁶⁵ Emel Esin, **Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, İstanbul, 2004.

1.3.3. Makaleler

Oğuz Tekin, İslam Ansiklopedisi "Sikke Maddesi" makalesinde⁶⁶ sikke teriminin kökenini ve gelişimini anlatmıştır. Aynı yazar **Lidya Krallığından Osmanlı İmparatorluğuna Anadolu'da Sikke Darbı**⁶⁷ çalışmasında parayı icat eden Lidyalılar ve sonraki süreçte Anadolu'da sikke basan devletleri ve bu devletlerin sikkelerindeki değişim ve gelişimi işlemiştir. Yılmaz İzmirli ise **Anadolu Selçuklu Sikkeleri**⁶⁸ makalesinde Selçuklu sikke tipolojilerini ve sikkelerin özelliklerini açıklamıştır. H. Christoph, **İlhanlılar'ın Anadolu'da Darbettikleri Sikkeler**⁶⁹ araştırmasında, İlhanlı sikkelerinin beylik sikkeleri üzerindeki etkisiyle alakalı bilgiler verir.

İbrahim Tözen **Arap Sasani Paraları**⁷⁰ araştırmasında İslamiyet'in doğuşuyla birlikte Arap Yarımadası'nda kullanılan paralar, bunların gelişimi ve Sasani paralarının gelişimi ile her iki para grubunun etkileşimleri üzerinde durmuştur.

Süsleme ve ikonografi konusunda Selçuk Mülayim'in **Palmet Motifinin Tipolojisi**⁷¹, **Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında**⁷², **Selçuklu Geometrik Süslemeleri**⁷³; Hamza Gündoğdu'nun **İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler**⁷⁴; Hatice Aksu'nun **Rumi Motifinin İlk Öncüleri**⁷⁵; Emel Esin'in **Kün-Ay**⁷⁶; Nermin Şaman Doğan'ın **Anadolu**

⁶⁶ Oğuz Tekin, "Sikke mad.", **TDV İslam Ansiklopedisi**, XXXVII. Cilt, İstanbul, 2009, s.179-184.

⁶⁷ Oğuz Tekin, "Lydia Krallığı'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na Anadolu'da Sikke Darbı", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.33-49.

⁶⁸ Yılmaz İzmirli, "Anadolu Selçuklu Sikkeleri", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, Edt. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.95-107.

⁶⁹ J. Christoph Hinrichs, "İlhanlıların Anadolu'da Darbettikleri Sikkeler", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.109-121.

⁷⁰ İbrahim Tözen, "Arap-Sasani Paraları", **TND Bülten**, Sayı 7, İstanbul, 1975, s.3-25.

⁷¹ Selçuk Mülayim, "Palmet Motifinin Tipolojisi", **Anadolu (Anatolia) XX**, Ankara, 1976-1977, s.141-159.

⁷² Selçuk Mülayim, "Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında", **Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültür Kongresi Bildirileri**, 4-7 Eylül 1989, Ankara, 1997, s.177-182.

⁷³ Selçuk Mülayim, "Selçuklu Geometrik Süslemeleri", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 9, İstanbul, Aralık, 1990, s.47-53.

⁷⁴ Hamza Gündoğdu, "İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar: Güner İnal'a Armağan**, Ankara, 1993, s.197-211.

⁷⁵ Hatice Aksu, "Rumi Motifinin İlk Öncüleri", **Türkler**, IV. Cilt, Ankara, 2002, s.182-192.

⁷⁶ Emel Esin, "Kün-Ay: Ay-Yıldız Motifinin Proto-Türk Devirden Hakanlılara Kadar İkonografisi", **VII. Türk Tarih Kongresi**, Cilt 1, Ankara, TTK Yayınları, 1972, s.313-359.

Selçuklu Dönemi Geometrik Süslemelerine Yüklenen Anlamlar⁷⁷; Örcün Barışta'nın **Timur Beneği ve Anadolu'dan Bazı Örnekler**⁷⁸; Sadi Bayram'ın **Türk Kültüründe Mühr-ü Süleyman'ın Yeri**⁷⁹ ve Semra Ögel'in **Anadolu Selçuklu Sanatı Ortamı**⁸⁰ makaleleri göz önünde bulundurulmuştur.

⁷⁷ Nermin Şaman Doğan, “Anadolu Selçuklu Dönemi Geometrik Süslemelerine (Yıldız Kompozisyonlarına) Yüklenen Anlamlar”, **Ortaçağda Anadolu: Prof. Dr. Aynur Durukan’a Armağan**, Ankara, 2002, s.397-413.

⁷⁸ H. Örcün Barışta, “Timur Beneği ve Anadolu’dan Bazı Örnekler” **Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı**, TDV, Ankara, 2002, s.17-31.

⁷⁹ Sadi Bayram, “Türk Kültüründe Mühr-ü Süleyman’ın Yeri”, **Kültür-Sanat**, Sayı 37, Ankara, 1998, s.49-51.

⁸⁰ Semra Ögel, “Anadolu Selçuklu Sanatı Ortamı”, **IX. Türk Tarih Kongresi II**, Ankara, 1988, s.697-709.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ SİYASAL, SOSYAL, EKONOMİK ORTAMI İLE SİKKE, SİKKE DARBI VE DARPHANEYE GENEL BAKIŞ

2.1. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ SİYASAL, SOSYAL, EKONOMİK ORTAMI

2.1.1. Siyasal Ortam

Yerleşik Selçuklu sistemi gereği 1071 Malazgirt Zaferiyle Anadolu'ya göç eden konar-göçer Türkmen boyları, herhangi bir karışıklığa meydan vermemeleri amacıyla hudut boylarına yani Anadolu'nun orta ve doğu bölgelerine sevk edilmişlerdir.⁸¹ Anadolu Selçuklu Devleti zamanında da bu durum değişmemiş ve fethedilen uç bölgelere yerleşik olmayan unsurların yerleştirilmesine devam edilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol egemenliğine girmesiyle ortaya çıkan karmaşadan kaçan Orta ve Doğu Anadolu yaylalarında yaşayan Türkmen boyları, Anadolu'nun batısına yani Bizans'ın doğu sınır bölgelerine yığılmışlardır. Karadeniz'in dağlık kesimi ile Kastamonu'dan Antalya'ya kadar uzanan dağlık bölgeler, eski otlaklarını kaybeden Türkmenlerle dolup taşmıştır.⁸² Anadolu Selçuklu Devleti dağılmaya başlarken uç bölgelerde bağımsız veya yarı bağımsız diye adlandırabileceğimiz Türkmen emirlikleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

İlhanlılara sembolik miktarda cüz'i bir vergi ödeyen⁸³ bu uç beyleri; Anadolu'nun ovalık kesimlerini ellerinde bulunduran Moğolların Batı ve Kuzeybatı Anadolu'daki dağlık mıntıkları "ucat" ismiyle Selçukluların

⁸¹ Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi", s.5.

⁸² Emecen, **a.g.m.**, s.6; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.505.

⁸³ Pamuk, **Paranın Tarihi**, s.31.

nüfuzuna bırakmaları nedeniyle Selçuklu Sultanı'na tabi idiler.⁸⁴ Diğer bir deyişle tüm beylikler Selçuklu Sultanı'nın bir menşûrla atadığı emirler durumundaydılar.⁸⁵ Fethettikleri bölgeler Selçuklu Sultanı tarafından onlara tahsis ediliyordu. İlhanlı hâkimiyeti altındaki Selçuklu Sultanı'na bağlı olan bu beylikler, Bizans'ın içinde bulunduğu siyasi bunalımdan da istifade ederek Batı Anadolu'da küçük birer devlet gibi teşkilatlandılar.

Beyliklerin ortaya çıkışında ve teşkilatlanmasında 13.yy. Anadolusunun siyasi, sosyal ve ekonomik ortamının önemli rolü vardır. Diğer taraftan bahsolunan beyliklerin Batı Anadolu'da kuruluşlarında, Memluk hükümdarı Baybars'ın 1260 Ayn-Calut Savaşı'nda Moğolları bozguna uğratması ve akabinde 1277'de ordusuyla Kayseri'ye gelerek Anadolu-İslam egemenliğini yeniden tesis etmek yani bir nevi gaza etkinliği içine girmek amacıyla Türkmenlerle işbirliği yapması da etkili olmuştur.⁸⁶

Sultan Baybars'ın Kayseri'ye geldiği dönemde Anadolu, İlhanlı'nın atadığı valilerle yönetilmekte ve Pachymeres'e göre Osman Gazi, Kastamonu uç emiri Çobanoğulları'nın emri altında Bizans'a karşı en uzak serhadde savaşıyan bir boy beyidir.⁸⁷

13. yy.ın son çeyreğinde Osmanlıdan önce bölgede Selçuklu mirasına sahip çıkan Karamanoğulları ile Kütahya civarında kurulan ve hükümlerini Batı Anadolu'ya kadar yaymayı başaran Germiyanogulları yegâne güçlü beyliklerdir.⁸⁸ Germiyan Beyliği, ilerleyen zamanlarda topraklarının aile üyeleri arasında bölünmesiyle zayıflar. Saruhan ve Aydınoğulları bu toprakların bölünmesiyle ortaya çıkan beyliklerdir.⁸⁹ Bu dönemde beylikler bölgesel olarak Anadolu'ya şu şekilde yayılmışlardı: Ege'de Germiyan, Karesi, Saruhan, Aydınoğulları ve Menteşeoğulları; Sinop ve Kastamonu yöresinde Candaroğulları; Antalya ve yöresinde Hamidoğulları; Konya ve

⁸⁴ Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, s.327.

⁸⁵ İnalçık, **Devlet-i 'Aliyye**, s.11.

⁸⁶ Turan, **a.g.e.**, s.543-549.

⁸⁷ İnalçık, **a.g.e.**, s. 9-10; Halil İnalçık, "Osman I mad.", **TDV İslam Ansiklopedisi**, XXXIII. Cilt, İstanbul, 2007, s.444-448; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s.111-112.

⁸⁸ Emecen, **a.g.m.**, s.7; Feridun Emecen, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Devrine", **Türkler**, IX.Cilt, Ankara, 2002, s.17.

⁸⁹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.43.

civarında Karamanoğulları; Anadolu'nun ortalarında Eratna Beyliği ile Kadı Burhaneddin Devleti ve Doğu ve Güney Anadolu'da ise Ramazanoğulları ile Dulkadiroğulları bulunuyordu. Osmanlı Beyliği ise Candaroğulları ile Germiyanogulları arasında sıkışıp kalmış küçük bir beyliktir. (Levha 1)

Osmanlı Beyliğinin tarih sahnesine çıkışını sağlayan sebepleri Halil İnalcık; Türkmenlerin sürekli Anadolu'ya göçleri, Selçuklu saltanatının kuruluşu, Anadolu'daki demografik devrim ve Anadolu'nun Moğol egemenliğine girmesiyle Türk-İslam gaza hareketinin yeniden ivme kazanması şeklinde sırlamaktadır.⁹⁰ Diğer taraftan beyliğin vücuda getirilmesinde Şeyh Edebâli ve Çandarlı Kara Halil gibi önde gelen ahilerin de rolü büyüktür.⁹¹

1284'te III. Alâeddin Keykubat tarafından Osman Gazi'nin Söğüt uç beyliğine getirilmesiyle birlikte beyliğin ilk hareket noktası burası olmuştur. 1288'de ise Karacahisar'ın fethi, beylik için dönüm noktası olmuştur. Bu fetih münasebetiyle A. Keykubat, Osman Gazi'ye bütün valilerin başı unvanı vererek komutanlık (beylik) simgeleri olan davul, tuğ ve alem gönderir ve tüm ordu üzerinde yetki tanır.⁹² Osman Bey, burada kendi adına hutbe okutmuş⁹³, kendi töre/kanununu ilan etmiş, davalara bakması için bir kadı tayin etmiş ve beyliğini bir Türk-İslam saltanatı gibi teşkilatlandırmaya başlamıştır. 1302 Koyunhisar Zaferi; Osman Bey'in şöhretinin yayılmasına vesile olmuş, gaza erlerinin etrafında toplanması onu bir lider ve hanedan (devlet) kurucusu haline getirmiştir. Dolayısıyla Osmanlının bir devlet olarak kuruluşu bu zaferin yaşandığı gün olarak (27 Temmuz 1302) kabul görmüştür.⁹⁴

Karacahisar'ın fethedildiği dönemde Anadolu'da, Selçuklu Devleti'ndeki taht kavgaları nedeniyle karışıklık hakim olması neticesinde

⁹⁰ İnalcık, **Devlet-i 'Aliyye**, s.3.

⁹¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.105-106.

⁹² Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi**, s.88; Yalçın, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, s.23.

⁹³ İnalcık, **a.g.e.**, s.13.

Osman Gazi'nin Karacahisar'da kendi adına hutbe okutması konusunda tarihçiler arasında çeşitli görüşler vardır. Bir görüşe göre Alâeddin Keykubat'ın ölümüne kadar hutbe onun adına okunmuş ve ölümüyle birlikte Osman Gazi adına hutbe okunmuş ve sikke kestirilmiştir. Hammer, **a.g.e.**, s.75; Diğer bir görüşte ise Alâeddin Keykubat zamanında Osman Gazi'nin kendi adına hutbe okutmasına ve sikke darp ettirmesine izin verildiğinden bahsedilir. Yalçın, **a.g.e.**, s.23.

⁹⁴ İnalcık, **a.g.e.**, s.16,17.

tekrar İlhanlı baskısı kendini göstermiştir. Nihayetinde 1308 yılında Sultan II. Mesud'un vefatıyla Anadolu Selçuklu Devleti tarih sahnesinden silinmiştir. Artık Anadolu'da bağımsız beylikler hüküm sürmeye başlamıştır.

Kuruluş yıllarında Osmanlı Beyliği Bizans hududunda faaliyet gösterirken diğer Türkmen beyliklerinden bazıları iç bölgelerde kalmış, sahil emirlikleri ise denize açılmak suretiyle gaza faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır. 1330-1343 yılları arasında Menteşe, Aydın, Saruhan ve Karesioğullarının gaza yolu adalar ve Trakya sahilleriyle sınırlıdır.⁹⁵ Osmanlılar ise konumları gereği uygun coğrafi topraklar bulunması nedeni ile gaza-ganimet için daha kuvvetli bir şansa sahiptirler ve bu gaza propagandasını başarıyla uygulayıp çok taraftar toplamışlardır.⁹⁶ Bunun, komşu beyliklerdeki askeri güçlerin ve halk tabakalarının Osmanlı lehine kazanılmasını sağlaması bakımından hayati bir girişim olduğu açıktır.

Osman Gazi, Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile birlikte Bizans'a karşı daha fazla baskınlar yapmaya başlar ve bugünkü Marmara Bölgesi'nde pek çok toprak ele geçirerek Marmara Denizi'ne kadar ulaşır. Bu dönemden itibaren 17. yy sonuna kadar Devlet-i Âliyye'nin dinamik bir ilkesi olarak kalan gaza anlayışı⁹⁷ sayesinde Osman Gazi'nin etrafında sadece alpler, nökerler (yoldaşlar) değil gaziliğe özenen ve alplerin hizmetine giren aşiret Türkmenleri, dervişler ve şeyhler⁹⁸ de toplanarak beyliğin savaşçı gücünü oluşturmuşlardır.

Deniz seferleriyle gaza hareketini sürdüren yukarıdaki dört beylik arasında Karesioğlu Yahşi Bey ve Aydınoğlu Umur Bey öne çıkan önemli isimlerdir. 1348'de Haçlılar tarafından İzmir Limanı'na düzenlenen bir seferde Umur Bey'in ölümü sonrası artık bu dört beylik gaza akınlarını durdurmuşlar ve deniz ticareti yapmayı tercih etmişlerdir⁹⁹. Hal böyle olunca gaza önderliği de Osmanlıların eline geçmiştir.

⁹⁵ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.54-81.

⁹⁶ Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi", s.10; Gibbons, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, s.70-71.

⁹⁷ Mollaoğlu, "Osmanlı Tarihinde Dönemler", s.338.

⁹⁸ Turan, **a.g.e.**, s.652; İnalçık, **a.g.e.**, s.10.

⁹⁹ İnalçık, **a.g.e.**, s.19.

1324'te Osman Gazi vefat edince yerine oğlu Orhan Gazi tahta oturmuştur. Orhan döneminde Bursa, İznik ve İzmit alınarak Bizans için büyük bir tehdit oluşturulmasının yanı sıra Rumeli'ye geçme planları da belirmiştir. 1334'te Karesioğullarının ilhak edilmesi sonucu Osmanlı hedefine bir adım daha yaklaşmış ve Bizans'taki iç karışıklıktan da yararlanarak Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirmiştir¹⁰⁰.

Osman Bey devrinde aşiret teşkilatından devlet teşkilatına geçilmesi yolunda önemli adımlar atılsa da Orhan Bey devri bu geçişin sağlanması açısından bir mihenk taşı olmuştur. Anadolu Selçukluları ile İlhanlı örnek alınarak zamanın ihtiyacına binaen bir yönetim mekanizması olarak Divan kurulmuş ve böylece ilk merkez teşkilatı oluşturulmuştur. Divan reisi padişahı ve onun olmadığı dönemlerde ya da icap ettiğinde yerine vezir başkanlık görevini yürütürdü. İlk Osmanlı veziri olarak Hacı Kemaleddin oğlu Alâeddin Paşa¹⁰¹ tayin edildi. Bursa fethedilip yönetim merkezi yapılıncı ilk büyük kadı olarak Çandarlı Kara Halil buraya tayin edildi. 1331 yılında ilk Osmanlı medresesi İznik'te kuruldu ve müderrisliğine zamanının en büyük âlimlerinden sayılan Davud-ı Kayserî getirildi. Ayrıca burada muhtaçlara yemek dağıtılması amacıyla bir de cami imareti tesis edildi. Vezir Alâeddin Paşa ve Çandarlı Kara Halil Paşa öncülüğünde ilk askeri teşkilatlanmaya gidildi. Yaya (müsellem) ve piyade adıyla daimi ve maaşlı bir ordu kuruldu. Hammer, bu son uygulamanın Orta Çağ tarihinde ve hala daimi orduların mucidi sayılan Fransa Kralı VII. Şarl'dan bir asır evvel meydana geldiğini belirtir.¹⁰² Diğer taraftan fethedilen yerlerin muhafaza altına alınması ve alakadar olunması için buralar, maaşlı olan piyadelere para yerine tımar olarak verilmiştir. 1327 tarihinde ise bağımsızlık alameti olarak Orhan Gazi

¹⁰⁰ Emecen, **a.g.m**, s.12,13; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.119-124; Gibbons, **a.g.e.**, s.47-56.

¹⁰¹ Orhan Gazi'nin biraderi olan Alâeddin Bey ile Vezir Alâeddin Paşa'nın aynı şahıs olduğu zannıyla bazı araştırmacılar tarafından karıştırıldığı görülmektedir. Yapılan yenilikler Alâeddin Bey'e mâl edilmektedir. Ancak asıl mâl edilmesi gereken kişi Vezir Alâeddin Paşa'dır. Alâeddin Bey'in Osmanlıların ilk teşkilatlanması esnasında askeri düzenin kurulmasında kılık kıyafet tespitinde hizmetleri görülür. Diğer teşkilat işlerinde ise Vezir Alâeddin Paşa ile Çandarlı Kara Halil Paşa ön plana çıkmaktadır. Cezar, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, s. 94.

¹⁰² Hammer, **a.g.e.**, s.96-97.

adına ilk Osmanlı akçesi kesildiği kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁰³ Bu konuya sikke bölümünde detaylı bir şekilde değineceğiz.

Orhan Gazi, yaptıklarından da görüleceği üzere iyi bir kumandan ve teşkilatçı bir şahsiyettir. Aynı zamanda da iyi bir diplomattır. Bu özellikleri sayesinde beylik topraklarını daha da büyüterek devlet yapılanmasının temellerini atmıştır.

I.Murad'la birlikte Edirne (1361)¹⁰⁴ ele geçirilmiş ve Türkler Rumeli'ye doğru sistemli bir şekilde yerleşmeye başlamıştır. Hacı İlbeyi, Evronosoğulları ve Mihaloğulları gibi gazi beyler Rumeli ucunda hem fetih hareketlerinde hem de fethedilen yerlere Anadolu'dan bazen gönüllü olarak bazen de zorla göç ettirilen toplulukların yerleştirilmelerinde ve Osmanlı'nın buralarda tutunmasında etkili olmuşlardır. Fetihlere paralel olarak alınan esir sayısında artış olunca Karamanlı Rüstem Paşa ve Çandarlı Kara Halil Paşa'nın fikirleri ile bu esirlerin beşte biri pençik olarak devlet bünyesine alınmışlardır. Bunlar, eğitimden geçirildikten sonra kışlada toplanıp hükümdarın yeniçeri ordusunu meydana getirdiler.

Balkanlarda fetih ve iskân hareketleri devam ederken Osmanlı'nın karşısında güçlü Sırp İmparatorluğu bulunmaktaydı. Sırp Çarı Duşan'ın 1355'te ölümü sonrası imparatorluğu parçalanmıştır. Bu olay Osmanlı'nın Balkanlara yerleşmesini de kesinleştirmiştir¹⁰⁵. Osmanlı gücünün Balkanlarda ilerlemesi Batı dünyası için tehdit oluşturmuyordu. Bu nedenle Bizans'ın da çabalarıyla 1359'da Pierre Thomas önderliğindeki Haçlı seferi Batılılar ve Bizans açısından hiç de iyi sonuç vermemiş aksine Osmanlı, aldığı bu galibiyetle Avrupa'da kalmayı bir nebze daha garanti altına almıştır.¹⁰⁶

1371 yılına gelindiğinde ise Osmanlıya karşı düzenlenen son ortak Haçlı Seferi de Çirmen Savaşı ile bertaraf edilir. Bu zaferle Makedonya'daki Sırp Beyleri, Bizans İmparatoru ve Bulgar Kralı Osmanlıya bağlanır. 1380'de Osmanlı Devleti, Anadolu ve Rumeli'de vasal beyler ve hükümdarlardan

¹⁰³ Orhan Gazi dönemi devlet teşkilatlanması için bkz., Cezar, **a.g.e.**, s. 92-95; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.124-128.

¹⁰⁴ İncalcık, Edirne'nin 1371 Çirmen Savaşı sonunda değil 1361'de I.Murad ve Şahin Bey tarafından alındığını belirtmektedir. İncalcık, **a.g.e.**, s.56-57.

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.197-198.

¹⁰⁶ İncalcık, **a.g.e.**, s.55; Gibbons, **a.g.e.**, s.75-87.

oluşan bir imparatorluk halini alır.¹⁰⁷ Bu hükümdarlar Osmanlı askeri ile birlikte seferlere katılırlardı.

Murad Hüdavendigâr, diğer taraftan yüzünü Anadolu'daki topraklar ve İran İpek Yolu'nun ele geçirilmesi üzerine çevirir. Germiyanogullarına ait bir kısım toprağı akrabalık bağı ile ilhak ederken Hamidoğulları topraklarının bir bölümünü de satın alarak¹⁰⁸ topraklarına katar. Osmanlı, diğer beylikler üzerinde baskıyı I. Murad döneminde özellikle Rumeli'ye geçiş ve Bizans ile yakın ilişkiler sonrasında artırır. Murad'ın Hamidoğulları topraklarına ve Amasya'ya doğru yayılması Candaroğulları ve Karamanoğullarını harekete geçirir. 1387 Frenkyazısı Savaşı'nda Karamanoğulları yenilgiye uğratılır ve Konya kuşatılır. Batı Anadolu Beyliklerinin Murad'a bağlılıklarını belirtmeleri sonrasında Karamanoğulları da bu savaş neticesinde Osmanlı üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalır. Böylece Osmanlı Devleti, Anadolu'da rakipsiz duruma gelmiştir. Murad Hüdavendigâr'ın bu faaliyetleri, Anadolu'da Türk birliğini oluşturma yolunda atılan önemli bir adımdır.

1389 I. Kosova Savaşı ise kısa vadede Osmanlıya büyük bir askeri ve siyasi kazanç sağlamanın yanı sıra Tuna'nın güneyinde Osmanlıya karşı koyabilecek Macarlardan başka güç bırakmamıştır. Dolayısıyla Makedonya, Arnavutluk ve Bosna'ya doğru ilerleme imkânı doğmuştur. Trakya, Makedonya, Kuzeydoğu Bulgaristan kesimi, Anadolu menşeli Türk kolonileşmesine uğrayarak bir Türk iskân sahası haline gelmiş ve Bosna ile Arnavutluk bölgesi de İslamlaşarak Balkanlarda Osmanlı Devleti'nin sağlam bir şekilde yerleşmesini sağlamıştır. Bu yerleşme, 1402 Anakara Savaşı sonrasında oluşan büyük buhranın önünü alabilecek potansiyeli temin ettiği gibi Budin'e kadar uzanacak olan Osmanlı ilerleyişinde de önemli rol oynamıştır¹⁰⁹.

Osmanlının Balkanlarda kolay ilerlemesinin sebepleri; bölgede merkezi bir otoritenin olmaması ve ağır vergiler altında ezilen Balkan köylüsünün tıpkı beylikleri ilhak ederken yapıldığı gibi himaye altına alınması

¹⁰⁷ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.171-173; İnalcık, **a.g.e.**, s.63,64; Gibbons, **a.g.e.**, s.108-118.

¹⁰⁸ Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi", s.10; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.174-175.

¹⁰⁹ Emecen, **a.g.m.**, s.19.

ve adalet prensiplerine olan bağlılığın öne çıkarılması siyasetinin güdülmesidir.¹¹⁰ Ayrıca Balkan fetihleri zorla veya kanla değil çoğu defa uzlaştırıcı ve barışçı siyaset sayesinde gerçekleştirilmiş ve bu eylem imparatorluğun oralarda kalıcı bir şekilde tutunmasını sağlamıştır.

Kosova Muharebesi sonrasında şehit düşen I.Murad tahta geçecek olan oğlu Yıldırım Bayezid'e vasal beyler ve hükümdarlardan oluşan bir imparatorluk bırakmıştır. Ölümü sonrası bazı beylikler kaptırdıkları toprakları tekrar ele geçirirler. Ayrıca Bizans da Selanik'i yeniden topraklarına katar.

Yıldırım Bayezid, babasından devraldığı vasallık siyasetini değiştirip bu vasalları tamamen Osmanlı toprağı haline getirme siyasetine dönüştürür.¹¹¹

Tahta geçen Bayezid, önce Bizans'tan Selanik'i ve ardından Anadolu Beyleri'nin aldıkları toprakları hatta Aydın, Saruhan, Menteşe, Germiyan ve Hamitoğulları topraklarını bir yıl içinde tamamen Osmanlı topraklarına katıp birer Osmanlı sancağı haline getirir ve buralara merkezden idareciler atar. Bu hareket merkezi bir devlet için atılan ilk adımdır.

I.Murad ve Yıldırım Bayezid dönemi, Osmanlı Devleti'nin beylikler üzerinde ciddi baskı oluşturduğu dönemdir ve bu iki padişah döneminde Batı Anadolu Beylikleri tamamen hâkimiyet altına alınmıştır. Direnen tek beylik ise Selçuklunun varisi olduğunu iddia eden Karamanoğullarıdır.

Bayezid aynı merkezi devlet oluşturma siyasetini Balkanlara ve Bizans'a karşı da sürdürmüştür. Bulgar Krallığı ve Dobruca Despotluğunu ortadan kaldırır. 1394'te ise İstanbul'u kuşatır. Eflak Seferi ile buradaki Macar nüfuzunu kırar ve batıda Venedik ile Macaristan'ı tehdit eder duruma gelir. Bunların sonucunda heyecana kapılan Avrupa, Papa'nın desteği ile Türkleri Rumeli'den atmak ve İstanbul'u kuşatmadan kurtarmak için yeni bir haçlı seferi düzenleme kararı alır¹¹². 1396 Niğbolu Savaşı'nda Haçlılar, bir kez daha bozguna uğratılmış ve bu zafer, Türklerin Avrupa'dan atılamayacağını

¹¹⁰ Emecen, **a.g.m.**, s.13; İnalcık, **a.g.e.**, s.64,65; Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, s.346.

¹¹¹ Emecen, **a.g.m.**, s.17.

¹¹² Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.279-289.

pekiştirdiği gibi hem Hristiyan dünyasında hem de İslam âleminde Bayezid'in ününü arttırmıştır.

Bir yıl sonra Konya'yı işgal edip Karamanoğullarını topraklarına katar. 1398'de ise Kadı Burhaneddin Devleti'ni işgal etmiştir. Sonrasında Orta ve Doğu Karadeniz beyliklerini de hükmü altına almıştır.¹¹³

Sultan Bayezid'in hükümdarlığı sırasında merkezi otoritenin sağlanması amacıyla eyaletlerdeki ve uçlardakilerin memnun olmamalarına rağmen "Kul (Gulam) Sistemi" üstün kılınır. Ordunun ve eyaletlerdeki tımarların pek çoğunun başına kul sisteminden yetişen saray iç oğlanları getirilir.¹¹⁴ Bahsettiğimiz merkezi devlet idaresini kalıcı kılabilmek için Selçuklu devrinde görülen uç beyliği toplumundan yerleşik devlet toplumuna geçişi sağlayacak adımlar atılır. Türk-İslam merkezi devlet idaresinin şartlarını yerine getiren alt yapı oluşturulmaya; tahrir, vergi sistemi ve İlhanlı geleneğine dayanan mali usullerin tatbiki ile idarenin doğrudan yürütülmesi temin edilmeye çalışılır. Kapıkulu ve gulam sisteminin organizasyonu da bu amaçla gerçekleştirilmiştir. İdari görevler, doğrudan sultana bağlı bulunan kapıkullarına verilmiştir. Böylece kendi başlarına hareket eden yerli hanedanlar ve uçlarda gittikçe güçlenen Türkmen Beyleri kontrol altına alınıp merkezi devletin temelleri atılır.¹¹⁵ İmparatorluğun merkezi bir hüviyete kavuşmasında kapıkulları ve merkez bürokrasisinin önemli rol oynadığı açık bir şekilde görülmektedir.

Doğudaki Osmanlı ilerleyişi Timur ile Bayezid'i karşı karşıya getirir. Kahire'deki hilafet merkezinden "Sultan'ur Rum" ünvanını alan Bayezid Selçuklunun varisi olmak istemektedir.¹¹⁶ Timur ise Moğolların varisi olduğunu öne sürmekte ve Anadolu'da vasilik iddiasında bulunup Osmanlılara adeta Anadolu'daki diğer beylikler gözüyle bakarak onların kendisine tabi olmasını beklemektedir. Onun gözünde Anadolu'da birliğin

¹¹³ Togan, **a.g.e.**, s.346-347; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.295-300.

¹¹⁴ İnalçık, **a.g.e.**, s.69.

¹¹⁵ Halil İnalçık, "Türkler-Osmanlılar mad.", **M.İ.A.**, XII/II. Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1988, s.293,294.

¹¹⁶ İnalçık, **Devlet-i 'Aliyye.**, s.69; Emecen, **a.g.m.**, s.17.

sağlanması, kendisinin hamilik ve vasilik sıfatına darbe vurmaktır¹¹⁷. Bu nedenle Sultan Bayezid, Timur ve Memluklara karşı mücadeleye girişir ve Doğu Anadolu'daki Memluk topraklarına girerek Elbistan ve Malatya gibi bazı şehirleri ele geçirir.

1402'de yapılan Ankara Savaşı'nı Bayezid'in kaybetmesiyle merkezi birlik çöker ve devlet adeta bir beylik halini alır. Timur, savaştan sonra Anadolu'daki beylikleri ihya edip topraklarını iade etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti, Anadolu'da zayıflar. Fakat "Fetret Devri" diye adlandırdığımız bu dönemde Osmanlılar, güçlü uç beyleri vasıtasıyla bütünlüğünü koruyabilen ve iskânı kuvvetli bir şekilde gerçekleşen Rumeli'de sağlam kalabilmişlerdir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi buradaki güç sayesinde yeniden toparlanmışlardır. Öte yandan I.Murad ve Yıldırım Bayezid devrinde vasal olarak Osmanlıya bağlı olup haraç ödeyen devletler de bu savaşla birlikte bağımsız kalırlar.

Kardeşler arasındaki taht mücadelelerinin başlangıcında Bayezid'in büyük oğlu Süleyman Çelebi'nin hâkimiyeti diğer kardeşleri tarafından tanındı. Ancak Anadolu'da Çelebi Mehmed'in yıldızı parladı. 1413'e kadar süren mücadeleler Mehmed'in üstünlüğü ve Anadolu-Rumeli topraklarını birleştirmesi ile son buldu. Başa geçen Mehmed, öncelikle başkaldıran beylikleri tekrar düzene sokarak Anadolu birliğini sağladı. Ardından Balkanlarda daha önce Osmanlıya bağlı bulunan devletleri de hükmü altına aldı ve yeniden devlet düzenini sağlamaya çalıştı. Çelebi'yi bu dönemde başarılı kılan etken; güçlü uç beyleri, tımarlı sipahiler ve kapıkullarının desteğini arkasına alması¹¹⁸ yani teşkilatçı bir yapılanmadan geliyor olmasıdır. Devleti parçalanmaktan kurtarıp ikinci defa tek çatı altında birleştiren Çelebi Mehmed, Osmanlı hanedanlığının ikinci kurucusu olarak tarihe geçti. Saltanatı boyunca Anadolu ve Rumeli'deki beylere, mahalli hanedanlara, Bizanslılara, Anadolu'da ticari menfaatleri olan Venediklilere, Rodos şövalyelerine ve Cenevizlilere karşı yumuşak bir siyaset izledi. Bir taraftan da Timur'a bağlılık gösterdi ve onun adına sikke darp ettirdi.¹¹⁹ Bu

¹¹⁷ Emecen, **a.g.m.**, s.18-19.

¹¹⁸ Emecen, **a.g.m.**, s.20, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.328.

¹¹⁹ Togan, **a.g.e.**, s.350.

durum Timur'un ölümüne kadar devam etti. Nedeni ise Anadolu'da nüfuzu devam eden Timur ve Avrupa'dan gelebilecek herhangi bir haçlı tehlikesinin devleti zor durumda bırakma olasılığıydı¹²⁰. 1421 yılında Edirne'de vefat edince tahta oğlu II. Murad oturdu.

Murad, Bizans'ın desteklediği amcası Mustafa'nın isyanıyla (Düzme Mustafa Olayı) uğraşmak zorunda kaldı. Sazlıdere Muharebesi'nde Veziriazam Bayezid Paşa'yı yenip idam ettiren Mustafa, Edirne'de Hükümdarlığını ilan edip adına sikke bastırdı ve hutbe okuttu. 1422'de yakalanıp idam edilmesiyle isyan son buldu. Destekçisi olan Bizans ise kuşatma altına alındı. Bizans bu defa oyununu kardeşi Şehzade Mustafa'yı ayaklandırarak oynadı. Karaman, Germiyan, Hamid ve Candaroğlu Beylerinin de desteğini alan Şehzade Mustafa Bursa'yı kuşattı. Burada ahilerin desteğini arkasına alıp İznik'i ele geçirdi. Bunun üzerine II. Murad İstanbul kuşatmasını kaldırıp Anadolu'ya geçti ve kardeşi Mustafa'yı yakalattırıp idam ettirdi.¹²¹ 1423'te Şehzade Mustafa Olayı'nı gizliden destekleyen Candaroğulları üzerine gitti ve beyliğin büyük bölümünü Osmanlı topraklarına kattı. Ayrıca Karamanoğullarından da Çelebi Mehmed'in ölümü sonrası elden çıkan Göller Bölgesi geri alındı. 1426'da Osmanlı Devleti aleyhine pek çok isyana destek veren Aydınoğlu Cüneyd Bey yakalanıp idam edildi. Aydınoğullarının topraklarının alınmasının ardından Menteşe ve Tekeoğulları, 1429'da da Germiyanolu Yakup bey'in ölümü sonrası vasiyeti yerine getirilerek Germiyanlılar da Osmanlı topraklarına katıldı. Timur'un oğlu Şahruh'un Anadolu üzerindeki etkisi nedeniyle Karaman ve Candaroğullarıyla uzlaşmacı siyaset izlendi.¹²²

Rumeli'deki karışıklıktan istifade eden Bizans, Sırp Despotluğu, Mora'da Rum Despotluğu ve Eflak Beyliği bazı topraklarını ele geçirmişlerdi. 1430'da Selanik alınıp Venediklilerle anlaşma yapıncaya kadar Balkanlarda da olası bir haçlı seferinden çekinildiği için aynı uzlaşmacı siyaset anlayışı izlendi. Bu tarihten sonra gaza siyasetine hız verildi. Gaza akınları yeniden

¹²⁰ Emecen, **a.g.m.**, s.20.

¹²¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.375-388; İnalcık, **a.g.e.**, s.105.

¹²² Emecen, **a.g.m.**, s.20,21.

canlandı ve hedef Macaristan'dı. Sırbistan ve Eflak üzerindeki Macar nüfuzu kırılıp 1439'da Sırp Despotluğuna darbe vuruldu. Akabinde 1440'ta Orta Avrupa'nın kilidi Belgrat kuşatıldı. Macar Kralı Ladislas'ın komutanı Hunyadi Yanoş'un karşı baskınları Osmanlı için bir bozgun oldu ve ümitlenen Macarlar karşı saldırıya geçip Edirne'ye kadar dayandı. Buradaki beklenmedik yenilgi (1440) Osmanlıları sarstı. Artık Osmanlı ordusu taarruz yerine ani Macar baskınlarına karşı savunma durumuna geçti. Balkanlarda bu olaylar yaşanırken Karamanoğulları Akşehir ve Beyşehir üzerine saldırıya geçti. Murad bu ayaklanmayı bastırdı ve 1443'te de Osmanlı topraklarını işgal etmek isteyen Macar ordusunu İzladı'de güçlükle durdurdu. Başarısız olunan Belgrat seferi sonunda II. Murad barışçıl bir siyasete döndü.¹²³ Macarlar ve Sırp Despotluğuyla Edirne-Segedin Antlaşması (1444) imzalandı. Buna göre Sırp Despotluğu 1427'deki sınırlarıyla Brankoviç'e iade edilecek, Macarlar Bulgaristan üzerindeki hak iddialarından vazgeçecekler ve Osmanlılar ile Macarlar Tuna'yı geçmemeyi taahhüt edeceklerdi. Aynı yıl Karamanoğullarıyla anlaşarak (Yenişehir Antlaşması) Hamideli'ni onlara bıraktı.

Anadolu ve Balkanlarda barışı sağladığına emin olunca oğlu Mehmed lehine tahtından feragat etti.¹²⁴ Murad'ın amacı Doğu Roma İmparatorluğu himayesinde bulunan ve tahtta hak iddia eden Orhan Çelebi'ye karşı tahtı Mehmed'e bırakmaktır. Bu gelişmeler üzerine Macar Kralı Osmanlı Devleti ile yaptığı anlaşmayı geçersiz sayarak yeni bir haçlı seferi düzenledi. Bu arada Orhan Çelebi'nin Dobruca'da çıkardığı isyan Şahabettin Paşa tarafından önlendi. Haçlı ordusunun Tuna'yı geçtiği haberi gelince II. Murad

¹²³ İnalcık, **a.g.e.**, s.106.

¹²⁴ II. Murad'ın tahttan çekilme meselesi biraz karmaşıktır. Bazı kaynaklarda 2 bazı kaynaklarda ise 3 defa tahttan çekildiği anlatılır. Konuyu aydınlatan kaynaklar ise o dönemde yaşamış olan şahsiyetlerin eserleridir. Bunlar; Aşıkpaşazade Tarihi, Tursun Bey Tarihi ve Anonim Gazavat-ı Sultan Murad adlı eserlerdir. Bu kaynaklardan edinilen bilgilere göre Sultan Murad, oğlu Mehmed lehine tahttan bir defa feragat etmiştir. Dolayısıyla iki veya daha fazla tahttan inmesi söz konusu değildir. Yayınlanmış olan Osmanlı sikke envanterlerine baktığımız zaman da aksi bir durum söz konusu değildir.

Detaylı bilgi için bkz., Cezar, **a.g.e.**, s.316-319 , Halil İnalcık, Mevlûd Oğuz, **Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Han, İzladı ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme**, Ankara, TTK Yayınları, 1978; Halil İnalcık, **Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar**, I, Ankara, 1987; Gürol Pehlivan, "Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gâzavâtnameler", **Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/4 , Summer, 2008.

başkumandan olarak Varna Muharebesi'nde (1444) haçlı ordusunu bozguna uğrattı. Savaşın ardından bir süre Edirne'de kaldıktan sonra Manisa'ya çekildi.

Dış siyasette daha saldırgan olan Zağanos ve Şahabettin Paşalar daha barışçıl bir siyaset izleyen Çandarlı Kara Halil Paşa'nın yerine geçmek için çekişiyorlardı. Halil Paşa yeniçerileri elinde tutmasını iyi bildiği için bir ayaklanma başlattı ve 1446'da Murad'ı yeniden tahta oturttu.¹²⁵ Bir kez daha Osmanlı tahtına oturan Murad Balkanlardaki ayaklanmalarla uğraştı. 1448'de de II. Kosova Zaferi'ni kazandı.

Elde ettiği bu zaferler Batı'da ümitsizliğe yol açarken Osmanlı tarafında ise Balkanlarda daha da güçlü hale gelmesini sağladı ve İstanbul'un fethini yakınlaştırdı.

1451'de vefat edince yerine İstanbul'un fatihi olacak II. Mehmed yeniden tahta geçti. II. Murad öldüğü zaman Osmanlı Devleti 1402 Anakara Savaşı'nda aldığı darbeden tamamen kurtulmuştu. O, tahta geçtiği yıllarda merkezi devlet sistemine sıkı sıkıya bağlı kalmayıp tımarlı sipahiler, konar-göçer Türkmen boyları ve kapıkulları arasında belirli bir denge kurmaya özen gösterdi. Onun aslında içkiye düşkün; sanat, edebiyat ve musikiyi takdir eden; tasavvufa ve mistik bir hayata yönelmiş bir kişilik olması nedeniyle savaş değil barış taraftarı olduğu söylenir. Ancak onu sürükleyen o zamanki dinamik Osmanlı toplumu, tımar isteyen askerler ve Hamza Bey ile Şahabettin Bey gibi atılgan komutanların var olmasıdır.¹²⁶ Bayezid devrindeki fetih ve merkeziyetçi siyaset anlayışı Fatih Sultan Mehmet devrinde yeniden canlanacaktır.

2.1.2. Sosyal Durum

Beylikler devri tarihini zihnimizde canlandırdığımız zaman; bu devir Anadolu'sunun sürekli siyasi mücadelelere sahne olduğunu ve bu yüzden

¹²⁵ İnalcık, **Devlet-i 'Aliyye**, s.107.

¹²⁶ İnalcık, **a.g.e.**, s.106.

memleketin harap, halkın perişan olduğunu düşünebiliriz. Ancak gerçek tamamen böyle değildir. Bazı şehirler yakılıp yıkılsa da, yağmaya maruz kalsa da bu tür hadiseler nadiren veya memleket dışarıdan bir istilaya uğrarsa görülürdü. Aksi halde beyliklerin başında bulunan aileler, siyasi çekişmelerine rağmen birbirlerinin hak ve hukuklarına riayet edip kendi idarelerindeki topraklarla yetinmişlerdir. Anadolu'nun etnik yapısının giderek kuvvetlenmesinin yanında parçalı devletçikler şeklindeki beyliklerin yönetimde olması Anadolu'yu her zaman dış müdahalelere karşı açık tutmuştur. Ancak bu devirde Anadolu her bakımdan büyük bir gelişme göstermiş ve Türk halkı bu devrin ikinci yarısında teazzi etmiş bir cemiyet haline gelmiştir; yani medeni cemiyette bulunması gereken her şeye kavuşmuştur. Türk şehirleri de tamamıyla Türk karakterini kazanmıştır. Toplum şehirli, köylü ve göçebe olarak üç kısma ayrılmaktadır. Ayrıca şehirlerde bulunan tamamen Türk ve Türkçeden başka dil bilmeyen ahi denilen zümre vardır ki bunlar, her şehirde her biri bir mesleği temsil etmek üzere kollara ayrılmışlardır. Ahiler, aynı zamanda müsellağ oldukları için beyler onlara riayet etmektedir. Beylerin siyasi kuvvetlerinin yanında beledi kuvveti temsil ediyorlardı. Ayrıca fethedilen şehirlerin medenileşmesinde önemli amillerdir. Köylüler çiftçilik yapmakta ve hayvan yetiştirmekteydiler. Toprak ve reaya, Anadolu'da kurulan tüm beyliklerde hanedan kurucusunun atadan kalma mülküdür. Köylü toprağı daimi kiracı olarak kullanma hakkına sahiptir¹²⁷. Uç boylarına yerleşen Türkmen boyları ananevi hayat tarzlarını sürdürmüşlerdir. Anadolu'ya yayılan bu boyların yanında İslami teyidi sağlayıp eski alperenlik geleneğini gaziliğe dönüştüren çok sayıda şeyh, derviş ve babalar da bulunuyor ve boyların manevi hayatlarında öteden beri önemli rol oynuyorlardı. Diğer taraftan İlhanlı hâkimiyeti altındaki Selçuklu merkezlerinde bulunan yüksek İslam'ın temsilcileri olan Mevleviler de ahiler gibi bu beylerin geleceğini parlak görerek özellikle bey ailelerine nüfuz

¹²⁷ Sümer, "Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış", s.227,228.

etmişlerdir. Gayrisünni unsurların tesirlerini hafifletip dengeleyerek üst yapıda etkili olmuşlar ve beylik merkezlerinde Mevlevihaneler kurmuşlardır¹²⁸.

Başlangıçta hareket üssü Söğüt ve civarı olan Osmanlılar da bu şartlar altında teşekkül etmiş ve gelişmiş bir beyliktir.

Kuruluş döneminde Osman Bey'in etrafında Moğol baskısından dolayı Kayseri ve Sivas gibi doğu illerinden göçebe Türkmen aşiretleri, her sınıf ve meslekten âlim, şair, zanaat erbabı, imam ve tasavvuf erbabı gibi yerleşik unsurlar; ahiler, gaziler, abdallar ve bacılardan oluşan zümreler toplanmıştır. Ayrıca Osmanlının yer aldığı uç kısımda rafizî tarikatlar, mistik ve epik bir edebiyat türü ile örfi ve milli hukukun uygulandığı sosyal durum hâkimdir¹²⁹. Kısacası Prof. Dr. Feridun Emecen'in bahsettiği gibi 13.-14. asır Anadolusunun sosyal şartlarını sürdüren Osmanlı Beyliği, tarihi ananeye göre önceleri yaylak-kışlak hareketliliği yaşayan, ancak yerleşik hayata daha yakın bir özellik gösteren siyasi bir teşekkül olarak ortaya çıkmıştır¹³⁰.

1288'de Karacahisar'ın fethinden sonra, burası beylikten yavaş yavaş devlet düzenine geçiş adımlarının atıldığı ve Türk-İslam saltanatı şeklinde yapılanmaya gidildiği yer olması açısından önemlidir. Devlet yapılanmasında ahiler iktisadi hayatı, gaziler askeri faaliyetleri, abdallar kültür ve eğitim faaliyetlerini, bacılar ise tüm bunların kadınlarla ilgili olan yönlerini teşkilatlandırmışlardır¹³¹. Karacahisar'da Osman Gazi'nin kendi adına hutbe okutması (1299), kendi töre ve kanununu ilan etmesi ve burada kurulan pazarda meydana gelebilecek adli olayları karara bağlaması için kadı tayin etmesi¹³², yerleşik düzende devlet teşkilatlanmasına gidildiğinin göstergesidir. Prof. Dr. Halil İnalcık'ın Menakıpname'ye dayanarak, Osman Gazi'nin Söğüt, Karacahisar ve Yenişehir'i beylik merkezleri yaptığı, beylik döneminde şehirde oturduğu ve ailesinin bir ara Bilecik'e yerleştiği¹³³ konusunda verdiği bilgiler ışığında; 14.yy. ortalarına doğru Osmanlı'nın

¹²⁸ Emecen, **a.g.m.**, s.5-7.

¹²⁹ İnalcık, **a.g.e.**, s.18.

¹³⁰ Emecen, "Osmanlılarda Yerleşik Hayat, Şehirliler ve Köylüler", s.91.

¹³¹ Tabakoğlu, "Osmanlı İktimai Yapısının Ana Hatları", s.20.

¹³² İnalcık, **a.g.e.**, s.13.

¹³³ İnalcık, **a.g.e.**, s.38,39.

pazarlara, dini ve sosyal kurumlara, iyi bir şekilde örgütlenmiş Müslüman nüfusun yaşadığı şehirlere sahip bir beylik haline geldiğini söyleyebiliriz.

Diğer yandan Osmanlılar bulundukları bölgelerdeki şehir, kasaba ve köylerle buraların gayrimüslim olan sakinlerini yadırgamadan kabullenmişlerdir. Buralara, Doğu illerinden gelen yarı göçebe Türkmen boy ve gruplarını daha küçük parçalara bölerek yerleştirmişlerdir.¹³⁴ Sonrasında buraları, inşa ettikleri cami, medrese, mescit, han, hamam gibi yapılarla takviye etmeleri, çarşı-pazar vs. üretim ve ticaret sistemlerini kurmaları, hem yerleşik hayatın yabancısı olmadıklarını hem de toplumsal ihtiyaçlara daha ilk zamanlardan itibaren cevap vermeye çalıştıklarını göstermektedir.

Osman ve Orhan Gazi devrinde fethedilen yerler fakılar ve ahiler tarafından örgütlenmekte olup buralara yerleştirilen Türkmenlerin İslami kurallara göre yaşamlarını sürdürmeleri için bu gruplardan imam ve kadılar tayin edilmiştir.¹³⁵ Hatta o zamanlarda bu gruplara fethedilen yerlerdeki birçok köy ve çiftlik vakıf olarak verilmiştir. Diğer beyliklerden gelen baskılara karşı da halkı himaye etme siyaseti izlenerek adalet prensiplerine olan bağlılık ön plana çıkartılmış¹³⁶ ve böylece civar beyliklerden önemli miktarda asker ve halk tabakası Osmanlı tarafına çekilmiştir.

Osman Bey döneminde sosyal tabaka temelde yönetenler (askeri zümre) ve yönetilenlerden (reaya) oluşmaktaydı. Orhan Gazi'yle birlikte tam anlamıyla bir devlet düzenini alan Osmanlıda toplum; askerler (Seyfiye), bilim (İlmiye) ve kalem erbabı (Kalemiye), tüccarlar ve tarımsal üreticiler (reaya) olmak üzere dört gruptan meydana gelmektedir. Toplum düzeni de bu grupların birbirlerine baskın çıkmadan geçinmesi şeklinde düzenlenmiştir¹³⁷. Bu grupları uzlaşa içinde ve bir arada tutmak ise padişahın görevleri arasındadır. Şüphesiz burada ön plana çıkan önemli nokta, padişahın tebaasına "Emr-i bi'l-maruf, Nehy-i an'il-münker" (İyiliği emretme, kötülükten sakındırma) prensibi mucibince müslim, gayrimüslim ayırt etmeksizin

¹³⁴ Şafak, "Osmanlı Kuruluş Döneminde Devlet", s.434.

¹³⁵ İnalcık, **a.g.e.**, s.34.

¹³⁶ Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarih"-i", s.10.

¹³⁷ Metin Kunt, "Osmanlı Siyasal Düzeni ve Değişim", **Türkiye Tarihi**, II. Cilt, İstanbul, 1998, s.130,131.

muamele etmesidir.¹³⁸ Osmanlı resmi ideolojisine göre reaya da padişaha itaatkâr, kendinde devletin düzen ve yönetimine müdahale hakkı görmeyen, devlete ve düzene her ne sebeple olursa olsun tavır almaktan kaçınan, mensubu bulunduğu toplumsal kesimden ve yaşadığı yerden izinsiz ayrılmayan kısacası her alanda otoriteye boyun eğen insanlar olmalıdırlar¹³⁹. Bu bilgiler ışığında Osmanlı sosyal tabakalaşma düzeni katlı ve statik bir manzara gösterir. İplerin merkezin elinde olması kaydıyla kişilere belli bir sınıf üyeliği vermek ve verilen statüye uygun roller tanımak şeklinde açıklanabilir. Nitekim erken dönemde Osmanlı Beyi'nin merkezîyetçi mutlak idaresine en büyük tehdit uçlardan gelmektedir. Yeni fethedilmiş bölgelerde uç beylerinin bağımsız beylikler kurmalarını engellemek ve kontrolü merkezde bulundurmak amacıyla Yıldırım Bayezid'le birlikte merkezîyetçi bir anlayış benimsenmiştir.

Durumu karışık olan Balkanlarda ise Osmanlının gelişiyle canlanma başlar. Buralarda ele geçirilen yerlerde tımar sisteminin tatbiki ile düzenli bir idarenin kurulması sonucu halk eskisine göre çok rahatlamıştır. Çünkü feodal beylerin ahali üzerindeki hakları kaldırılmış ve yerli beylerin bir kısmı tımar sistemine dahil edilerek Balkan köylüleri serbest Osmanlı köylüleri haline getirilmiştir.¹⁴⁰ Uygulanan tımar sisteminin temeli, köyleri ekonomik yönden canlandırmak olsa da Osmanlının bir taraftan buralardaki ahaliyi yerinde tutmaya çalışması ve bir taraftan da Anadolu'dan buralara göçü teşvik etmesi, toplumların birlikte ve uyum içinde yaşatılmasının amaçlandığını göstermesi bakımından önemlidir. Balkanlardaki fetihler zaman zaman yerli unsurların iskân sahalarında önemli değişimlere yol açsa da onların benliklerini muhafaza etmelerini de sağlamıştır. Örneğin; Rum ve Slavların yoğun dini, etnik ve kültürel baskılar altındaki Arnavutlar, İslamiyet'i kabul ederek benliklerini koruyabilmişlerdir. Slavlaşma ve Rumlaşma süreçleri kesilmiş, Ulah ve Rumların da Slavlaşması önlenmiştir. Ayrıca Katolik, Macar ve Latin baskısına set çekilerek Osmanlı idaresinin iyice yerleşmesi

¹³⁸ İbrahim Erdoğan, "Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisap Müessesesi ve Muhtesiplik Üzerine Bir Deneme" ed. Yılmaz Kurt, **OTAM**, Sayı 11, Ankara, 2000, s.124.

¹³⁹ Ocak, **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler**, s.37.

¹⁴⁰ Emecen, **a.g.m.**, s.14.

sağlandıktan sonra İslami hukuk çerçevesinde uygulanan adalet sistemi ve sağlam merkezi idare Balkan millet mozaiğinin muhafazasını temin etmiştir.¹⁴¹ Bu da bahsettiğimiz birlikte yaşama fikrini desteklemektedir.

Ayrıca Osmanlı Devleti idaresinde yaşayan tüm halklar arasında Avrupa'dakinin aksine, şehirlerin merkezden bağımsız olmamaları nedeniyle soy aristokrasisi gibi burjuvazi bir sınıf ortaya çıkmamıştır.¹⁴² Yönetenlerle yönetilenler arasında sosyal bir akışkanlık vardır. İlerleyen dönemlerde reaya asıllıların da yönetimde yer aldıkları hatta sadrazamlığa kadar yükseldikleri görülmüştür. Yine Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Slav, Romen ve Balkan Rumlarının yanı sıra Anadolu Rumları ve Ermeniler de 12.-13. yüzyıllar ve sonrasında devşirme sistemi için alınacak olanlar haricinde Müslüman olma koşulu aranmaksızın Osmanlı ordusuna sipahi hatta komutan olarak atanmışlardır. Hristiyanlar ve Yahudiler, Müslümanların askerlik gibi yapmakla yükümlü oldukları bazı görevlerden bile muaftılar. Buna karşılık onlardan (14-75 yaş arası) sadece cizye vergisi alınıyordu. Ekonomik durumu iyi olmayanlardan ise bu vergi de alınmıyordu.¹⁴³

Diğer beyliklerde olduğu gibi Osmanlılarda da toprak hanedanın malıdır ve köylü toprağı tapu resmi adı altında bir vergi vermek suretiyle işlemektedir. Başlarında ise devletin görevlendirdiği tımarlı sipahiler bulunmaktadır. Bunlar, köylünün güvenlik ve asayişinden, toprağın kontrol edilmesi ve vergilerin toplanmasından sorumluydular. Devletin tayin ettiği vergiyi alması ve sipahinin de cüzi bir hizmet talebi dışında angaryaların yüklenmemiş olması¹⁴⁴, Osmanlı köylüsünün Avrupa'daki feodal yapıya nazaran hür köylü kategorisine girdiğini gösterir.

Osmanlılar kendilerinden önce Anadolu'ya gelip yerleşmiş olan Müslüman Türklerin ahlak, örf, yaşayış tarzı, iktisat gibi birçok özelliklerini örnek almışlar, onların teşkilat ve müesseselerinden de faydalanmışlardır. Devlet vatandaşın canını ve malını korumak, asayiş sağlamak, sınırları korumak ve düzeni sağlamakla mükelleftir. Kısacası yönetim, savunma,

¹⁴¹ Emecen, **a.g.m.**, s.16.

¹⁴² Tabakoğlu, **a.g.m.**, s.24.

¹⁴³ Demirağ, "Osmanlı İmparatorluğunda Yaşayan Azınlıklar ", s.18,19.

¹⁴⁴ Emecen, "Osmanlılarda Yerleşik Hayat", s.95.

güvenlik ve adalet hizmetlerini sağlamak devletin görevidir. Eğitim, sağlık, bayındırlık, diyanet ve sosyal yardım hizmetleri gibi vazifeler devlet görevi olmaktan çok şahısların kurduğu vakıflar veya fethedilen yerlere yapılan cami, türbe, medrese, mektep, imaret, şifahane, han, hamam gibi dini ve içtimai tesislerin vakıflarınca gerçekleştirilmiştir. Bunun ilk örneğini Orhan Gazi tarafından Mekece nahiyesinin tamamının vakfedildiğini gösterir 1324 tarihli bir belgede¹⁴⁵ açıkça görmekteyiz. Yani devletin yeni kurulduğu dönemden itibaren bu iş bölümünün yapılarak zamanla yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Ayrıca geliriyle işsiz, gariban, hasta, yaşlı vb. kimselere dil, din, ırk, düşünce ayrımı gözetmeksizin ihtiyaç sahipliği esası göz önünde bulundurularak köy veya mahalle sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla “Avarız Vakıfları” da kurulmuştur¹⁴⁶.

Kaynakları incelediğimiz zaman kuruluş dönemi padişahlarının Yıldırım Bayezid dönemi hariç¹⁴⁷, mütevazı bir yaşam tarzını benimsedikleri görülüyor. Padişah saraylarında şatafat görülmez ve paşalar da basit konaklarda yaşarlar. Padişah ve yönetici kesim mütevazı yaşamlarıyla bir bakıma halka örnek olacak davranışlar sergilemektedirler. Çünkü bu uygarlık anlayışında insan-eşya ilişkileri değil, insan-insan ilişkileri ön plandadır.

1432-33 yıllarında Osmanlı memleketlerini gezen Fransız seyyah Bertrandon de la Broquiere Türklerden şu şekilde bahseder:

Türkler çevik kimselerdir. Sabahları erken kalkarlar ve az şeyle kanaat ederler. Az pişmiş ekmek, pastırma, yoğurt, bal, peynir, üzüm, meyve ve sebze yerler... Türklerin hükümdarlarına itaatleri sonsuzdur. Canı pahasına bile olsa kimse onun emrinden dışarı çıkmaz. Bu itaat sayesinde her şeye muvaffak olurlar... Türkler yorgunluk ve zahmete katlanırlar. Lakin şen ve şatır kimselerdir. Dillerinden türkü hiç eksilmez... Temiz kalpli ve merhametli adamlardır. Yemek yerken yanlarından bir fakir geçse onu derhal yemeğe çağırırlar. Biz ise bunu asla yapmayız.¹⁴⁸ Bir yabancının kaleminden dökülen

¹⁴⁵ Işık, "Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü", s.2,3.

¹⁴⁶ Işık, **a.g.m.**, s.6.

¹⁴⁷ Abdurrahman Vefik, **Tekâlif-i Kavaidi**, s.312.

¹⁴⁸ Bertrandon, **Deniz Aşırı Seyahati**, s.174-266

bu ifadeler, o dönem Osmanlı sosyal yaşamının ne denli sade, uyumlu ve bireylerin birbirlerine karşı yardımsever olduklarının göstergesidir.

Özet olarak; geçmişin tecrübe ve birikimi göz önünde bulundurularak çok renkli, çok dilli, çok dinli ve çok uluslu bir yapıya sahip olarak oluşturulan Osmanlı millet sisteminde vücuda gelen bu milletler mozaiğinin huzur, barış, eşitlik ve adalet ortamında yaşatılmasını sağlayacak adımlar kuruluş döneminden itibaren atılmış ve uygulanmıştır.

2.1.3. Ekonomik Durum

Osmanlı iktisadi ve ekonomik sisteminin oluşmasında İslam devletleri ve İslam ekonomisinin önemli payı vardır. Zira Osmanlı devleti bunların mirasçısı konumundaydı. Selçuklular, İlhanlılar, Eyyubiler, Memluklar ve Anadolu Beylikleri en yakınları olarak sayılabilecek devletlerdir. İкта-tımar, mukataa, fütüvvet-ahilik-esnaf, hisbe-ihatisap gibi ekonomik düzenlemeleri meydana getiren kurumlar İslam devletlerinden örnek alınmış ve ihtiyaca binaen küçük değişiklikler yapılarak uygulanmıştır.¹⁴⁹

Batı Anadolu'da beyliklerin kurulduğu dönemde Osmanlı ve uçlardaki diğer beylikler, Bizans topraklarına akınlar yapıyorlar ve elde edilen ganimeti siyasi otorite için gerekli olan iktisadi gücün kaynağı olarak kullanıyorlardı. Beyliklerin gaza akınlarıyla birlikte ortaya çıkan yeni imkânlardan faydalanmayı düşünen Orta ve Doğu Anadolu'nun şehirli unsurlarının bir bölümü; ulema, sanatkâr, tüccar, esnaf grupları, çiftçiler vb. halk tabakaları uçlarda açılan bu yeni topraklara geliyorlardı. Mevcut şehir, kasaba ve köylerde yerleşerek faaliyetlerini sürdürüp müstakil hale gelen Türkmen beyliklerinin iktisadi bakımdan alt yapısını oluşturmada önemli rol oynuyorlardı.¹⁵⁰ Ancak Osmanlı kadrolarına katılanlar tamamıyla Selçuklu Anadolu'sundan geri kalan iktisadi ve içtimai zümreler değildi. İran'dan Dest-i

¹⁴⁹ Tabakoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", s.17.

¹⁵⁰ Emecen, **a.g.m.**, s.6.

Kıpçak, Mısır ve Suriye'den gelen birçok unsur da söz konusuydu.¹⁵¹ Özellikle ahilik teşkilatı bu organizasyonda mühim bir pozisyonda bulunuyordu.

Orhan Gazi zamanından başlayarak yerleşik toplum düzeni ve gittikçe gelişen askeri ve idari bir düzen üzerine oturmaya başlayan Osmanlılarda tarım ağırlıklı iktisadi düzen hâkimdir.¹⁵² Diğer sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi milletler arası, bölgeler arası ve bölge içi ticaret, kentsel ekonomik faaliyetler, hayvancılık vs. de ekonomide önemli yere sahiptir.

Orhan devrinde beylik oldukça geniş bir bölgeye yayılmış olduğundan Bizans'ı istihlaf ettiği ve şarkla garb arasındaki ticaret yolları üzerinde yerleştiği zaman bölgedeki iktisadi gelişme kendini gösterir. Orhan'ın Cenevizlilerle ticaret anlaşması yapması, kendi adına para bastırması, Bursa'da ilk büyük bedesteni (Emir Hanı veya Bey Hanı) yaptırması iktisadi gelişmenin ilk alametleridir.¹⁵³ Bu dönemden itibaren toprakların genişlemesine paralel olarak önemli ticari merkezler ve yolların ele geçirilmesiyle her alanda gelişme ve büyüme başlamıştır. Cami, medrese, imaret, kervansaray gibi yapıların inşasına verilen önem ekonomik anlamda güçlü olduğunun göstergesi niteliğindedir.

2.1.3.1. Toprak Sistemi:

Osmanlı, devlet olarak tarih sahnesine çıktıktan sonra 1858 Arazi Kanunname-i Hümayunu yürürlüğe girinceye kadar Mirî Arazi rejimini uygulamıştır.¹⁵⁴ Sistem, Selçukluların uyguladığı ikta sisteminin devamı niteliğindedir. Ancak Osmanlılar kendi ihtiyaçları doğrultusunda bu sistemi değiştirip geliştirerek uygulamışlardır. Topraklar idari olarak Mirî, Mülk ve Vakıf toprakları şeklinde 3 kısma ayrılmıştır. Sisteme göre eldeki ve yeni

¹⁵¹ İnalcık, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", s.649.

¹⁵² Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Tarım", s.66.

¹⁵³ İnalcık, **a.g.m.**, s.640.

¹⁵⁴ Küçükkalay, "Osmanlı Toprak Sistemi -Mirî Rejim-", s.53.

fethedilen yerlerdeki topraklar tımar adıyla askere verilirdi. Tımar sahiplerinin dirliğinin bulunduğu sancakta ikamet etmeleri, oradaki ziraat denetimini yapmaları, güvenlik ve asayiş sağlamaları gibi görevleri vardı. Ayrıca bu tımar sahiplerinin kanunlarla tayin edilen miktardan başka hasılat almamaları şarttı.¹⁵⁵ Bu şekilde devlet hem köylüyü koruyor hem de tımar ve haslar üzerinde denetim sağlayarak çiftlik gibi keyfi kullanılmasının önüne geçiyordu.

Osmanlı devletinde tımar sistemini teşkilatlandırmak için tapu tahriri denilen sayımlar her otuz yılda bir yapıldı.¹⁵⁶ Devletin kuruluş döneminde de bu sayımların yapıldığına dair bilgiler varsa da en erken tarihlileri 16.yy.a dayanır. Diğerleri günümüze kadar gelememişlerdir. Bu sayımlar sonucunda devletin, sayımı yapılan bölgeden ne kadar gelir elde edeceği hesaplanıyordu. Bu defterlerde konar-göçer topluluklar da kayıt altına alınmıştır.

Tımar sisteminde vergiler ürün şeklinde toplanıyordu. Osmanlı gaza devleti olduğundan çok sayıda asker ihtiyacı vardı. Bunun için ürünler, iltizam yerine köylere yerleştirilen sipahileri desteklemek amacıyla tımar olarak tahsis ediliyordu. Böylece toprak mülkiyeti sistemi, vergi sistemi ve askeri örgütlenme iç içe girmiş bir bütünü teşkil ediyordu.¹⁵⁷

2.1.3.2. Tarım ve Hayvancılık:

Tarıma dayalı Osmanlı ekonomisi üretim ve arz yönlü bir ekonomi olup sistem küçük üreticiliğe dayanıyordu. Bu yolla ekonomi, kendine yeterli hatta dış piyasaya yönelik bir sanayi ve tarım sistemine sahipti.¹⁵⁸ Bu zirai ekonominin temelini ise bahsettiğimiz şekliyle tımar sistemi oluşturunuyordu.

Halkın çoğunluğu kırsal alanlarda ve köylerde yaşadığından doğal olarak tarım ve hayvancılık işleriyle tımar sistemi çerçevesinde köylüler ile

¹⁵⁵ Abdurrahman Vefik, *Tarih-i Mâlî*, s.26.

¹⁵⁶ Tabakoğlu, "Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları", s.125.

¹⁵⁷ Mollaoğlu, "Osmanlı Tarihinde Dönemler", s.347.

¹⁵⁸ Tabakoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", s.17.

konar-göçer topluluklar uğraşıyordu. Genellikle köylüler tarım alanında konar-göçerler ise hayvancılık alanında öne çıkıyorlardı. Yazları yaylakta hayvanlarını otlatan yarı göçebe topluluklar, kışları da zirai faaliyetlerle meşgul oluyorlardı. Yaylakta at, koyun, keçi, katır, deve ve sığır yetiştirirken¹⁵⁹ kışlakta darıdan pirince kadar her nevi toprak mahsullerini¹⁶⁰ de ekiyorlardı.

Hem savaş hem de ulaşım aracı olması dolayısıyla at yetiştiriciliği o devirde önemli bir noktada olmalıdır. Çünkü beylikler devrinin henüz başlarında bile at üretimi artmış, buna bağlı olarak fiyatlar düşmüş ve ünü yayılan Anadolu Türkmen atları komşu ülkeler tarafından rağbet görmeye başlamıştır.¹⁶¹ Zira ticari gayelerle kullanılan deve, katır vs. yük hayvanları için de aynı durum geçerliliğini korumalıdır.

Öte yandan Osmanlı toprakları ülke ihtiyacını karşılayacak ziraat kapasitesine sahip olup bunun en önemli kısmını oluşturan tımar sistemi içerisindeki topraklarda genellikle hububat üretimi yaygındı. Ayrıca Selçuklulardan beri şehirlerin etrafında yürütülen bağcılık, bahçecilik ve sebzeçilik yapılan topraklar Osmanlıda da mevcuttu.¹⁶²

Tahıl ürünleri hayati önem taşıdığından günümüzde olduğu gibi o dönemde de stoklanıyor ve ihtiyacı olan Avrupalı devletlere ihraç ediliyordu. Hatta Yıldırım Bayezid'in bazen hububat ihracını kısıtlayarak Avrupalı devletlere karşı bunu siyasi bir koz olarak kullandığı da bilinmektedir.

Osmanlı siyasi anlamda merkezi otoriteyi ilk kez I. Bayezid sağlamış olsa da zirai ve iktisadi anlamda merkezi otoriteyi özellikle Orhan Bey döneminden itibaren atılan adımlarla sağlamaya başlamıştır. Tımar sistemiyle köylü sıkı denetim altına alınıp toprakların boş kalması engellenmiş, boş bırakanlardan ise "Çift Bozan" vergisi alınarak cezalandırma yoluna gidilmiştir. Has ve tımar sahipleri de belirli şartlar çerçevesinde kontrol altına alınmıştır.

¹⁵⁹ Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı**, İstanbul, 1987, s.12.

¹⁶⁰ Faruk Sümer, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış", **İktisat Fakültesi Mecmuası XI**, Sayı 1-4, İstanbul, 1952, s.516.

¹⁶¹ Halil İnalcık, "Osmanlı'nın Kuruluş Sorunu", çev. Tahir Sümbül, **A.Ü.D.T.C.F.Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 15, Sayı 26, Ankara, 1963, s.336,337.

¹⁶² Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.359.

2.1.3.3. Ticaret:

Osmanlı'nın henüz kurulmakta olan bir beylik durumundayken bile ticarete önem verdiğini Osman Gazi'nin Karacahisar'ı fethettiğinde burada pazar kurulmasına müsaade vermesi ve beldeye giren eşyaya da vergi tayin¹⁶³ etmesinden anlayabiliriz.

Bursa alınıp Osmanlı beyliği tam manasıyla kuruluncaya kadar Marmara civarında ticari faaliyet sahası İtalya deniz devletleriyle Bizans, İlhanlı ile Bizans, Ege ile Karadeniz limanları ve Kefe ile Trabzon arasında geniş bir alana yayılıyordu.¹⁶⁴

14. asır Balkan ekonomisi için İstanbul, Selanik, Raguza ve Edirne önemli şehirlerdi ve İtalyan deniz devletleri de Ege, Akdeniz, Karadeniz, Balkan yarımadasının belli başlı bölgelerine yerleşmişlerdi. Akkerman, Süzeboli, Ahyoli, bir buğday pazarı olan Tekirdağ, esir pazarı olan Gelibolu, Enez, Phtelion, Teselya buğdayını ihraç eden Bodonitza, Mora'da Modon, Koron, Arnavutluk kıyılarında Leş, Draç, gibi şehirler ve limanlar ile Ege'deki adaların hemen hepsi ya doğrudan doğruya Latinlerin ellerindedir ya da ticari ajanslarını yerleştirdikleri önemli noktalardır. Romanya, Bulgaristan ve Trakya ziraatçı halkı için Edirne ve Selanik gibi merkezler önemlidir.¹⁶⁵ Bu merkezlere ulaşan yollar Osmanlı eline geçmiştir.

Devletin kuruluş ve genişleme döneminde dünya ticaretinin Akdeniz çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Osmanlı devleti genişledikçe su ve deniz yollarını ele geçirmiştir. Aydın ve Menteşe beyliklerini topraklarına katarak denizciliklerine varis olmuştur. Yıldırım Bayezid 1391'de Antalya ve Alanya'yı alarak şeker, baharat, kimyevi madde ve kumaş ticaretinin önemli limanlarını ele geçirir. Böylece Batı'nın, Hindistan ve Arap ülkeleriyle olan ticaret faaliyetlerini sağlayan Baharat Yolu Osmanlı denetimine girmiş oluyordu. 14.yy. sonlarına doğru Bursa, Edirne ve Ankara gibi şehirler ticari yönden önem kazanmaya başlar.

¹⁶³ Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi**, I. Cilt, s.72,79; Cezar, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, s.59.

¹⁶⁴ İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı ", s.638.

¹⁶⁵ İnalçık, **a.g.m.**, s.644-645.

I.Murad döneminde, öteden beri Orta Asya ticaretinin merkezi ve Suriye ile Ermeniyye'den Trakya ve Kilikya'ya giden yolların birleştiği nokta olması nedeniyle Ankara Osmanlı için önemlidir ve elde tutulmuştur. Ankara sof sanayisinde çıkarılan kumaşlar Bizans, Balkanlar, Lehistan, Avusturya ve Venedik'e kadar ihraç edilmektedir.¹⁶⁶ Hammer göre bu dönemde Edirne'nin gül suyu, Mısır gül suyu ile; gül yağı ise İran'ın gül yağı ile rekabet edecek derecededir. Ayrıca sabunu, ayva reçelleri, şekerlemeleri ve şurupları da Anadolu ile eşit seviyededir.¹⁶⁷ 15. Asır ilk yarısında Bursa'da Cenevizliler, Katalonyalılar, Floransalılar ve Venedikliler ticaret yapan devletler olarak göze çarpar.¹⁶⁸

Yine Yıldırım Bayezid'in Erzincan, Amasya ve Tokat'ı alarak İpek Yolu'nu Bursa'ya bağlamasıyla birlikte Trabzon deniz yolunun önemi buraya kaymıştır.¹⁶⁹ Neticede Anadolu'nun öteden beri var olan transit ticaret noktası olma vasfı kontrol ve güvence altına alınmıştır.

15.yy ortalarına doğru İtalyan deniz devletlerinin Doğu-Batı eksenli ticarete hala etkin olduğunu görmekteyiz. 1436 dolaylarında Floransalılar ile İstanbul arasında doğrudan doğruya ticaret seferleri vardır. Her yıl Venedik'ten İstanbul'a 4 gemi gelmektedir. Ayrıca aynı tarihlerde yeni bir canlılık gösteren Mısır ticareti için Venedikliler İskenderiye'ye 8-13 gemi göndermektedir. 1453 öncesi İstanbul gümrüğü 30 bin altın gelir sağlarken Ceneviz kolonisi olan Pera'nın ise yıllık 200 bin altın getirisi vardır. Latinlerle ticaret o kadar vazgeçilmez mahiyette idi ki bizzat Osmanlılar Balkanlar'ın ve Anadolu'nun mühim bir kısmını ele geçirdikten sonra Levant'taki bütün Latin milletleriyle ve Balkan ticaretinde o kadar mühim bir mevkileri olan Raguzalılarla yaptıkları anlaşmalarla¹⁷⁰ bunların eski ticaretlerine serbestçe devam etmelerine müsaade ettiler. Prof. Dr. Halil İnalcık'a göre Orhan Gazi zamanında Cenevizliler ve 1366'dan önce Venedikliler de böyle ticari

¹⁶⁶ Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı", s.503.

¹⁶⁷ Hammer, **a.g.e.**, s.154.

¹⁶⁸ İnalcık, **a.g.m.**, s.640.

¹⁶⁹ Tabakoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", s.19.

¹⁷⁰ Gibbons, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, s.104-105.

müsadeler almış olmalıydılar.¹⁷¹ Bu tüccarlar Osmanlı için yüksek sınıfın ihtiyaçlarını karşılayan pahalı Floransa kumaşlarını getirdikleri, Osmanlı'daki mahsulât ve ticaret maddelerini aldıkları, uçlardan gelen esirleri başka memleketlere götördükleri (özellikle Mısır) ve Bursa, Edirne, Gelibolu gibi pazarları canlandırdıkları için vazgeçilmezdi.¹⁷² Osmanlı böylesine geniş bir ticari faaliyetin gümrük, mukata vesair yollarla devlet hazinesine getirisini kaybetmeyi göze alamazdı. O nedenle gümrük hususunda hassas davranarak bu ticaret kolonileriyle çeşitli anlaşmalar yapmış veya onları haraca bağlamıştır.

Osmanlıda öncelik içerideki ihtiyaçları karşılamaktı. İhraç edilen ürünler ihtiyaç fazlası olanlardı. En çok ihraç edilen ürünler; tahıl, ipekli, pamuklu ve yünlü dokumalar ile kumaşlar, hayvan ve hayvansal ürünler, kereste, şap, mazi, tuz, yağ, bakır vb. ürünlerdir. İthal edilen ürünler ise; kurşun, kalay, altın, gümüş gibi madenler, kadife kumaşlar, baharat çeşitleri gibi ürünlerden meydana geliyordu.

Ticaretle uğraşan kesim şehirde oturan zümreydi. Ticaret, çarşı ve pazarlar, hanlar, bedestenler, arastalar gibi büyük çaplı yapılar ve bunların içerdikleri dükkân, imalathane benzeri küçük çaplı birimlerde yapılıyordu. Buralardaki ticari hayatın intizamı kadının emrindeki muhtesipler tarafından sağlanıyordu. Bu memurlar; zorunlu ihtiyaç maddelerinin halkın eline ucuz ve uygun bir şekilde geçmesini temin etmek, iş yeri açma ruhsatı vermek ve vergi toplamak gibi pek çok görevle mükellefler.¹⁷³ Muhtesibin en önemli kontrol mekanizması Narh¹⁷⁴ idi. Bu uygulamayla hem kalite hem de fiyat kontrolü sağlanıyordu. Belirlenen standartların dışına çıkanlara imalattan el çektileriyordu. Narh fiyatları, kadının huzurunda muhtesip ve esnafın idarecileriyle birlikte, kimse mağdur olmayacak şekilde, malın cinsine ve harcanan emeğe göre yüzde 10-15 veya yüzde 20 oranında kâr şeklinde ayarlanıyordu.¹⁷⁵

¹⁷¹ İncik, **a.g.m.**, s.646.

¹⁷² İncik, **a.g.m.**, s.646-647.

¹⁷³ Erdoğan, "Osmanlı iktisadi Düzeninde İhtisap Müessesesi" s.131,132.

¹⁷⁴ **Narh:** Bir mala resmi makamlarca konulan azami fiyattır.

¹⁷⁵ Erdoğan, **a.g.m.**, s.136.

Selçuklu devrinde esnaf ve etrafında toplanan köylü iktisadi yönden güçlü oldukları için yönetici sınıf bunları tam olarak kontrol altında tutamamıştır. Osmanlıda ise devletin atadığı kadı, imam, müderris gibi resmi hüviyetli kişiler şehirlerin her türlü işlerinden sorumlu tutulduklarından dolayı; bir anlamda merkezi otorite anlayışıyla hareket edildiğinden devletin otorite kurmasına ek olarak ekonomik gücü de ele aldığı görülür.¹⁷⁶

2.1.3.4. Gelirler, Bazı Ücret ve Fiyatlar:

Osmanlının kuruluşundan Tanzimat-ı Hayriye'ye kadar devletin önemli gelir kaynakları Abdurrahman Vefik tarafından ikiye ayrılarak ele alınmıştır.¹⁷⁷

Bunlar:

- I. Tekâlif-i Şer'iyye: Zekât, haraç, aşar (öşür), cizye gibi İslam hukukuna göre alınan vergilerdir. Bu dört gelir 80 başlık altında detaylı olarak ele alınmıştır.
- II. Tekâlif-i Örfiye: Raiyet Rûsumu da denilen bu vergi türü padişahın örf ve âdetlere dayanarak çıkardığı kanunlara göre her türlü ticari faaliyet, resmi işlemler, çiftçiler, evlenenler, suçlular vb. den alınırdı. Bu gelir türü ise 97 ana başlıktan oluşmaktadır.

Beyliğin ilk yıllarında alınan tekâlif, tamamen tekâlif-i şer'iyye olup esas itibarıyla 2 kısma ayrılırdı. Bir kısmı askerlere diğer kısmı devlet hazinesine giderdi.¹⁷⁸

Erken dönem Osmanlı ekonomisine dair net rakamlarla bilgi aktarmak güçtür. Timur'un Anadolu'yu istila ettiği dönemde devlet merkezi

¹⁷⁶ Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı II", s.321-327.

Selçuklu Devleti'ndekine benzer bir durum Osmanlı Beyliğinin kuruluş dönemi için de geçerlidir. Bazı akıncı beylerine fethedilen yerlerin "Mülk Arazı" adıyla verildiği bilinmektedir. Bkz. Ayşegül Çalı, "Akıncı Beyi Evrenos Bey'e Ait Mülkname" , **OTAM**, Sayı 20, Ankara, 2006, s.59-79; Ö.Lütfi Barkan, "Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakkı" , **Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I**, İstanbul, 1980, s.231-247.

¹⁷⁷ Detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Vefik; **Tekâlif-i Kavaidi**, Dersaadet-Matbaai "Kader", 1328.

¹⁷⁸ Abdurrahman Vefik, **a.g.e.** , s.310,311.

durumundaki Bursa'da bulunan belgeleri imha etmesi, bu konuda yeteri kadar bilgi sahibi olamayışımızın en büyük sebebidir. İktisat tarihçiler tarafından aktarılanlar ancak Fatih dönemi ve sonrasını kapsamaktadır.

Fiyatlar hususunda yaptığımız araştırmalar neticesinde daha çok yevmiye ağırlıklı fiyatlara ulaşabildik. Pazar ürünleriyle alakalı net bilgiler elde edilemedi. Ulaşabildiğimiz ücretler şunlardır:

2.1.3.4.1. Orhan Gazi Devri:

Yaya ve piyadeler: Yevmi 1 akçeden¹⁷⁹ ayda 30 akçe maaş alıyorlardı. Mustafa Cezar ise muharebelerden evvel günlük 1 akçe, sonralarında ise 2 akçe aldıklarını belirtmiştir.¹⁸⁰ Kısaca 30 ile 60 akçe arasında bir maaşa tabiydiler.

1331 yılında İznik'te ilk Osmanlı medresesi kurulduğunda müderrisliğine getirilen Davud-i Kayserî'ye yevmi 30 akçeden¹⁸¹ aylık 900 akçe tutarında maaş bağlanmıştır.

Murad Hüdavendigâr devri:

Bir yeniçeri askeri yevmi 1 akçe alıyordu. Bu miktar hizmet senesi, gösterilen kahramanlık ve yararlılığa göre 7 katına kadar çıkabiliyordu.¹⁸² Yani 30 akçeden 210 akçeye kadar aylık maaş alabiliyorlardı. Ayrıca bu dönemde bir esir bedeli 125 akçedir.¹⁸³

2.1.3.4.2. Yıldırım Bayezid Devri:

Bu dönemle ilgili kadıların aldığı ücretlerle ilgili bilgiler mevcuttur. Dava olunan meblağ üzerinden 100'de 2, verilen her şer'i hüküm için 2¹⁸⁴, hüccetten 25, sicilden 7 ve nikâhtan 12 akçe¹⁸⁵ gelir elde ediyorlardı.

¹⁷⁹ Abdurrahman Vefik, **Tarih-i Malî**, s.22; Hammer, **a.g.e.**, s.96-97.

¹⁸⁰ Cezar, **Mufasssal Osmanlı Tarihi**, s.95.

¹⁸¹ Cezar, **a.g.e.**, s.94.

¹⁸² Hammer, **a.g.e.**, s.100.

¹⁸³ Abdurrahman Vefik, **a.g.e.**, s.34.

¹⁸⁴ Hammer, **a.g.e.**, s.209.

¹⁸⁵ Abdurrahman Vefik, **a.g.e.**, s.48-49.

2.1.3.4.3. Çelebi Mehmet Devri:

Çelebi Mehmet zamanına ait ulaşabildiğimiz tek fiyat ise Bursa Yeşil Camii'nin üç sene zarfında 40.000 duka altına inşa edildiğidir.¹⁸⁶ Yaklaşık 400.000 akçeye tekabül eder.

2.1.3.4.4. II. Murad Devri:

Yeniçeri yevmi 3 akçeden aylık 90 akçe, ilim ve tedris erbabı ise günlük 100 akçeden¹⁸⁷ aylık 3000 akçe maaş alıyorlardı. Hammer'in Edirne'deki Dar'ül Hadis'in muallimlerinin yevmi 100 akçe¹⁸⁸ aldıklarını belirtmesi de bu bilgiyi teyit eder.

14. yüzyılda Anadolu'yu ziyaret eden İbn-i Battuta Kastamonu'da yaptıkları alışverişle alakalı bazı bilgiler aktarmıştır. 12 kişi için aldıkları erzak şöyledir: 2 dirheme iyi bir koyunun yarısı, 2 dirhemlik ekmek, 2 dirhemlik bal helvası, 1 dirhemlik ceviz ve 1 dirhemlik kestane. Hepsini yediği halde arttığını belirtiyor. Ayrıca 1 yük odunun 1 dirhem olduğunu söylüyor.¹⁸⁹

Bu bilgilere göre; yaklaşık olarak canlı bir koyunun 5-6 dirhem (14-15 akçe)¹⁹⁰ ve ekmeğin 1 mangır olduğu düşünülebilir.

¹⁸⁶ Abdurrahman Vefik, **a.g.e.**, s.54.

¹⁸⁷ Abdurrahman Vefik, **a.g.e.**, s.74,77.

¹⁸⁸ Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi**, II. Cilt, s.517.

¹⁸⁹ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, **İbn Battûta Seyahatnamesi**, çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul, 2000, s.219.

¹⁹⁰ Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı", s.529.

2.2. SİKKENİN TANIMI, TARİHÇESİ VE OSMANLI DEVLETİ'NDE DARPHANELER VE SİKKE BASIM TEKNİKLERİ

2.2.1. Sikkenin Tanımı

Klasik çağda kanun anlamında kullanılan Grekçe “nomos” sözcüğünden türetilmiş olan “nomisma” ve Latince “nummus”, sikke demektir.¹⁹¹

Sikke kelimesi Arapça'dan gelmekte olup “damga veya nakış basmak için hazırlanmış metal kalıp” anlamındadır. (Levha 2) Çoğulu olan meskûkât ise “damga ile damgalanmış” anlamını taşımaktadır.¹⁹² Buradan da anlaşıldığı üzere “sikke” diye tabir ettiğimiz metal para, aslında basılmış veya damgalanmış anlamını taşıyan “meskûk” kelimesiyle karşılığını bulmaktadır. Nitekim Arapça'da olduğu gibi Osmanlıcada da “sikkeli”, damgası vurulmuş, para haline getirilmiş “meskûk” un çoğulu olan “meskûkât” olarak kullanılmıştır.¹⁹³

Terim anlamı ise; ağırlığı önceden ayarlanmış, üzerinde darbedip tedavüle çıkaran ve istendiğinde geri almayı taahhüt eden devletin, hükümdarın ya da resmi otoritenin simge veya yazısının yer aldığı madeni para türüdür.¹⁹⁴

2.2.2. Tarihçesi

Paranın icadından evvel insanlar takas usulüyle ihtiyaçlarını gidermekteydi. Karşılıklı mal değiştirmeye dayanan bu ticaret anlayışında ilk vasıtalar, çoğunlukla coğrafi şartlara ve insan topluluklarının yaşayış seviyelerine göre istiridye kabukları, kurutulmuş balıklar, ehilleştirilmiş

¹⁹¹ Oğuz Tekin, *Eski Çağda Para: Antik Nümizmatığa Giriş*, İstanbul, 1984, s.1.

¹⁹² Oğuz Tekin, “Sikke mad.”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVII. Cilt, İstanbul, 2009, s.179.

¹⁹³ Ferit Devellioğlu, “Sikke mad.”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1993, s.952.

¹⁹⁴ Tekin, *a.g.m.*, s.179.

hayvanlar, hayvan postları, buğday, arpa ve yulaf gibi toprak mahsulleri¹⁹⁵ olmuştur. Zamanla bunların kullanışsız olduğu görülerek terk edilmiş ve yerine madeni aletler, metal külçeler, uçayaklı kazanlar, baltalar, kürekler, şişeler, silahlar, süs eşyaları, yüzükler, küpeler vb. değişim aracı olarak kullanılmıştır.¹⁹⁶ Paranın keşfedilmesine kadar ihtiyaçlar bu şekilde giderilmiştir.

Sikke (para), devletin resmi damgası ile garanti edilmiş, kullanışı kolay madeni bir ödeme aracı olup M.Ö. VII. yüzyılda Anadolu'da Lidyalılar tarafından icat edilmiştir.¹⁹⁷ Kral Alyattes (M.Ö.610-561) tarafından 4/3'ü altın ve 4/1'i gümüş karışımı¹⁹⁸ olarak bastırılan bu paralar "elektron sikke" diye adlandırılır. Alyattes'in oğlu Kroisos devrinde (M.Ö.561-546) elektron sikke basımı terk edilmiş ve hem altın hem de gümüşten sikkeler basılmıştır.¹⁹⁹

İnsanlık tarihinin gidişatını çok derinden etkileyen bu buluş, kent devletlerinin kolonizasyon hareketleriyle Batı Anadolu'dan tüm Ege ve Akdeniz dünyasına yayıldı. M.Ö. VI. yüzyıl gibi erken bir dönemde Batı Anadolu'da Efesos, Miletos, Foça (Phokaia), Ildırı (Erythrai), İzmir (Smyrna), Sakız Adası (Khios), Bodrum (Halikarnassos), Erdek (Kyzikos) ve Lâpseki (Lampsakos) gibi kent devletleri de sikke bastırmışlardır. Bu devletlerden bazıları elektron sikke basmışlardır. M.Ö. V. yüzyılda sikkenin ana madeni artık gümüştür.²⁰⁰ Başını geri çevirmiş aslan, arı, geyik, fok, kanatlı yaban domuzu, kuğu, Apollon başı, balık, nar, Athena başı, Pegasus (kanatlı at) vb. bu devletleri simgeleyen figürler paraların süsleme unsurlarını meydana getirmişlerdir.

M.Ö. V. yüzyıl sonlarında Byzantion, Kyzikos, Samos, Ephesos, Knidos, lasos ve Rhodos tarafından meydana getirilen siyasal ve ekonomik

¹⁹⁵ Pere, **Osmanlılarda Madeni Paralar**, s.7.

¹⁹⁶ Tefik Göktürk, "Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları", **Eski Eser Tanımı ve Kaçakçılığının Önlenmesi Semineri Notları**, Ankara, 1989, s.38.

¹⁹⁷ Artuk, **Teşhirdaki İslâmî Sikkeler Kataloğu**, I. Cilt, s.XXXI.

¹⁹⁸ Pere, **a.g.e.**, s.8.

¹⁹⁹ Tekin, "Lydia Krallığı'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na", s.35.

²⁰⁰ Tekin, **a.g.m.**, s.36-37.

birliğin bugün Avrupa Birliğinde olduğu gibi ortak bir para birimi modelini uyguladıkları görülmektedir.²⁰¹

Lidyalılardan İyonya'ya geçen sikke buradan Yunanistan'a ve oradan da İtalya'nın güneyindeki koloni kentlerine kadar yayılma alanı bulmuştur. Helenistik dönemde (M.Ö. 330-30) İskender'in Anadolu'ya hâkim olmasıyla birlikte hem sikke basan şehirlerin sayısı artmış hem de sikke tipleri çoğalmıştır. Bu dönem sikkelerini kral portreleri süslemiştir.

M.Ö. 323'te İskender'in vefatı sonrası taht kavgaları başlamış ve neticesinde hükümdarlık toprakları üzerinde Mısır'dan Makedonya'ya kadar farklı krallıklar kurulmuştur. Mücadeleler Batı, Orta ve Güney Anadolu'da da yaşanmıştır. Bergama Krallığı, Bthynia Krallığı, Pontos Krallığı ve Kappadokia Krallığı, devrin Anadolu'da kurulan küçük ölçekli bazı krallıklardır. Farklı isimlerle anılan, kral ve tanrı figürlerinin süslediği altın, gümüş ve bronz sikkeler basmışlardır. Ayrıca bu çağda monarşik krallıklar hüküm sürse de Anadolu'da öteden beri sikke basma geleneği olan şehirlerin de sikke basmalarına izin vermişlerdir.²⁰² Görüldüğü gibi Helenistik dönemde hem sikke basan şehirlerin sayısı artmış hem de sikke tipleri çoğalmıştır. Günümüz kazılarında ele geçen o dönem Helenistik sikkelerinin genel özellikleri ön yüzünde Zeus başı ve arka yüzünde kartal tasvirlerinin bulunmasıdır.

Roma İmparatorluğu devrine gelindiğinde de Anadolu'nun pek çok kentinde şehir sikkelerinin darbına devam edilmiştir. İmparator Tacitus (M.S. 275) zamanında Perge'de kesilen sikke, günümüze gelen son şehir sikkesi olarak kayıtlara geçmiştir. İlk Roma sikkeleri ise M.Ö. III. yüzyıl başlarında basılmıştır. Gümüş sikke Denarius, altın sikke Aureus, bronz sikkeler ise küçükten büyüğe As, Dupondius, Sestertius diye adlandırılmıştır. M.Ö. 129'da Bergama topraklarında Batı Anadolu Eyaleti kuruluncaya kadar Roma sikkeleri Anadolu'da görülmez. Ancak bu tarihten sonra az da olsa Batı Anadolu'da tedavüle girmiştir.²⁰³

²⁰¹ Tekin, **a.g.m.**, s.38.

²⁰² Tekin, **a.g.m.**, s.39-42.

²⁰³ Tekin, **a.g.m.**, s.44.

Çeşitli adlarla anılan bu paralar 40 yakın darphanede altın, gümüş, elektron, bronz ve bakır olarak basılmıştır.

Zamanla bozulan para sistemi Geç İmparatorluk döneminde düzeltilmeye çalışılmış ve eski bakır paralar tedavülden kaldırılarak yerine “Follis” adında yeni bir bakır sikke bastırılmıştır. Bu devirde sadece devlet sikkeleri darp edilmiştir.²⁰⁴

11. yüzyıldan sonra Bizans devletinin zayıflamaya başlamasıyla beraber sikkeler de bozulmaya başlamıştır. 1204 Latin işgali sonucu yaklaşık 50 yıl sikke basılmamış ve imparatorluğun 1453’te Türkler tarafından yıkılışına kadar sikkeler; gittikçe bozulan, anlaşılmaz tipler olarak basılmaya devam edilmiştir.²⁰⁵

Cahiliye döneminde Araplar, Bizans ve İran sikkelerini kullanmışlardır. Bir miskal gümüşe dirhem, altına dinar ve bakıra da fels adını vermişlerdir.²⁰⁶

İslamiyet’in doğup gelişmesi ve fetih yıllarının ilk yarım asrında Araplar, ele geçirdikleri bölgelerdeki ölçü ve para birimlerini değiştirmemişler ve hatta Hz. Muhammed ve dört halife devrinde, cahiliye devrinde kullanılan paralar kullanılmıştır. Hz. Ömer’in halifeliğinde Kisrevi denilen Sasani sikkelerine kısa İslami terimler eklenerek uzun yıllar kullanılmıştır.²⁰⁷

İlk Emevi halifesi Muaviye bin Ebu Süfyan H. 41-60 (M. 661-680), üzerinde kılıç kuşanmış şahıs tasvirleri bulunan kendi dirhemini bastırmıştır. Kaynaklarda geçmesine rağmen bu sikke ele geçmemiştir. Halife Abdülmelik bin Mervan (M. 685-705) ise kendi adına sikke bastırarak tedavüldeki Bizans sikkelerini kaldırmıştır. Yeni basılan sikkelerin bir yüzüne İhlâs Suresi’nin ilk ayeti, diğer yüzüne de “Lâ İlâhe İllallah” yazılmıştır. İslami tarzda dinar ve dirhemlerin basılması üzerine Bizans tipindeki bakır sikkelerin yerine üzerinde Arapça yazılar bulunan bakır felslerin darbına başlanmıştır. Emevi felslerinin üzerinde at, fil, tavşan, hurma ağacı ve yıldız tasvirleri bulunmaktadır.²⁰⁸

²⁰⁴ Bkz., Sabahat Atlan, Nezahat Baydur, **Grek ve Roma Sikkeleri**, İstanbul, 1984.

²⁰⁵ Göktürk, **a.g.m.**, s.42.

²⁰⁶ Artuk, **a.g.e.**, s.XXXIII.

²⁰⁷ Tözen, "Arap-Sasani Paraları", s.3.

²⁰⁸ Artuk, **a.g.e.**, s.XXXIV-XXXVIII.

Abbasiler döneminde kesilen gümüş paralar üzerine “es-Sikketü’l-Abbasiye” ibaresi yazılmıştır.²⁰⁹

Emevi devrinde başlayan sikkeler üzerine isim ve ünvan yazma geleneği Abbasiler ve sonraki İslam devletleri tarafından da sürdürülmüştür.

Abbasi Halifesi Me’mun döneminde (M. 813-833) ilk defa dinarlar üzerine darphane ismi yazılmıştır.²¹⁰

1047 senesinde Rey’de Tuğrul Bey adına basılan sikkelerde “ el-Emir el-Seyyid” ve “el-Emir el-Ecel” ünvanları yer almıştır. Ayrıca Tuğrul Bey, İslam dünyasında ilk kez “el-Sultan el-Muazzam Şahanşah el-Ecel Rükneddin Tuğrul Bey” unvanıyla sikke bastıran hükümdardır.²¹¹ Bazı sikkelerinde ise Kınık Boyu’nu simgeleyen ok ve yay işaretleri bulunmaktadır. Tuğrul Bey’in sikkelerinde yer alan “sultan” unvanı, ilk defa Gazneli Mahmud tarafından kullanılmış olsa da sikkeler üzerinde daimi bir surette ilk defa Büyük Selçuklu Devleti’nde kullanılmaya başlanmıştır.²¹²

İslami devir sikkeleri üzerine hilafete bağlılığı sembolize ettiğinden halife isminin yazılması adet haline gelmiştir. Sikkeler genellikle figürsüz olup kûfi yazı karakteriyle darp edilmişlerdir. İstisna olarak Eyyubiler, Zengiler, Artuklular, Mengücekliler, Saltuklular ve Danişmendliler figürlü sikkeler bastırmışlardır. Artuk’a göre bunun nedeni komşuları olan Hristiyan ülkelerle ticari münasebetlerde bulunmalarıdır.²¹³

Anadolu Selçuklularının kuruluş yıllarında Anadolu’da Bizans ve diğer İslam devletlerine ait sikkeler geçmektedir. Devletin iktisadi yönden gelişmesiyle beraber ilk Selçuklu sikkeleri Mesud I zamanında (1116-1156) bakır olarak²¹⁴, ilk altın sikke ise II. Kılıç Arslan²¹⁵ (1156-1192) zamanında bastırılmıştır. İlk sikkeler figürlü olup Bizans etkileri görülmektedir.

²⁰⁹ El-Makrîzî, **Eski ve İslami Paralar**, s.45

²¹⁰ Artuk, **a.g.e.**, s.XL.

²¹¹ Tahsin Saatçi, “İslami Dönem Sikkeleri”, **Eski Eser Tanımı ve Kaçakçılığının Önlenmesi Semineri Notları**, Ankara, 1989, s.46.

²¹² Artuk, **a.g.e.**, s.XLVI.

²¹³ Artuk, **a.g.e.**, s.XLIX.

²¹⁴ Damalı, **150 Devlet 1500 Sultan**, s.205.

²¹⁵ Artuk, **a.g.e.**, s.LI.

Selçukluların en parlak dönemi I. Alâeddin Keykubad'ın hüküm sürdüğü 1219-1236 yıllarıdır. Bu dönemde ticaret yolları kuzeyden güneye ve doğudan batıya kervansaraylarla örülmüş, ticaret ve zenginlik üst düzeye çıkmıştır. Mevlana da bu devirde Sultan'ın davetiyle Anadolu'ya gelerek Konya'ya yerleşmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak kültür ve sanat da gelişme göstermiştir. Çok sayıda sikkenin darp edildiği bu zenginlik çağında en fazla sikke kestiren hükümdar olan Alâeddin Keykubad'ın günümüzde tam 11 değişik tip altın dinarı bilinmektedir.²¹⁶

Anadolu Selçuklularının para sistemi gümüş ve bakır sikke darbı ilkesine göre düzenlenmiş olduğundan altın sikkelerin az miktarda basıldığı görülmektedir. Bunun nedeni komşuları olan Eyyubiler, Abbasiler ve Bizanslıların bol miktarda altın sikke darbettirmesi ve bunların bütün Anadolu'da kullanılmasıdır.²¹⁷ Yani eldeki madenin bolluğuna, diğer devletlerin para sistemlerine ve paranın sirkülasyonuna göre bir para politikası belirlenmiştir.

Halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla kullanmaları için bol miktarda bakır felsler bastırılmıştır. 1200-1280 arasında kestirilen bu felslerin bir yüzünde Sultan'ın adı ve unvanı, diğer yüzünde halifenin adı, darp yeri ve tarihi gibi her iki tarafında da kufi karakterli yazılar mevcuttur. Bu tarihler arasında sadece iki modelde tasvir görülür. Bunlar, taht üzerinde oturmuş ya da bağdaş kurmuş sultan tasvirlerinin bulunduğu II. Keykavus ile Üç Kardeşler saltanatı devrine ait sikkelerdir. 1280 yılından itibaren II. Mesud dönemiyle birlikte yine çok sayıda bakır sikke darp edilmiştir. Bu tarihten sonra darp edilen felslerde figürlerin ön plana çıktığı görülür. Genellikle önden insan başı, insan yüzlü güneş, süvari, aslan, çift başlı kartal, kuş ve tavşan gibi motifler yaygın olarak kullanılmıştır.²¹⁸

Dirhem olarak adlandırılan gümüş sikkeler de bakırlar gibi çok sayıda bastırılmıştır. Bakır sikkelere nazaran dirhemlerde tasvir pek fazla tercih edilmemiştir. En tanınmış olan figürlü dirhemler “Şir-i Hurşit” (Aslan-Güneş)

²¹⁶ İzmirlier, “Anadolu Selçuklu Sikkeleri”, s.96.

²¹⁷ İzmirlier, **a.g.m.**, s. 96.

²¹⁸ İzmirlier, **a.g.m.**, s. 97-100.

kabartması bulunanlardır. Az miktarda da ayağa kalkmış iki aslan arasında güneş motifi ve süvari tasvirlerinin bulunduğu örnekler de mevcuttur. Ayrıca bir de IV. Kılıç Arslan'ın ilk iktidarı döneminde H. 646'da Sultan'ın at üzerinde ve her şeyiyle detaylı, son derece sanatkârane biçimde tasvir edildiği bir dirhem daha mevcuttur.²¹⁹ Dirhemlere genellikle Kur'an-ı Kerim'den dualar, Kelime-i Tevhid ve halife adları kazınmıştır.

1243 Köseadağ Muharebesi neticesinde Anadolu Selçukluları Moğol hâkimiyetine girmiştir. Devlet resmen devam etse de esas kuvvet Moğolların atadığı valiler ve yerli Selçuklu emirlerinin elindedir. 1298 yılından itibaren İlhanlı hükümdarı Gazan Mahmud Han'ın 1296'da İlhanlı topraklarında uygulamaya soktuğu para reformu sonucu hem Selçuklular hem de İlhanlılar Anadolu'da birçok yeni darphane açmışlar ve buralarda çok miktarda sikke darp etmişlerdir. Reformdan sonra III. Keykubad ile Gazan Mahmud Han adına kesilmiş müşterek sikkeler de bulunmaktadır.²²⁰

İlhanlılar Anadolu'da altın, gümüş ve bakır sikkeler kestirerek piyasaya sürmüşlerdir. Bunlar çoğunlukla tasvirsiz olup kufi yazı karakteri içermektedirler. Tasvirli olanlar bakır sikkeler olarak göze çarpar. Anadolu Selçukluları bir devlet olarak resmen devam ettiklerinden dolayıdır ki bu dönemden itibaren yıkılana kadar kendi adlarına sikke darbına devam etmişlerdir. Ancak başlarda gösterilen özen son dönem sikkelerinde görülmez.

Selçuklu devletinin yıkılmasıyla Batı Anadolu'daki beylikler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Türk devlet geleneğinde olduğu gibi onlar da bağımsızlık alameti olarak kendi sikkelerini bastırmışlardır. Bu dönem sikkeleri nadir bulunan paralar arasındadır. Sikkelerde görülen en önemli özellik, pek çoğunun İlhanlı tarzında darp edilmiş olmalarıdır. Kuruluş dönemi sikkelerine korkudan dolayı İlhanlı hükümdarının ismi yazılmıştır. Zamanla güçleri arttıkça sikkeler üzerindeki yazıları yavaş yavaş değiştirmişler ve İlhanlı hükümdarının ismine yer vermemişlerdir.²²¹ Ayrıca Aydın, Menteşe ve

²¹⁹ İzmirlier, **a.g.m.**, s. 100.

²²⁰ İzmirlier, **a.g.m.**, s. 101.

²²¹ Hınrichs, "İlhanlıların Anadolu'da Darbettikleri Sikkeler", s.115.

Saruhan beylikleri tarafından ticarete kolaylık sağlaması amacıyla Ayasuluk'ta Venedik Dukaları örneğinde ve yine Manisa ve Balat'taki darphanelerde Napoli Gigliati sikkelerine benzer Latince yazılı gümüş paralar bastırmışlardır.²²²

Osmanlıların ilk sikkeleri de diğer beyliklerde olduğu gibi İlhanlı tarzında darbedilmiştir. Osmanlılar parasal uygulamalarında Roma ve Bizans'tan, orta çağ İslam devletlerinden ve İtalyan kent devletlerinden İspanya'ya kadar Akdeniz havzasının önde gelen para geleneklerinden etkilenmişler ve zaman içerisinde bu geleneklerin taşıyıcısı olmuşlardır.²²³

İlk Osmanlı sikkesinin Osman Gazi döneminde mi yoksa Orhan Gazi döneminde mi darbedildiği konusunda bilim âleminde tartışmalar vardır. İbrahim Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke"²²⁴ adlı makalesiyle üzerinde "Osman bin Ertuğrul" yazısı bulunan bir sikkeyi ilk Osmanlı sikkesi olarak bilim dünyasına tanıtmıştır. Halil İnalcık ise NTV Tarih Dergisi'nde yayımlanan bir röportajında²²⁵ bu sikkenin sahte olduğunu belirtmiştir. Hammer, Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubat'ın öldürüldüğü zaman (1303) Osman Gazi'nin kendi adına sikke darp ettirdiği konusunda rivayetler olduğunu belirtmektedir.²²⁶ Diğer taraftan Osmanlı meskûkât kanununun Orhan'ın saltanat devrinin üçüncü yılında (729) düzenlendiğinden ve dolayısıyla Osman Bey zamanında sikke bastırıldığına dair bir kanaat hâsıl olmadığından söz etmektedir.²²⁷ Son zamanlarda ağırlık kazanan görüş ise ilk sikkenin Osman Gazi döneminde basılmış olduğu yönündedir.

Osmanlıda diğer İslam devletlerinde kullanılan dinar, dirhem ve fels gibi kavramlar kullanılmamıştır. Bunların yerine sultanî, eşrefî, akçe ve mangır gibi kavramlar kullanılmıştır.

İlk tarihli Osmanlı sikkesi (yazı ile 726+3) 729 (1329 M.) tarihli Orhan Gazi akçesidir. Orhan Gazi'nin diğer sikkelerinde ve I. Murat'ın sikkelerinde

²²² Zeki Arıkan, "16. Yüzyıllarda Ayasuluk", **Belleten**, C.LIV, S.211, TTK Basımevi, Ankara, 1990, s.135.

²²³ Pamuk, **Paranın Tarihi**, s.17.

²²⁴ Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", s.27-31

²²⁵ **NTV Tarih**, Sayı 8, İstanbul, Eylül, 2009, s.41-43.

²²⁶ Hammer, **a.g.e.**, s.75.

²²⁷ Hammer, **a.g.e.**, s.95-96.

tarih yoktur. Açık tarihli ilk sikke ise Yıldırım Bayezid'in sikkeleridir. Çelebi Mehmet'in (1413-1421) paralarıyla birlikte sikkeler üzerinde hem tarih hem de darp yeri (Tablo 3-4) düzenli olarak yer almaya başlar. Sikkeler üzerine basılan ilk tuğra ise Emir Süleyman'ın tuğrasıdır.²²⁸

Fatih Sultan Mehmet devrine kadar olan dönem iktisat tarihçileri tarafından "monometalist" (tek metalli) dönem olarak adlandırılmıştır. Çünkü o zamana kadar Osmanlı devletinin henüz altın sikkesi basılmamıştır. Altın sikkeyle başlayan devir ise "bimetalist" (çift metalli) adını almıştır.

Osmanlı pek çok yönüyle güçlü bir imparatorluk olmasına rağmen para konusunda çeşitli ekonomik etmenlerden dolayı tam manasıyla istikrar sağlayamamıştır. Sultan Fatih devrine kadar oldukça istikrarlı bir grafik çizen akçe, Fatih'in ilk cülusundan itibaren (1444) tecdid-i sikke²²⁹ siyasetiyle tağşiş edilerek sikkenin gümüş içeriği ilk defa belirli bir miktar düşürülmüştür. 1444-1481 arasında tam altı kez bu uygulama hayata geçirilmiştir. 1326-1755 yılları arasında akçe %91,3 oranında değer kaybına uğramıştır²³⁰. Bu da yaklaşık olarak yılda %0,2 oranında akçede gümüş içeriğinin azaltılması demektir. Akçede yaşanan değer kaybının önüne geçmek amacıyla 1589'dan itibaren sikke tashihleri (tashih-i sikke²³¹) hayata geçirilmiştir.

15. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan gümüş darlığı²³² ve 1492 Amerika'nın keşfi neticesinde Amerikan altın ve gümüşlerinin 1580 sonrası Osmanlı piyasasına girmesiyle 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gümüş bolluğu yaşanması nedeniyle mevcut gümüş madenlerinin işletilmesinin

²²⁸ Bkz., Artuk, **Teshirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu**, II.Cilt, s.453-460, Tekin, "Sikke mad.", s.183.

²²⁹ Tecdid-i Sikke: Tahta oturan her padişahın kendi adına sikke darp ettirip kendinden önce basılanları yasaklamasıdır. Her yeni akçe çıkarıldığında eskileri 5/1 eksiğine değiştirilerek hazinenin kâr sağlaması amaçlanmıştır. Bu durum halk arasında hoşnutsuzluğa sebep olduğundan II. Bayezid bir defadan fazla akçe bastırmamak şartıyla tahta oturmuştur. Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.296.

²³⁰ Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.292.

²³¹ Tashih-i Sikke: Tedavülde bulunan paranın herhangi bir nedenle ayar ve ağırlığı standart olmaktan çıkıp, resmi fiyatlar ile piyasa fiyatları arasındaki farkın artması sonucu devletin parayı standart hale getirmek için giriştiği faaliyetlerdir. Tashih, tedavülde bulunan vezin ve ayarı bozuk paraların toplanarak, yerine bir önceki kanuni vezinden, genellikle daha düşük bir ağırlıkla, yeni bir paranın çıkarılması suretiyle yapıldı. Detaylı bilgi için bkz. Aykut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. Asır Ortalarına Kadar Yapılan Sikke Tashihleri", s.343-360.

²³² Halil İnalcık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti" **Toplum ve Ekonomi**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1996, s.161.

ekonomik olmaktan çıkması²³³, akçenin değer kaybetmesinde önemli amillerdir. Öte yandan para düzeninin sarsılmasında bu dönemde ortaya çıkan kalpazanlık faaliyetleri de etkili olmuştur.²³⁴

16. yüzyıl Osmanlı sınırları içerisinde akçeden başka yabancı gümüş paralar da tedavüldeydi. Özellikle Amerika kıtasının keşfinden sonra Meksika ve Peru kökenli, tam veya kâmil unvanı ile anılan, riyalı sekizlik İspanyol kuruluşları büyük bir itibar kazanmıştır²³⁵. Bu dönemde en çok tutulan paralardan biri “esedî” ya da “arсланlı gurus” adı verilen Hollanda gümüşleridir²³⁶. Bir diğer para ise Venedikliler, İngilizler ve Hollandalılar tarafından taklit edilen Polonya “zolata” sıdır²³⁷.

Yabancı paraların dışında fethedilen bölgelerdeki mahalli paraların da kullanılmasına müsaade edilmiştir. Bunlar “karaca akça”, “şahruhî”, “tenge”, “tengce”, “hasanbegi” adıyla anılan sikkeler olup bir müddet sonra tasfiye edilmişlerdir. Ayrıca, Bağdat ve Basra darphanelerinde “lari” ve “muhammedî” denilen gümüş sikkeler darp edildiği gibi, Trablusgarp, Yemen ve Cezayir’de mahalli gümüş paralar edilirken, Budin’de “penz” geçerli olmuştur. Bunların dışında Mısır’da kullanılan “müeyyidî” veya “medin” ve “pare” adı verilen gümüş sikkeler de kullanılmıştır. Bilhassa “pare”, Osmanlı para sisteminde önem kazanarak Diyarbakır ve Canca (Gümüşhane) darphanelerinde bastırılmış ve 17. yüzyılın sonlarına doğru akçenin yerini almıştır.²³⁸

II. Süleyman devrinde 1687-88 tarihinde İstanbul vezni ile binde 989 ayarında ve 6 dirhem (19.24 gr.) ağırlığında ilk kez büyük gümüş sikkeler (gurus) bastırılmıştır.²³⁹

²³³ Tabakoğlu, **a.g.e.**, s.299-301.

²³⁴ Orhan Kılıç, “16. Yüzyılın İkinci Yarısında Kalpazanlık Faaliyetleri”, ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.180-187.

²³⁵ Ömer Lütfi Barkan, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, **Belleten**, Cilt XXXIV, Sayı 136, Ankara, TTK Basımevi, 1970, s.588; Aykut, **a.g.m.**, s.350.

²³⁶ Tekin, “Osmanlı İmparatorluğunda Para”, s.172.

²³⁷ Pamuk, **a.g.e.**, s.71.

²³⁸ Aykut, **a.g.m.**, s.344-345.

²³⁹ Ziya Uygur, **Osmanlı Devletinde Enflasyon ve Toplumsal Düzene Etkileri**, İstanbul, Bayrak Matbaa Ltd. Şti., 1998, s.85; M. Belin, **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Tarihi**, çev. Oğuz Ceylan, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1999, s.121-122.

Tarihi seyri boyunca giderek değer kaybeden akçe, 17. yy. sonunda reel olarak dolaşımdan kaldırılmıştır. Ancak, 18. yy. ortalarına kadar resmi hesap parası olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu tarihten sonra bütçe vs. hesaplarında pare esas alınmıştır. 19. yüzyılda kuruş ağırlık kazanırken yüzyılın sonlarına doğru lira esası kabul edilmiştir.²⁴⁰

Tek metalli dönemin bir diğer parası da bakırdan imal edilen mangırlardır. İsmail Galip Bey'e göre; Moğolca "nukud" yani para anlamına gelen "monkön" sözcüğünden türeyerek mangır adını almıştır. Bunların pirinçten kesilenlerine de "kızıl mangır" denmektedir.²⁴¹ İlk mangırın hangi padişah döneminde kesildiği konusunda net bir görüş yoktur. Günümüzdeki mevcut paralar göz önünde bulundurulduğunda en erken Osmanlı mangırı I. Murad zamanına aittir. İsmail Galip Bey aynı eserinde, her iki tarafında "خلد الله ملكه" ibaresi yazılı olan bir bakır paranın Osman Gazi'ye atfedildiğine değinmiştir. Yine aynı eserde Hicri 1270 tarihinde basıldığı söylenen Defter-i Meskûkât-ı Osmaniye adlı bir deftere göre; İznik ve havalisinde, Osman Gazi adına 8 çeşit ve 36 adet bakır sikke darbedildiğinden söz eder. Ancak bunların şekil ve yazılarından bahsedilmediğini belirtmiştir.²⁴²

Mangırlar, 15 ve 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar günlük alışverişlerde oldukça kullanışlı olmuşlardır. Örneğin; 1 okka (1280 gr.) ekmeğin 1 akçe olduğu dönemde, günlük ihtiyaçların giderilmesinde bakır paralara ihtiyaç duyulmuştur.²⁴³

Sikke tashihleri nedeniyle değerini ve satın alma gücünü kaybeden akçe karşısında bakır paralar 17. yy. içerisinde kullanılmamışlardır. 1630'lardan 1680'lerin sonuna kadar bakır sikke üretimi yapılmamıştır.²⁴⁴ Devlet, taşrada bakır sikke kesme hakkını açık artırma yoluyla özel girişimcilere satıyordu. Mangırların itibari değeri akçenin kesirleri olarak belirlendiği için, sikke tashihleri ile bu değerler üretim maliyetlerine yansımış ve bakır sikke üretimi de özel girişimciler için karlı bir iş olmaktan çıkmıştır.

²⁴⁰ Tabakoğlu, a.g.e., s.274.

²⁴¹ İsmail Galip, *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye*, s.13-14.

²⁴² İsmail Galip, a.g.e., s.2.

²⁴³ Pamuk, a.g.e., s.75.

²⁴⁴ Ruhi Özcan, "Osmanlı Devleti'nde 17. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 17, Bahar, 2005, s.251.

Bu durum karşısında mangır üretimi yapılamamıştır.²⁴⁵ Yüzyılın sonlarına doğru devlet, çeşitli malî sıkıntılarla karşılaşmış ve 1688’de bakır para darbı yeniden ele alınmıştır. İki mangır bir akçe edecek şekilde ayarlama yapılarak 1 okka halis bakırdan 800 mangır kesilmiştir. Mangırların halk arasında itibar kazanması sonucu değeri 1 akçeye kadar çıkarılmıştır.²⁴⁶ Daha sonraları kalpazanlar tarafından piyasaya sahte mangırların sürülmesi ve tüccarların da bu işten para kazanmaya çalışmaları ile halkın gözünde bakır paraya güven kalmamış, kısa süre sonra da 1691’de tedavülden kaldırılmıştır. Daha sonraki yıllarda yeniden bakır sikke darbına başlanmış ve 18. yüzyılın başlarından itibaren artarak basımına devam edilmiştir.²⁴⁷

Osmanlı meskûkâtının en süslü paraları olan mangırlar, II. Abdülhamid devri sonuna kadar²⁴⁸ basılmıştır. Asıl (tam), yarım ve çeyrek (çerik) mangır²⁴⁹ olarak üç çeşit basılan bu paralar, her iki yüzü nakışlı, bir yüzü nakışlı ve bir yüzü yazılı, her iki yüzü yazılı olmak üzere yine üç türde²⁵⁰ basılmışlardır. Bitkisel motiflerden çift başlı kartal, balık ve ejder motiflerine kadar Selçuklu resim sanatı örnekleri bu sikkeler üzerinde hayat bulmuştur. Nakışlı mangırların darbedildiği önemli yerler Tire ve Ayasuluk (Efes) darphaneleridir.

Çift metalli döneme geçildiğinde ise akçe ve mangırın yanına altın sultanîler eklenmiştir. İlk Osmanlı altını basılincaya kadar geçen sürede Venedik dukaları, Ceneviz altınları ve Floransa florileri gibi yabancı altın paralar tedavülde olmuştur. İstanbul’un fethinin ardından H.882 (M. 1477-78) yılında Venedik dukası standart alınarak “sultanî” veya “hasane-i sultanîye” adıyla²⁵¹ ilk Osmanlı ve Sultan Fatih altınları darbedilmiştir.

²⁴⁵ Pamuk, **a.g.e.**, s.159; Akdağ, **Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1453-1559) II**, s.165.

²⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Mangır mad.", **M.İ.A.**, VII. Cilt, Ankara, MEB, 1988, s .283.

²⁴⁷ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, 1. baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, Mart, 1986, s.272-273.

²⁴⁸ Pere, **a.g.e.**, s.14.

²⁴⁹ Ölçer, **Nakışlı Osmanlı Mangırları**, s.12.

²⁵⁰ Bkz. Ölçer, **a.g.e.**; Necdet Kabaklarlı, **Mangır: Osmanlı İmparatorluğu Bakır Paraları 1299-1808**, İstanbul, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1998; Necdet Kabaklarlı, **Mangır: Tire’de Darbedilen Osmanlı Bakır Paraları (1411-1516)**, İstanbul, 2007; Necdet Kabaklarlı, **Mangır: Yemen’de Darbedilen Osmanlı Bakır Paraları (1517-1640)**, İstanbul, TND Yayınları, 2007.

²⁵¹ Pamuk, **Paranın Tarihi**, s.66.

Sultanî üretimi I. Selim'in saltanat yıllarında, Doğu Anadolu'da, Suriye ve Mısır'da darbettirilmiş ve Kanuni devrinde üretim bakımından önemli artışlar göstermiştir. Bu dönemde İstanbul, Kahire, Kratova ve Sidrekapsi önemli altın sikke merkezleri haline gelmiştir.²⁵² Osmanlılar, sultanînin yanında diğer yabancı paraları ve I. Selim'in Mısır'ı fethi ile Osmanlı piyasalarında tedavül eden, 1425 yılından itibaren Memlûkluların kullandığı, "eşrefi" veya "şerefi altın" adıyla bilinen²⁵³ parayı da kullanmışlardır. Bunların dışında Macar altını, Alman ve Hollanda dukaları da kullanılmıştır.

17. yüzyılın ilk çeyreğinde altın için kullanılan "Sultanî" ifadesinin yerini "şerifi" adı almıştır. II. Mustafa'nın saltanatında (1695-1703) "çifte eşrefi" namıyla o zamana kadarki en büyük Osmanlı altını, III. Ahmet devrinde (1707-1730) "beşlik eşrefi" adıyla yine büyük altınlar bastırılmıştır. I. Mahmud zamanında (1730-1754) "Cedîd İstanbul" lakaplı boyca daha büyük altın sikkeler kestirilmiştir. Ayrıca I. Mahmud devrinde 10,40 gr. ağırlığında "üçlük", III. Mustafa (1757-1774) ve I. Abdülhamid (1774-1789) dönemlerinde 3,50 ve 3,75 gramlık "birlik", 5 gramlık "bir buçukluk", 6,75 gramlık "ikilik-çifte", 8,60 gramlık "ikibuçukluk" ve 9,60-10,20 gramlık "üç fındık", "zerr-i mahbûb" ve "aynalı" adlarıyla Osmanlı altınları kesilmiştir.²⁵⁴

18. yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl başlarına kadar İstanbul ve Kahire'deki darphanelerde sadece fındık ve zerr-i mahbûb altınları darbedilmiştir.

19. yüzyılın ortalarına doğru bütçe açıkları had safhaya ulaştığı için II. Mahmud'un (1808-1839) 31 yıllık saltanatı esnasında Osmanlı tarihinin en büyük sikke taşışları gerçekleştirilmiştir.²⁵⁵ Öyle ki bu dönemde tedavüldeki altın sikkelerin isim ve biçimleri 35 kez, gümüş sikkelerin ise tam 37 kez değiştirilmiştir²⁵⁶. Bu rakamlar aynı zamanda sikkelerin kaç defa taşış edildiğini göstermektedir.

²⁵² Pamuk, **a.g.e.**, s.67.

²⁵³ Robert Mantran, **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul**, çev. M.A. Kılıçbay, Ankara, TTK, 1990, s.216; Belin, **a.g.e.**, s.121-122.

²⁵⁴ Paksoy, "Altın ve Gümüş Vurulan Osmanlı Damgası", s.169-170.

²⁵⁵ Paksoy, **a.g.m.**, s.177.

²⁵⁶ Hüseyin Sarı, "II. Mahmud Dönemi'nde Mudurnu'da Fiyat Hareketleri ve Kentin Genel Giderleri", ed. Mustafa Uyar, **A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 17, Sayı 28, 1995, s.138.

Sultan Abdülmecid'in (1839-1923) 29 Nisan 1840 tarihli sikke reformu kanunuyla birlikte yeni altın ve gümüş sikkeler darbettirmiştir. "Mecidiye" olarak adlandırılan bu paralar Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar kullanılmışlardır.²⁵⁷ Bir de bu dönemde Mısır'da darbedilen nikel paralar piyasaya çıkmıştır. Ancak asıl olarak 1910 yılında V. Mehmed Reşad zamanında çıkartılan bir kanunla, bir yüzünde " Hürriyet, Musâvât, Adalet" yazılı 40, 20, 10 ve 5 paralık olarak dört ayrı değerlerde darbedilmişlerdir.²⁵⁸

2.2.3. Osmanlı Devleti'nde Darphaneler ve Sikke Basım Teknikleri

Antik çağda insanların kullandığı her şey elle yapılmaktaydı. Sikkelerin basıldığı yer olan darphane oldukça basit bir atölye idi. İçinde örs, ocak, tartı ve kalıpcı aletleri ile çekiç gibi malzemeler bulunuyordu. Darphanelerin çalışanları ve işleyiş tarzı hakkında yazılı kaynaklar yoluyla bir takım bilgiler elde etmekteyiz. Ancak, ne yazık ki antik çağdan günümüze kadar gelebilmiş bir darphane binasına rastlayamıyoruz. Bunun nedeni atölyelerin basit bir şekilde oluşturulmasıdır.

Emevi döneminden itibaren birçok şehirde darphane kurulmuştur. Emevi halifesi Hişam bin Abdülmelik zamanında darphanelerde hilesi görülen ayaracı ve baskıcıların cezalandırıldığı kaynaklardan edindiğimiz bilgiler arasındadır.²⁵⁹ Abbasî ve Büveyhoğulları döneminde darphanelerin işletmesinin kiraya verildiği görülür. Ancak bunlar devamlı olarak devletin kontrolü altında tutulmuştur. Bu dönemde altın ve gümüşü vermek suretiyle isteyen herkes kendi adına sikke bastırabiliyordu. 10 dirheme 1 dirhem ücret alınırdı.²⁶⁰ Selçuklulara kadar bu durum devam etmiştir.

Osmanlılarda padişah adına sikke basan darphaneler, (Tablo 4) İmparatorluğun birçok yerinde, maden yatakları dikkate alınarak kurulmuştur.

²⁵⁷ Paksoy, **a.g.m.**, s.183-186.

²⁵⁸ Paksoy, **a.g.m.**, s.187.

²⁵⁹ Artuk, **a.g.e.**, s.XXXVII.

²⁶⁰ İbrahim Artuk, "Sikke mad.", **MİA**, X. Cilt, İstanbul, 1967, s.626.

Ayrıca daha önceki İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlı da fethettiği topraklardaki mevcut darphanelerden faydalanmıştır.²⁶¹

Günümüzde 19. yüzyıldan evvelki darphanelerin mimari yapıları hakkında malumatımız yoktur. İşleyişleri hakkında ise sınırlı sayıda yazışmadan başka kaynaklık edecek malzeme bulunamamıştır. II. Mehmed dönemi sonlarına doğru yazılmış, Doğu Makedonya’da bulunan bir kayıt defteri, darphanelerin çalışma şekli ve usta ismini vermesi bakımından önemlidir. Serez’de bulunan bir darphane, şehrin Müslüman mahallesine ismini vermiştir. Burada vergilerden muaf 14 usta ve 20 işçinin çalıştığı kayıtlıdır. Darphanede çalışanlardan metali kare parçalara kesene “Kesimci”, köşelerini kesip yuvarlatanlara “Kelbetenci”, tuğra basanlara da “Tuğracı” denmekteydi.²⁶²

Buraların işletmesi iltizam usulü, yani işletilmek üzere mukataa olarak birine verilirdi.²⁶³ Darphaneler, Abbasîlerde olduğu gibi Osmanlılarda da halka açık çalışmaktaydı. Halk dilediği kadar altın, gümüş ve bakırı getirip devletin kabul ettiği sikkelerden alabilirdi. Bu hizmetin yanında halktan odun ve darp ücreti olarak az bir miktar para alınırdı.²⁶⁴

17. yüzyıl sonlarına kadar sikkeler eskiden olduğu gibi çekiçle darbediliyordu. Teknik bakımdan oldukça basit görünen bu yapıda işletme düzeni ise oldukça gelişmişti. Para darbının sorumluluğu defterdara bağlı bulunan “darphane emini” ne aitti. Bu şahsın yetkileri çok fazla olduğundan, herhangi bir yolsuzluğa karışmaması amacıyla her yıl bu görevi yeni bir kişi atanırdı. Darphane eminine; yardımcı olarak “kethüda”, para baskı amiri olarak “sikkezzen veya sikkegen”, altın ve gümüş paraların ayarlarını yapan “çeşnici”, basılmakta olan sikkelerin ağırlık ve ayarlarını denetleyen “sahib-i ayar”, darphaneye gelen altın ve gümüş gibi madenleri teslim alarak kayda

²⁶¹ Halil Sahillioğlu, “Darphane”, **Anadolu’da Paranın Tarihi**, Ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.216

²⁶² Adil Özme, **Malatya Müzesindeki İslâmî Dönem Sikkeleri**, Ankara, A.Ü. Sos. Bil. Ens. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1993, s.9.

²⁶³ Sahillioğlu, **a.g.m.**, s.218.

²⁶⁴ Özme, **a.g.e.**, s.10.

geçiren “simsar” ve hesapları tutan birkaç kâtip yardımcı olarak görev yaparlardı.²⁶⁵

Çekiçle darp tekniğinde; darphanede toplanan metal çubuklar ve parçalar istenilen ayarı tutturanacak şekilde özel potalara yerleştirildikten sonra fırında eritilirdi. Eriyen metal daha önce hazırlanan kalıplara dökülerek belirli bir kalınlığa getiriliyordu. Daha sonra kalıptan çıkarılan metal, ağır çekiçlerle dövülerek istenilen kalınlığa getirilir ve darbedilecek sikkelerin kalınlığına uygun şeritler haline dönüştürülürdü. Bu şeritler keskilerle kesildikten sonra sikke pulu denilen yuvarlak küçük parçacıklar elde edilmekteydi. Diğer taraftan mühürger, ressam veya hattatların tasarladıkları desenler kalıpcı ustaları tarafından küçük ve sert malzemedan yapılmış kalıplara işlenerek, sikkenin alt ve üst kalıpları hazırlanırdı. Bu işlemlerden sonra sıra paranın darbedilmesine geliyordu. Sikkenin ön yüz kalıbının işlendiği ve “kürsü” adı verilen sabit alt gövde ile arka yüz kalıbının işlendiği silindirik üst çubuk (çelik) arasına hazırlanan sikke pulu yerleştiriliyordu. (Levha 3-4) Sonrasında da çelik üzerine bir el çekiciyle vurularak darp işlemi tamamlanıyordu.²⁶⁶ Sahib-i Ayar tarafından son kontroller tamamlandıktan sonra sikkeler piyasaya sürülüyordu.

Bu teknikle sikke darbı oldukça meşakkatli görünmektedir. Hem ayarı tutturmak hem de düzgün bir şekilde darbetmek maharet isteyen bir iş olsa gerektir. Bu nedenden dolayıdır ki zaman zaman sikkeler üzerindeki yazıların eksik olarak darbedildiği görülmektedir.

16. yüzyılda Avrupa'ya taşınan Amerikan gümüşünün yarattığı bolluk sebebiyle büyük boyutlu sikkeler üretilmiş ve Osmanlı piyasasına girerek ekonomiyi etkilemiştir. Sultan Mehmet IV (1648–1687) saltanatının son yıllarında ekonomiyi düzeltmek için bazı kararlar aldı. Piyasadaki Avrupa sikkeleriyle rekabet edebilecek tarzda, büyük boy Osmanlı sikkelerinin basılmasına karar verildi. Ancak o büyüklükteki sikkeleri eski usullerle darbetmek mümkün değildi.

²⁶⁵ Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, s.43.

²⁶⁶ Damalı, *a.g.e.*, s.43.

Avrupa’da bir zeytin makineci, Balancier adlı bir cendere icat ederek 17. yüzyılda Londra’ya götürmüş ve dikkatler bu cendereye çevrilmiştir. İngilizler, eski usulü bırakarak cendere ile sikke basmaya başlamışlardır. Fransızlar da 1640–1846 arasında bu usulle sikke basmışlardır.²⁶⁷ (Levha 5)

Bahsettiğimiz bu sistem 1686’da Osmanlı’da da kullanılmaya başlanmıştır. Topkapı Sarayı bahçesindeki darphanede Cerrah Mustafa tarafından gerekli olan ekipman imal edilmiştir²⁶⁸.

Kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında sistem için üretilen aletler şunlardır:²⁶⁹

Çarh: Külçe madenlerini yassılama işinde kullanılmıştır.

Kesme (Doğrama): Metal levhaları pul şeklinde kesen zimba veya delgi makinesi olması muhtemeldir.

Rakkas: Aygıt, sağa sola salınma hareketinden dolayı bu ad takılmıştır. Burgu bir eksen ve eksenin üst kısmında iki ucunda kurşun top bulunan ve gövdeyi döndürmeye yarayan yatay bir koldan ibarettir. Çelik işlevini gören sikke kalıbının teki burgunun ucunda olup, kol çevrildiğinde burguyla birlikte ucundaki kalıp aşağı doğru inerek alttaki kürsü (sabit kalıp) üzerine koyulan pula baskı uygulayarak sikke darbu gerçekleştiriliyordu.

Ayrıca paranın kenarına zincir ve tırtır yapacak bir alet yapılmıştır.

Rakkas usulü (Mihanikî) para darbu Abdülmecid dönemindeki (1839–1861) sikke reformuna kadar devam etmiştir. 1853 yılında Londra’dan sipariş edilen son sistem makineler ve teknik elemanların Darphâne-i Âmire’ye getirilmesiyle pres usulü baskı yapılmaya başlanmıştır²⁷⁰. 1911 yılında ise mekanik baskı yapılmaya başlanmıştır. Kısacası Abdülmecid ve sonrasında bir nevi otomatik darp usulüne geçilmiştir.

Son devir Osmanlı darphanesi (Darphâne-i Âmire); müdüriyet, muhasebe, kitâbat, encümen, çeşni, çarhhane, sikkehane, ağartma,

²⁶⁷ Artuk, “Darphanelere Genel Bir Bakış”, s.273.

²⁶⁸ Sahillioğlu, “Mihaniki Darb Usulünün Kabulü”, s.27-28.

²⁶⁹ Sahillioğlu, **a.g.m.**, s.28.

²⁷⁰ Artuk, **a.g.m.**, s.273-274.

sikkegen, teksirhane, müze, kazan, tamirhane, kefçe ve dökümhane dairelerinden meydana gelmekteydi.²⁷¹

²⁷¹Detaylı bilgi için bkz. Musa Kazım, “Darbhanenin Ahvâl-i Dâhiliyesi”, **TOEM**, Cüz 9, İstanbul, 1 Ağustos, 1327, s.551-557.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KATALOG

3.1. MURAD (HÜDÂVENDİĞÂR) I DÖNEMİ SİKKELERİ 1362-1389 (763-792)

KATALOG NO: 1

Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi

Teşhir-Depo: Depo

Envanter No: S-10420

İnceleme Tarihi: 09.05.2012

Fotoğraf No: 1-1A

Çizim No: 1-1A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1.25
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sağlam

FOTOĞRAF 1-1A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 1-1A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Daire içerisinde altta ve üstte birbirine benzer iki geometrik motif (saadet düğümü) arasında hükümdar künyesi yazılıdır. Sikkenin sağ alt kenarında hafif kırık vardır. "Murad bin Orhan" "مراد بن اور خان" "Orhan'ın oğlu Murad"	Dışta inci dizili daire ve ortasında kesintisiz çizgiden oluşan bir daire yer almaktadır. Bu daire ortadan üç silmeyle iki parçaya bölünmüş ve boşluklara dua yazılmıştır. "Hullide Mülkûhû" "خلد ملکہ" "Mülkü Daim Olsun"

KATALOG NO: 2**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-4216**İnceleme Tarihi:** 18.04.2012**Fotoğraf No:** 2-2A**Çizim No:** 2-2A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	16
Ağırlık (gr.):	1,7
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	H.790 (M. 1387)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke yüzeyi temizlenmediğı için kirli görünmekte ve yer yer paslanmalar mevcuttur.

FOTOĞRAF 2-2A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 2-2A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Dışta inci dizilerden meydana gelen bir daire ve içte kesintisiz çizgiden meydana gelen iki daire ortasında hükümdar ismi ve dua yazılıdır. Paranın sağ üst kenarında tırtıklar oluşturacak şekilde kırıklar mevcuttur. Darp usulü nedeniyle yazı ve daireler metalin merkezine oturtulamamıştır. "Murad Han, Azze Nasruhu" "مراد خان" "عز نصره" "Allah'ın aziz yardımı onunla olsun."	İnci dizesinin çevrelediği daire ortadan bir silmeyle iki bölüme ayrılmıştır. Üstte paranın darp edildiği ayı işaret eden "Ramazan" yazısı mevcuttur. Altta ise 790 tarihi bulunmaktadır. "رمضان" " ٧٩٠ " "Ramazan" "790"

KATALOG NO: 3**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-393**İnceleme Tarihi:** 26.03.2012**Fotoğraf No:** 3-3A**Çizim No:** 3-3A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	15
Ağırlık (gr.):	1,8
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikkenin kenarlarında aşınmalar ve kırıklar mevcuttur. Sikke yüzeyinde tortullar görölmektedir.

FOTOĞRAF 3-3A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 3-3A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Ortadaki inci dizili olmak üzere iç içe geçmiş üç daire ve ortada enine iki eşit parçaya bölünmüş bir kareden meydana gelmektedir. Kare içerisinde hükümdar ismi yazılıdır. "Murad bin Orhan" "مراد بن" "اورخان" "Orhan'ın Oğlu Murad"	Diğer yüzle aynıdır. Sadece dışta bulunan ilk daire belirgin değildir. Parada aşınmalar meydana geldiğinden para tam bir daire değildir. Sol üst kısımda derin bir kırık mevcuttur. Paranın temizliği yapılmadığından yazılar net olarak okunmamaktadır.

3.2. (YILDIRIM) BAYEZİD I DÖNEMİ SİKKELERİ

1389-1402- (792-804)

KATALOG NO: 4

Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi

Teşhir-Depo: Depo

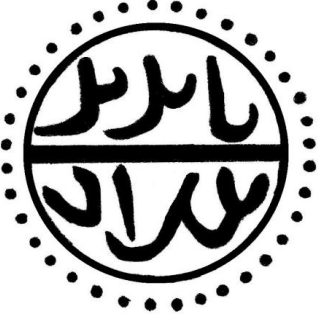
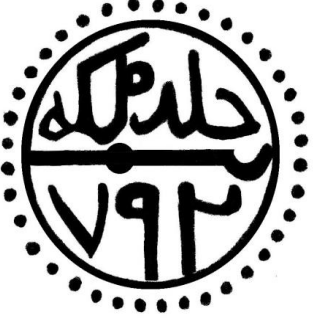
Envanter No: S-3983

İnceleme Tarihi: 18.04.2012

Fotoğraf No: 4-4A

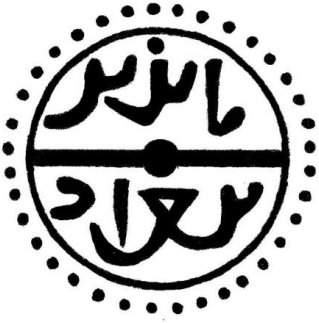
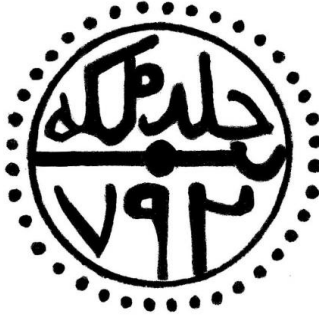
Çizim No: 4-4A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	0,9
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	H.792 (M. 1389)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke köşeli biçimde kesilmiştir. Baskıda kayma meydana gelmiştir.

FOTOĞRAF 4-4A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 4-4A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Dıştaki inci dizili dairenin içinde yer alan ve ortasından tek silmeyle ikiye bölünen dairede hükümdar ismi yazılıdır. Paranın her iki yüzünde de darptan kaynaklı kayma mevcuttur. "Bayezid bin Murad" "بايزيد" "بن مراد" " Murad'ın oğlu Bayezid "	Şekil olarak ön yüzüyle aynıdır. Yalnızca daireyi ikiye bölen silmenin ortasında bir nokta bulunur. Üstte dua, ortada sene ve altta ise tarih bulunmaktadır. "Hullide Mülkûhû, Sene, 792" "خلد ملكه" "سنة" "٧٩٢" "Mülkü Daim Olsun" "Sene 792"

KATALOG NO: 5**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-3988**İnceleme Tarihi:** 18.04.2012**Fotoğraf No:** 5-5A**Çizim No:** 5-5A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	0,8
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	H.792 (M.1389)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke kondisyon olarak sağlam olmakla birlikte özensiz olarak kesilmiştir. Ayrıca restorasyonu yapılmamıştır. Kenarlarında çapaklar vardır.

FOTOĞRAF 5-5A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 5-5A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Şekil ve yazı olarak katalog 4 ile aynıdır. Silme ortasında bir nokta mevcuttur. Sikkenin kesimi tam bir daire olmayıp kenarlarında girinti ve çıkıntılar görülmektedir. "Bayezid bin Murad" "بايزيد" "بن مراد" " Murad'ın oğlu Bayezid "	Katalog 4 ile aynıdır. Farklı olarak ortadaki sene ibaresinin ortasına bir nokta konulmuştur. "Hullide Mülkûhû, Sene, 792" "خالد ملكه" "سنة" "٧٩٢" "Mülkü Daim Olsun" "Sene 792"

KATALOG NO: 6**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-3989**İnceleme Tarihi:** 18.04.2012**Fotoğraf No:** 6-6A**Çizim No:** 6-6A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	H.792 (M.1389)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Kondisyon olarak sağlamdır. Ancak kenarlarda hafif aşınmalar meydana gelmiştir. Yüzey temizliği yapılması gerekmektedir.

FOTOĞRAF 6-6A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 6-6A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 4'teki sikkeyle aynıdır. Sikkenin sağ alt kısmında kırık bulunmaktadır. Yine darp kaynaklı kayma mevcuttur. "Bayezid bin Murad" "بايزيد" "بن مراد" "Murad'ın oğlu Bayezid"	Bir önceki sikke gibidir. Sadece nokta, burada "sin" harfinin alt kısmına taşınmıştır. "Hullide Mülkûhû, Sene, 792" "خالد ملكه" "سنة" "٧٩٢" "Mülkü Daim Olsun" "Sene 792"

KATALOG NO: 7**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-3992**İnceleme Tarihi:** 18.04.2012**Fotoğraf No:** 7-7A**Çizim No:** 7-7A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	11
Ağırlık (gr.):	0,9
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	H.792 (M.1389)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke yüzeyinde paslanmalar mevcuttur. Yazılar net olarak okunabilmekle birlikte yüzey temizliği gerekmektedir.

FOTOĞRAF 7-7A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 7-7A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Bir önceki akçeyle aynıdır. Burada da darp kaynaklı kayma mevcuttur. Sikkeni sağ kısmında bulunması gereken dıştaki iki daire de bu sebeple görünmemektedir. "Bayezid bin Murad" "بايزيد" "بن مراد" " Murad'ın oğlu Bayezid "	Şekil ve yazı olarak öncekilerle benzer olup silme gibi duran sene ibaresinin ortasında veya çevresinde nokta yer almaz. Üstte dua ibaresi, ortada sene, altta ise tarih yazılıdır. Diğerlerine göre daha iyi görünümündedir ve darp dairenin ortasına oturtulmuştur. "Hullide Mülkûhû, Sene, 792" "خالد ملكه" "سنة" "٧٩٢" "Mülkü Daim Olsun" "Sene 792"

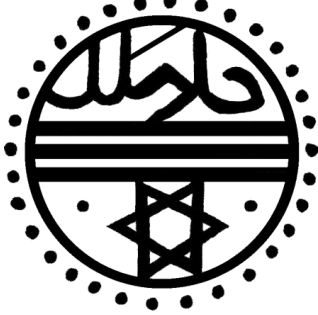
KATALOG NO: 8**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-10692**İnceleme Tarihi:** 09.05.2012**Fotoğraf No:** 8-8A**Çizim No:** 8-8A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	0,7
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	H.792 (M.1389)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Akçe negatif olarak darp edilmiştir. Kenarlarda aşınmalar görölmektedir.

FOTOĞRAF 8-8A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 8-8A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Sikke, önceki örneklerle benzer tiptedir. Onu diğerlerinden ayıran özellik, negatif olarak darp edilmiş olmasıdır. Para yine tam bir daire şeklinde olmayıp çevresi düzensiz ve yamuktur. "Bayezid bin Murad" "بايزيد" "بن مراد" " Murad'ın oğlu Bayezid "	Ön yüzde olduğu gibi bu yüz de negatif olarak basılmıştır. Daire yine adeta bir silme gibi duran sene yazısıyla ikiye ayrılmıştır. 7 ve 9 rakamlarının arasında nokta mevcuttur. "Hullide Mülkûhû, Sene, 792" "خالد ملكه" "سنة" "٧٩٢" "Mülkü Daim Olsun" "Sene 792"

KATALOG NO: 9**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8448**İnceleme Tarihi:** 03.05.2012**Fotoğraf No:** 9-9A**Çizim No:** 9-9A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	17
Ağırlık (gr.):	1,6
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Karemsi bir görüntü veren mangırın yüzeyi siyah bir tabakayla kaplanmıştır. Bu yüzden yazılar tam olarak okunamamaktadır.

FOTOĞRAF 9-9A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 9-9A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Sikke, dıştan birbirine paralel inci dizisi ve ortadan üç silmeyle bölümlenen bordür daire formunda düzenlenmiştir. Para kareye benzer bir daire biçimindedir ve yüzeyinde aşınmalar mevcuttur. "Bayezid bin Murad" "بايزيد" "بن مراد" " Murad'ın oğlu Bayezid "	Ön yüzdeki gibi bölümlenen daire içerisinde üstte dua, altta ise Mühr-ü Süleyman diye tabir ettiğimiz altı köşeli yıldız ve yıldızın sağ ve solunda da birer nokta bulunmaktadır. "Hullide Mülkûhû" "خلد ملكه" "Mülkü Daim Olsun"

KATALOG NO: 10**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-9542**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 10-10A**Çizim No:** 10-10A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	15
Ağırlık (gr.):	0,9
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke oldukça yıpranmış ve kenarlarında derin kırıklar oluşmuştur. Yüzey temizliği yapılması gerekmektedir.

FOTOĞRAF 10-10A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 10-10A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Sikke oldukça yıpranmıştır. Görüldüğü kadarıyla üç silmeyle bölümlere ayrılan dairenin alt kısmında (Han) yazısı okunabilmektedir. Yüzeyi silinmiştir. Mangırın kenarlarında kırıklar bulunmaktadır. " (بازید) " "خان" "Bayezid Han"	Yazı ve şekilleri belirleyen daireler aşırı deformasyon nedeniyle görünmemektedir. Ortadan geçen çizgilerin üst bölümünde belli belirsiz dua cümlesi görünmekte ve altta da ortasında bir nokta bulunan Mühr-ü Süleyman vardır. "Hullide Mülkûhû" "خلد ملكه" "Mülkü Daim Olsun"

KATALOG NO: 11**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-9544**İnceleme Tarihi:** 09.05.2012**Fotoğraf No:** 11-11A**Çizim No:** 11-11A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	17
Ağırlık (gr.):	1,8
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke özensiz olarak kesildiğinden kenarlarında girinti ve çıkıntılar vardır.

FOTOĞRAF 11-11A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 11-11A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Ortadan üç silmeyle iki parçaya ayrılan daire dıştan inci dizisi ile çevrelenmiştir. Sikke tam bir daire olarak kesilmemiştir. Kenarlarında çıkıntılar mevcuttur. "Bayezid bin Murad" "بايزيد" "بن مراد" "Murad'ın Oğlu Bayezid"	Kompozisyon olarak ön yüzle aynıdır. Üst boşlukta dua, alt boşlukta ise beş kollu yıldız ve iki tarafında üçer nokta (çintemani) bulunmaktadır. Arka yüz deforme olduğundan yıldız ve üç nokta tam olarak görünmez. "Hullide Mülkûhû" "خلد ملکه" ★ "Mülkü Daim Olsun"

3.3. ÇELEBİ MEHMED I DÖNEMİ SİKKELERİ

1413-1421 (816-824)

KATALOG NO: 12

Bulunduğu Yer: Kütahya Arkeoloji Müzesi

Teşhir-Depo: Depo

Envanter No: S-5956

İnceleme Tarihi: 19.04.2012

Fotoğraf No: 12-12A

Çizim No: 12-12A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.822 (M.1419)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Akçenin kenarlarında aşınmalar meydana gelmiştir. Yüzey temizliği gerekmektedir.

FOTOĞRAF 12-12A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 12-12A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
İnci dizisiyle çevrelenen daire ortadan bir silmeyle ikiye ayrılmıştır. Üstteki bölüm bir yay ile kesilerek boşluğa hükümdar künyesi yazılmıştır. Yayla silme arasında köşelerde kalan bölüm bitkisel motif (stilize palmet) ile doldurulmuştur. Alt bölümde ise dua yazısı bulunmaktadır. "محمد بن بايزيد" "خان عز نصره" "Bayezid'in oğlu Mehmed Han" "Allah'ın yardımı onunla olsun."	Daire iki silmeyle üçe bölünmüştür. Üstte dua, iç bükey iki yay ile köşelerden kesilen orta bölümde darp yeri ve altta da darp tarihi kazınmıştır. Yine bu yüzde de çeşitli etkenlerle silinmeler meydana gelmiştir. "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "٨٢٢" "Hullide Mülkûhû, Duribe Edirne, 822" "Mülkü Daim Olsun, 822'de Edirne'de Darp edildi."

KATALOG NO: 13**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6234**İnceleme Tarihi:** 02.05.2012**Fotoğraf No:** 13-13A**Çizim No:** 13-13A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Silinmiş
Darp Yılı:	H.816 (M.1413)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikkenin üst kısmına delik açılmıştır. Diğer örneklerde olduğu gibi sikke kesiminde özensizlik görülmektedir. Kenarlarda hafif aşınmalar meydana gelmiştir.

FOTOĞRAF 13-13A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 13-13A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Ön yüzde iki silmeyle üç bölüme ayrılan daire içerisinde Çelebi Mehmed'in künyesi yazılıdır. Sikkenin sol alt kısmında bulunan delik ve bu bölgede meydana gelen aşınma dolayısıyla "Bayezid Han" ifadesi okunamamaktadır. "Sultan bin Sultan Mehmed bin Bayezid Han" سلطان بن سلطان محمد بن بایزید خان "Sultan Oğlu Sultan, Bayezid Han'ın Oğlu Mehmed"	İki silmeyle üç bölüme ayrılan daire içerisinde üst kısımda bir delik açılmasından dolayı darp yeri okunamamaktadır. Ortadaki boşluğu ortadan üç parçaya bölecek şekilde iç bükey iki yayla kesmektedir. Sağ ve sol tarafa dua, ortaya darp yılı yazılmıştır. "Duribe, Hullide Mülkûhû, 816, Zî'de Ömrühû" ("ضرب ...")? خلد ۸۱۶ ملکہ - زيد عمره "Darp Edildi, 816, Mülkü Daim Olsun, Ömrü Uzun Olsun"

3.4. MURAD II DÖNEMİ SİKKELERİ**1421-1444, 1446-1451(824-848, 850-855)****KATALOG NO: 14****Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6011**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 14-14A**Çizim No:** 14-14A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13,5
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Para tam daire formunu vermez. Yüzeyi aşırı derecede aşınmıştır.

FOTOĞRAF 14-14A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 14-14A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Daire içerisine oturacak biçimde tuğra kazınmıştır. Tuğranın üst kısmındaki 825 H. tarihi aşınmadan dolayı belirsizdir. Sikke yüzeyinde aşınmadan dolayı silinmeler meydana gelmiştir. Darp esnasında kayma meydana gelmiştir. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Daire birbirine paralel üç silmeyle iki bölüme ayrılmıştır. dua, altta darp mahalli yazılıdır. Ön yüzde olduğu gibi burada da aşınma mevcuttur. "Hullide Mülkûhû " "Duribe Amasya" "خلد ملكه" "ضرب اماسيه" "Mülkü Daim Olsun" "Amasya'da Darp Edildi."

KATALOG NO: 15**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-10643**İnceleme Tarihi:** 09.05.2012**Fotoğraf No:** 15-15A**Çizim No:** 15-15A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13,5
Ağırlık (gr.):	1,0
Darp Yeri:	Amasya
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke aşırı derecede aşınmış ve deformasyona maruz kalmıştır. Kenarlarda da kırılmalar meydana gelmiştir.

FOTOĞRAF 15-15A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 15-15A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Daire içerisinde tuğra ve üzerine darp tarihi kazınmıştır. Tuğranın orta kısmındaki Mehmed yazısının üstünde üç nokta (Çintemani) ayırıcı özellik olarak verilmiştir. Paranın kenarları yıpranmış haldedir. İnci dizisi ile bordür dairenin az bir kısmı görülebilmektedir. Ayrıca aşınma nedeniyle silinmeler mevcuttur. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Bir önceki sikke ile aynıdır. Alt kısmında meydana gelen aşınma ve kırılmadan dolayı darp yerinin bir kısmı yoktur. "Hullide Mülkûhû " "Duribe Amasya" "خالد ملکہ" "ضرب اماسیه " "Mülkü Daim Olsun" "Amasya'da Darp Edildi."

KATALOG NO: 16**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6021**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 16-16A**Çizim No:** 16-16A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14,5
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Ayasuluk (Efes)
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Kenarlarda oldukça derin girinti ve çıkıntılar oluşmuştur. Aşınma nedeniyle yazılar silinmeye başlamıştır.

FOTOĞRAF 16-16A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 16-16A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
İnci dizilerinin çevrelediği bordür içinde tuğra biçiminde “Murad Bin Mehemmed” ifadesi yazılıdır. Tuğranın hemen üstünde kalan boşlukta darp tarihi ve yanında da beş kollu bir yıldız bulunmaktadır. Paranın kenarları kırılmış ve yazıları da silinmeye yüz tutmuştur. "Murad bin Mehemmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehemmed'in oğlu Murad"	Üç silmeyle ikiye ayrılan daire içerisinde dua ve darp yeri yazılıdır. Ön yüzde olduğu gibi burada da yazılar silinmeye yüz tutmuştur. "Hullide Mülkûhû " "Duribe Ayasuluk" "خلد ملكه" "ضرب اياثلق" "Mülkü Daim Olsun" "Ayasuluk'ta Darp Edildi"

KATALOG NO: 17**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6036**İnceleme Tarihi:** 30.04.2012**Fotoğraf No:** 17-17A**Çizim No:** 17-17A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14,5
Ağırlık (gr.):	1,0
Darp Yeri:	Ayasuluk
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke küre görünümüne sahiptir. Kenarlardaki aşınmadan dolayı yazıların bir kısmı okunamamaktadır.

FOTOĞRAF 17-17A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 17-17A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 14 ile aynı tuğra biçimine sahip olup yazı tipi ondan biraz farklıdır. Tuğranın üstünde yine darp tarihi vardır. Paranın sağ tarafındaki yazılar aşınma nedeniyle silinmeye yüz tutmuştur. Elipsi andırır şekle sahiptir. "Murad bin Mehemmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehemmed'in oğlu Murad"	Arka yüz formu da Katalog 16 ile benzerdir. Yazı tipi yine farklıdır. Sikkenin kenarlarında kırıklar mevcuttur. Yer yer silinmeler mevcuttur. "Hullide Mülkûhû " "Duribe Ayasuluk" "خلد ملكه" "ضرب اياثلق " "Mülkü Daim Olsun" "Ayasuluk'ta Darp Edildi"

KATALOG NO: 18**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-9136**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 18-18A**Çizim No:** 18-18A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	11
Ağırlık (gr.):	1,0
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.824 (M. 1421)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Özensiz olarak kesildiğinden sikke daire formundan uzaktır. Ayrıca ön yüzde alan daraldığından tuğranın bir kısmı eksiktir.

FOTOĞRAF 18-18A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 18-18A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Elips şeklindeki sikkeye Murad Han'ın künyesi tuğra biçiminde kazınmıştır. Sikke köşeli bir şekilde kesilmiş ya da kenarları kırılmıştır. Yüzeyde yer yer deforme olmuş alanlar görülmektedir. "Murad bin Mehmed Han" "مراد بن محمد خان" "Mehmed Han'ın oğlu Murad"	Sikke dört köşeden iç bükey dört yay ile ortada kareye benzer bir şekil oluşturacak biçimde dizayn edilmiştir. Ortada yer alan bu boşlukta darp tarihi yazılıdır. Yayların dışında kalan boşluklarda ise dua ve darp yeri yazılıdır. Sağ alt köşede küçük bir kırık mevcuttur. خلد ملکه ۸۲۴ برسه ضرب "Mülkü Daim Olsun" "824, Bursa'da Darp Edildi."

KATALOG NO: 19**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-5974**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 19-19A**Çizim No:** 19-19A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13,5
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke elips şeklinde kesilmiştir. Yüzeyde paslanma görölmektedir. Kenarlar aşınmıştır.

FOTOĞRAF 19-19A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 19-19A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 16 ile aynı formda olan sikke elips şekle sahiptir. Üst kısımda darp tarihi ve sağında beş kollu yıldız bulunur. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Sikkenin bu yüzü hem aşınma hem de darp sırasında meydana gelen kaymadan dolayı silik ve eksiktir. Üstte duanın bir kısmı, altta ise darp mahallinin bir kısmı okunabilmektedir. Kenarlarda hafif dökülmeler mevcuttur. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خلد ملكه" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 20**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6057**İnceleme Tarihi:** 30.04.2012**Fotoğraf No:** 20-20A**Çizim No:** 20-20A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	11
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Kondisyon olarak iyi ve yazıları okunaklıdır. Arka yüzde meydana gelen kayma nedeniyle yazıların bir kısmı eksiktir.

FOTOĞRAF 20-20A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 20-20A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Sikkeyi çevreleyen dairenin bir kısmı aşınmıştır. Bir önceki sikkede olduğu gibi tuğra bulunur. Üstteki boşlukta yine darp tarihi ve yanında beş kollu yıldız vardır. Burada “dal” harfi bitkisel bir görünümündedir. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Darp esnasında kayma meydana geldiğinden harflerin bazıları eksiktir. Yine bu yüzde de önceki örneklerde olduğu gibi dua ve darp mahalli bulunmaktadır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خالد ملکہ" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 21**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6018**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 21-21A**Çizim No:** 21-21A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	15,5
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke kesiminde gerekli özen gösterilmemiştir. Kenarlarda kırıklar, yüzeyde ise paslanma görölmektedir.

FOTOĞRAF 21-21A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 21-21A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 16 ile benzer tuğraya sahiptir. Sol alt köşede dışa doğru bir çıkıntı ve diğer yerlerde yer yer kırılmalar bulunmaktadır. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Önceki sikkeyle aynı tiptedir. Silmelerin üstünde bulunan boşlukta "Hullide Mülkûhû", altında kalan boşlukta ise "Duribe Bursa" yazılıdır. Sağ alt köşede derin bir kırık vardır. "Hullide Mülkûhû " "Duribe Bursa" "خلد ملکه" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 22**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6033**İnceleme Tarihi:** 30.04.2012**Fotoğraf No:** 22-22A**Çizim No:** 22-22A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13,5
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	İleri derecede deformasyon dikkati çeker. Bu nedenle yazıların bazı kısımları silinmeye yüz tutmuştur.

FOTOĞRAF 22-22A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 22-22A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Daire içerisinde "Murad Bin Mehmed" tuğrası ve 825 tarihi yazılıdır. Tuğranın biçimi öncekilere göre farklılık gösterir. Sikkenin sağ üst kısmında hem çıkıntı hem de kırık vardır. Sikkenin kenarları yıpranmış ve inci dizisi yok olmuştur. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	İçerik olarak öncekilerle aynıdır. Harflerin istiflenmesinde farklılıklar vardır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خلد ملکه" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 23**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6050**İnceleme Tarihi:** 30.04.2012**Fotoğraf No:** 23-23A**Çizim No:** 23-23A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	15
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Yazılar net olarak okunabilmektedir. Fakat para elips şeklinde kesildiğinden dışta bulunan dairelerin büyük bir kısmı yüzeye yerleştirilememiştir.

FOTOĞRAF 23-23A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 23-23A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Diğer örneklerde olduğu gibi burada da tuğra biçimi farklılık gösterir. Katalog 14 ile benzer tuğraya sahiptir. Sikke elips şeklindedir. "Murad bin Mehemmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehemmed'in oğlu Murad"	Bir öncekiyle içerik ve tip olarak aynıdır. "Hullide Mülkûhû" ve "Duribe Bursa" yazılıdır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خلد ملکہ" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

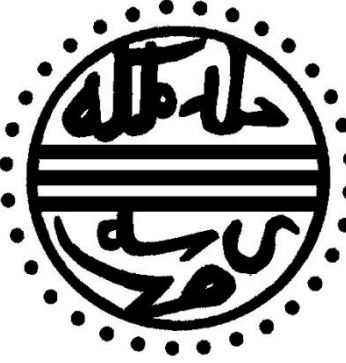
KATALOG NO: 24**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6106**İnceleme Tarihi:** 02.05.2012**Fotoğraf No:** 24-24A**Çizim No:** 24-24A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikkenin kenarında kırıklar ve aşınmalar oluşmuştur.

FOTOĞRAF 24-24A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 24-24A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 16 ve 21 ile aynı olup ortadaki Mehmed yazısının sağında üç nokta (Çintemani) bulunur. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Katalog 21 ile aynıdır. "Hullide Mülkûhû" ve "Duribe Bursa" yazılıdır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خلد ملکہ" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 25**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6129**İnceleme Tarihi:** 02.05.2012**Fotoğraf No:** 25-25A**Çizim No:** 25-25A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14,5
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Bazı kısımları siliktir. Darpta kayma meydana gelmiştir.

FOTOĞRAF 25-25A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 25-25A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 14 ve 23 ile aynı formda tuğra görülür. İnci dizisi ve tuğrayı sınırlandıran dairenin bir bölümü eksik darp edilmiştir. Alt kısımda girinti ve çıkıntılar bulunmakta olup aşınma nedeniyle silinmeler meydana gelmiştir. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Katalog 23 ile aynı yazı stiline sahiptir. Önyüzde olduğu gibi silinen kısımlar bulunmaktadır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خلد ملكه" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 26**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-5981**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 26-26A**Çizim No:** 26-26A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Her iki yüzde de darp kaynaklı kayma mevcuttur. Kenarlarda aşınmalar görülmektedir.

FOTOĞRAF 26-26A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 26-26A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 15 ve 19 ile aynıdır. Darp kaynaklı sol üste doğru kayma mevcuttur. Daha öncekiler gibi "Murad Bin Mehmed" ibareli tuğra kazınmış olup Mehmed yazısının sağ tarafında altı kollu yıldız bulunur. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Bu yüzde de sola doğru darp kaynaklı kayma vardır. "Hullide Mülkûhû" ve "Duribe Edirne" yazıları okunabilmektedir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکہ" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 27**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-5990**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 27-27A**Çizim No:** 27-27A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14,5
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke daire görünümünden uzaktır. Darpta kayma ve bazı alanlarda aşınmalar vardır. Yüzeyi kirlidir.

FOTOĞRAF 27-27A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 27-27A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Kıvrım dalla sona eren tuğrada “Murad Bin Mehmed” yazılıdır. Kıvrım dalın üzerinde bulunan boşlukta ise 825 tarihi yer alır. Paranın kenarları yıpranmış ve sol tarafta aşınmadan kaynaklı silinmeler meydana gelmiştir. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	“Hullide Mülkûhû”, “Duribe Edirne” ibaresi yazılıdır. Ön yüzde olduğu gibi aşınma mevcuttur. Ayrıca para sola doğru kayık olarak darbedilmiştir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملكه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 28**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6022**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 28-28A**Çizim No:** 28-28A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Her iki yüzde de yazıların bir bölümü okunamamaktadır. Daire motifleri para yüzeyine tamamen yerleştirilememiştir.

FOTOĞRAF 28-28A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 28-28A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Tuğra, Katalog 16, 21 ve 24'te bulunanlarla benzerdir. Tuğranın Mehmed ibaresi üzerinde çiçeğe benzer altı kollu yıldız bulunmaktadır. Para darbı burada da kayıktır. Aşınmadan dolayı bazı yüzeylerde yer yer silinmeler mevcuttur. Para dairesel bir şekle sahiptir. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	"Hullide Mülkûhû" yazısı silik olarak okunmaktadır. Darb yeri Edirne'dir. (Duribe Edirne) Burada baskı, paranın ortasına getirilerek tam yapılmıştır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خالد ملکہ" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 29**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6063**İnceleme Tarihi:** 30.04.2012**Fotoğraf No:** 29-29A**Çizim No:** 29-29A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke temiz ve yazılar okunaklıdır.

FOTOĞRAF 29-29A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 29-29A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Sol kenarda meydana gelen hafif aşınmaya rağmen sikke gayet sağlam durumdadır. Kıvrım dalla sonlanan tuğrada "Murad Bin Mehemmed" ibaresi yazılıdır. Tarih, yine kıvrım dal üzerindeki boşlukta 825 olarak kazınmıştır. "Murad bin Mehemmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehemmed'in oğlu Murad"	Ön yüz gibi bu yüz de oldukça iyi durumdadır. Sadece darpta meydana gelen hafif kayma nedeniyle daire formunu oluşturan inci dizisi ve dairenin bir bölümü yoktur. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکہ" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 30**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6121**İnceleme Tarihi:** 02.05.2012**Fotoğraf No:** 30-30A**Çizim No:** 30-30A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Yazılar ve motiflerin bir kısmı eksiktir. Paranın kenarları girintili çıkıntılıdır. Bazı bölgelerde aşınmalar meydana gelmiştir.

FOTOĞRAF 30-30A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 30-30A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 15 ve 26 ile aynıdır. Para oldukça yıpranmıştır. Hem kenarlarında kırıklar mevcuttur hem de tuğranın bir bölümü deformasyon nedeniyle okunamamaktadır. Darptaki kayma sol alt kısma doğru olduğundan inci dizisi ve dairenin buraya denk gelen bölümü yoktur. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Ön yüzü gibi yıpranmış haldedir. "Hullide Mülkûhû" ve "Duribe Edirne" yazılarının bazı kısımları deformasyon ve darp hatası nedeniyle eksik çıkmış ve okunamamaktadır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملكه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 31**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-5967**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 31-31A**Çizim No:** 31-31A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14,5
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	Okunamıyor (825 olmalı)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Ön yüzün yarısı silinmiştir. Arka yüzde darp kaynaklı kayma görülmektedir.

FOTOĞRAF 31-31A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 31-31A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Önceki örneklerde olduğu gibi "Murad Bin Mehmed" yazılı tuğra inci dizisi ve daire form içinde yer alır. Tuğranın üst kısmında bulunan tarihin yazılı olduğu kısım aşınma nedeniyle silinmiştir. Sikkenin kenarları girintili çıkıntılıdır. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Pul üzerine yazılar düzgün oturtulamadığından dua cümlesi ve darp yeri yazılarının yarısı okunabilmektedir. Paranın kenarlarında dökülmeler mevcuttur. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خلد ملكه" "ضرب سرز" "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 32**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-5984**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 32-32A**Çizim No:** 32-32A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Kenarlarda kırıklar oluşmuştur. Sikke yüzeyinde aşınmalar mevcuttur.

FOTOĞRAF 32-32A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 32-32A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 15, 26 ve 30 ile benzer tuğra işlenmiştir. Sikkenin kenarlarında kırıklar bulunmaktadır. Tuğranın bir kısmı aşındığı için okunamamaktadır. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Sikke pulu düzgün kesilmediğinden ya da kenarları kırıldığından tam bir daire formu elde edilememiştir. Üstteki duanın az bir kısmı görünmektedir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خلد ملکه" "ضرب سرز" "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 33**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6003**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 33-33A**Çizim No:** 33-33A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14
Ağırlık (gr.):	1,0
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke daire formundan uzaktır. Yazılar silinmeye yüz tutmuştur.

FOTOĞRAF 33-33A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 33-33A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 29 ile aynı içerik ve tuğraya sahiptir. Sikke yüzeyinde deformasyon nedeniyle yer yer silinmeler görülür. Para tam daire olmayıp hafif köşeli bir şekle sahiptir. "Murad bin Mehemmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehemmed'in oğlu Murad"	Yazı istifi önceki örneklerde olduğu gibi verilmiştir. Ön yüzde olduğu gibi bu yüzde de aşınma izleri çıplak gözle izlenebilmektedir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خلد ملکه" "ضرب سرز" "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 34**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6030**İnceleme Tarihi:** 30.04.2012**Fotoğraf No:** 34-34A**Çizim No:** 34-34A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13,5
Ağırlık (gr.):	1,0
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Özensiz kesim nedeniyle sikkenin kenarlarında biçimsizlik göze çarpar. Ayrıca deformasyona bağlı olarak yazıların bazı yerleri silinmiştir.

FOTOĞRAF 34-34A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 34-34A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 17, 34, 38 ve 53 ile aynıdır. Sikkenin sağ alt köşesinde silinmeler meydana gelmiştir. Darp esnasındaki kaydırma nedeniyle tuğrayı çevreleyen daire ve inci dizisinin bir bölümü eksik çıkmıştır. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" "Mehmed'in oğlu Murad"	Paranın sol kenarında meydana gelen aşınma nedeniyle yazıların bazı bölümleri silinmeye yüz tutmuştur. Kenarlarında biçimsizlik dikkati çeker. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خلد ملكه" "ضرب سرز" "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi"

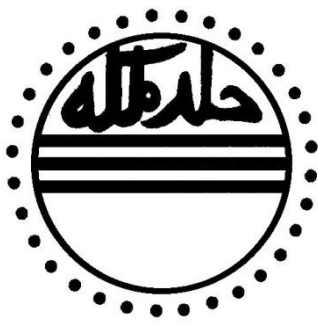
KATALOG NO: 35**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6108**İnceleme Tarihi:** 02.05.2012**Fotoğraf No:** 35-35A**Çizim No:** 35-35A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13,5
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	H.825 (M. 1422)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Darpta kayma ve yüzeyde deformasyon dikkat çeker. Yazılar okunmakla birlikte sikke yüzeyinde kir ya da pas tabakası oluşmuştur.

FOTOĞRAF 35-35A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 35-35A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 27 gibidir. Darp esnasında meydana gelen kayma burada da mevcuttur. İnci dizisi ve dairenin bir kısmı bu nedenle yoktur. Alt kısımda ise aşınma görülür. Darp tarihinin sağına bir nokta yerleştirilmiştir. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" " Mehmed'in oğlu Murad"	Diğer sikkelerde olduğu gibi burada da özensiz darp dolayısıyla yazıların tamamı sikke yüzeyinde bulunmamaktadır. Ayrıca aşınma da bir hayli fazladır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خالد ملکہ" " ضرب سرز " "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 36**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-6112**İnceleme Tarihi:** 02.05.2012**Fotoğraf No:** 36-36A**Çizim No:** 36-36A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14,4
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Silinmiş
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke yüzeyinde tamamen deformasyon hakimdir. Paranın kenarlarında küçük kırıklar ve çentikler görülmektedir.

FOTOĞRAF 36-36A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 36-36A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
İnci dizisinin çevrelediği daire içerisinde "Murad Bin Mehmed" yazılı tuğra bulunur. Üst bölümde ise 825 tarihi ve yanında yüksek kabartma beş kollu yıldız vardır. Yıpranmadan dolayı yazıların bir kısmı silinmiştir. Ayrıca sikkenin kenarları girintili çıkıntılı bir haldedir. "Murad bin Mehmed, 825" "مراد بن محمد, ٨٢٥" " Mehmed'in oğlu Murad"	Daire üç silmeyle ikiye ayrılmıştır. Üstte "Hullide Mülkûhû" yazılıdır. Alt bölümde bulunması gereken darp mahalli ise aşınmadan dolayı okunamaz haldedir. "Hullide Mülkûhû" "خلد ملكه" "Mülkü Daim Olsun"

KATALOG NO: 37**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-4741**İnceleme Tarihi:** 26.03.2012**Fotoğraf No:** 37-37A**Çizim No:** 37-37A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1,0
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	H.848 (M.1445)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Özensiz kesim ya da kenarların kırılması nedeniyle yazılar ve süslemelerin bir kısmı eksiktir. Sikke daire formundan uzaklaşmıştır.

FOTOĞRAF 37-37A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 37-37A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Sikke dıştan inci dizisi ve bordür daire ile çevrelenmiştir. Bordür dairenin üst kısmına bir halka asılmış ve içine hükümdar künyesi kazınmıştır. Kenarda kalan hilalimsi boşluğa dua içeren yazı kuşağı işlenmiştir. "Murad bin Mehmed" "Han, Azze Nasruhû" "مراد بن محمد" "خان عز نصره" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "Allah'ın Yardımı Onunla Olsun"	Bordür daire içten sırt sırta iki yayla dört bölüme ayrılmıştır. sağ ve soldaki boşluklara darp yılı, üst ve alttaki boşluklara dua ve darp mahalli kazınmıştır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خالد ملکہ" "ضرب سرز" "٨٤٨" "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi" "848"

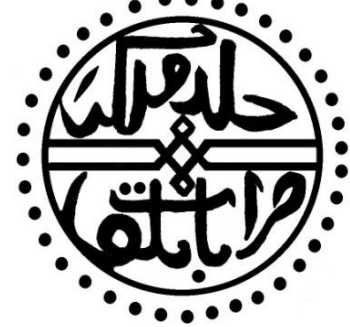
KATALOG NO: 38**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8603**İnceleme Tarihi:** 03.05.2012**Fotoğraf No:** 38-38A**Çizim No:** 38-38A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Amasya
Darp Yılı:	8?4 (H.834 - M. 1431)?
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke kondisyon olarak sağlam ve yazıları okunaklıdır.

FOTOĞRAF 38-38A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 38-38A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Daire içten birbiriyle çakışan iki yayla dört bölüme ayrılmıştır. Yayların kesiştiği orta noktaya sağ tarafa bakan bir hilal yerleştirilmiştir. Üstteki ve alttaki boşlukta ise hükümdar künyesi yazılıdır. Sol kenarda kalan boşlukta "8", sağ tarafta kalan boşlukta ise "4" rakamı bulunmaktadır. "Murad bin Mehmed Han, 8?4" "مراد بن محمد خان" "٨?٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad,834"	Daire ortadan geometrik bir kuşaklı ikiye ayrılmıştır. Yazı içeriği önceki sikkelerde olduğu gibi verilmiştir. Yalnızca darp yeri farklıdır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Amasya" "خلد ملكه" "ضرب اماسيه" "Mülkü Daim Olsun" "Amasya'da Darp Edildi."

KATALOG NO: 39**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8615**İnceleme Tarihi:** 03.05.2012**Fotoğraf No:** 39-39A**Çizim No:** 39-39A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Ayasuluk
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke elips şekle sahiptir. Kenarında küçük bir çentik vardır. Diğer sikkelerde olduğu gibi kenarlarda aşınma görülür.

FOTOĞRAF 39-39A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 39-39A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Form ve yazı olarak bir önceki sikke ile aynıdır. Farklı olarak ortada bulunan hilal sola bakmaktadır. Ve yazı istifi biraz farklıdır. Daireyi çevreleyen inci dizisi daire görünmemektedir. Para elips şekle sahiptir. "Murad bin Mehmed Han, 834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Dıştan inci dizisiyle çevrelenen daire, karşılıklı ikişer silmenin orta noktada düğümlenerek bileştiği geometrik bir kuşak ile ikiye ayrılmıştır. Sağ altta ve kenarda küçük bir kırık mevcuttur. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Ayasuluk" "خلد ملکه" "ضرب ايتلق" "Mülkü Daim Olsun" "Ayasuluk'ta Darp Edildi"

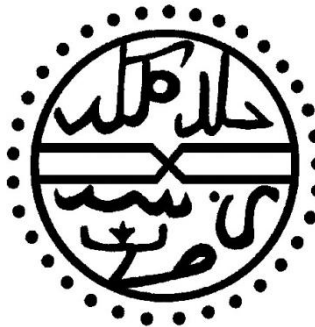
KATALOG NO: 40**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8662**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 40-40A**Çizim No:** 40-40A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Paranın kenarları kırılmıştır. Bu yüzden yazıların bazı bölümleri eksiktir. Paranın kenarlarında yanık izleri vardır.

FOTOĞRAF 40-40A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 40-40A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 39 ile aynıdır. Sikke yüzeyinde çok sayıda nokta bulunmaktadır. Para köşeli şekilde kesilmiştir. Sol alt köşede stilize palmet motifinin yarısı görünmektedir. Para kenarlarından kırılmıştır. "Murad bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Katalog 38 ile benzer formdadır. Darp kaynaklı kayma mevcuttur. Geometrik kuşağın üstünde dua, altında darp mahalli yazıları vardır. "be" harfi üzerinde stilize palmet motifi dikkati çeker. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خلد ملکه" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 41**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8663**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 41-41A**Çizim No:** 41-41A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Yazılar net okunmasına rağmen darp kayması nedeniyle eksiktir.

FOTOĞRAF 41-41A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 41-41A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Form olarak katalog 39 ve 40 ile benzerdir. Farklı olarak alttaki "Mehmed Han" yazısının solunda stilize palmet motifi yer almaktadır. "Murad bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad, "834"	Bir önceki akçeyle aynı yazı karakterindedir. Burada da darp kaynaklı sağa kayma vardır yazıların ve dairelerin bir bölümü eksiktir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خلد ملکه" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

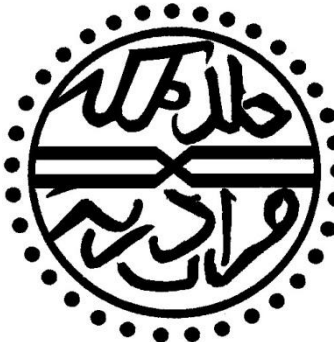
KATALOG NO: 42**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8672**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 42-42A**Çizim No:** 42-42A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Yazı hattı sikke yüzeyine oturtulmuştur. Ancak dıştaki inci dizisi daire ön yüzde hiç yoktur, arka yüzde ise eksiktir.

FOTOĞRAF 42-42A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 42-42A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Form olarak katalog 38 ile aynıdır. Burada "Mehmed Han" yazısının solunda belirgin bir şekilde palmet motifi kazınmıştır. Dairenin çevresindeki inci motifi burada yoktur. "Murad bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Öncekilerle aynıdır. Darp kaynaklı kayma olmadığından yazılar öncekilere göre tam olarak okunabilmektedir. Stilize palmet motifi yine "be" harfi üzerine konmuştur. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Bursa" "خلد ملکه" "ضرب برسه" "Mülkü Daim Olsun" "Bursa'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 43**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8634**İnceleme Tarihi:** 03.05.2012**Fotoğraf No:** 43-43A**Çizim No:** 43-43A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13,5
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke pulu geniş olmasına karşın darp edilen motif hem küçük hem de kayıktır. Kenarda derin bir kırık bulunmaktadır.

FOTOĞRAF 43-43A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 43-43A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 38 ve 42 gibidir. Paranın sağ kenarında kırık vardır. Sikke sağ üst tarafa kayık olarak darbedilmiştir. Mehmed Han yazısı bulunan alt kısımda stilize palmet motifi veya ok ucu diyebileceğimiz süsleme unsuru bulunur. "Murad bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad, 834"	Düzenlemesi önceki örneklerde olduğu gibidir. Bu yüz sağ tarafa doğru kayık darbedilmiştir. Bu nedenle yazıların tamamı sikke üzerinde okunmaz. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darpedildi"

KATALOG NO: 44**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8640**İnceleme Tarihi:** 03.05.2012**Fotoğraf No:** 44-44A**Çizim No:** 44-44A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13,5
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Yazılar net olarak okunabilmektedir. Sikke tamamen yanık bir tabakayla kaplıdır. Üst bölümde "V" biçiminde derin bir kırık görölmektedir.

FOTOĞRAF 44-44A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 44-44A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 38, 42 ve 43'le benzerdir. Sikke diğerlerine göre daha sade bir görünümündedir. Yanık bir tabakada bulunmuş olduğu üzerinde bulunan siyahlıktan (isten) anlaşılmaktadır. Sol üst kenarda derin bir kırık mevcuttur. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad,834"	Bu yüzde kırık üst kenara denk gelir. Darp alta doğru kayıktır ve bu nedenle inci dizisi, daire ve darp yeri yazılarının bazıları eksiktir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 45**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8718**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 45-45A**Çizim No:** 45-45A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Elips şekle sahip olan sikkenin yüzeyi temiz ve yazıları okunaklıdır. Arka yüzde darp esnasında kayma meydana gelmiştir.

FOTOĞRAF 45-45A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 45-45A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Biçim olarak diğerleriyle aynıdır. Daireyi dörde bölen yaylar burada birbirleriyle kesişmeyip biraz mesafeli geçerler. Ortada bulunan ve sağa bakan hilal de teknemsi bir görünüm sergiler. "Murat Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad,834"	Yamru yumru bir görüntüsü vardır ve sikke özentisiz darp ürünüdür. Form pul yüzeyine oturtulamamıştır. İnci daire yer yer görünmemektedir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 46**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8765**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 46-46A**Çizim No:** 46-46A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Her iki yüzde kayma olduğundan sikke yüzeyinin neredeyse yarısı boştur.

FOTOĞRAF 46-46A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 46-46A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 38, 42, 43, 44'le benzerdir. Pul tam olmasına rağmen baskının yarısı bulunmamaktadır. Murad Bin (Mehmed) Han, (8)34 yazıları okunabilmektedir. Üst kısımda stilize palmet motifi bulunmaktadır. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Bu yüzde kayık baskı görülür. "Hullide Mülkûhû", "Duribe Edirne" yazılıdır. Daire formu oluşturan inci dizisi ve daire sağ kenarda kesilmektedir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

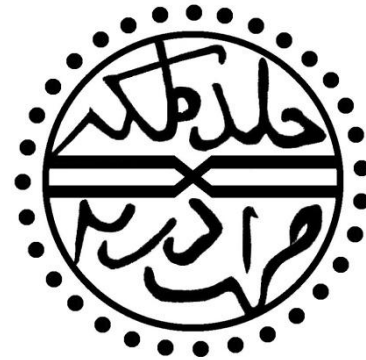
KATALOG NO: 47**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8789**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 47-47A**Çizim No:** 47-47A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Motiflerin bir kısmı ile yazıların tamamı sikke üzerine oturtulmuştur. Aşınma nedeniyle yazıların bazı bölümleri silinmiştir.

FOTOĞRAF 47-47A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 47-47A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 40 ve 42 ile aynıdır. Sikke elips biçimindedir. Bu defa alt kısımda bulunan "Mehmed Han" yazısının solunda bir stilize palmet motifi bulunmaktadır. Sağ üst köşede küçük bir girinti vardır. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Daire geometrik bir kuşakla ortadan ikiye ayrılmıştır. Kuşağın her bir köşesinde çıkıntılar göze çarpar. ve kenarlarda deformasyon nedeniyle yazıların bir kısmı silinmeye yüz tutmuştur. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

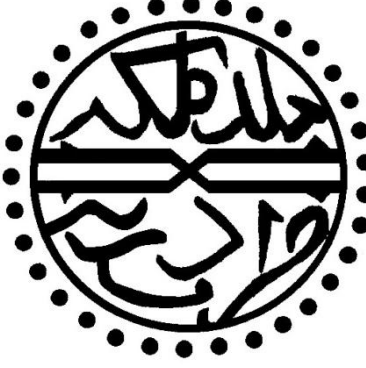
KATALOG NO: 48**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8782**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 48-48A**Çizim No:** 48-48A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke pulu özensiz kesildiğinden dışta bulunan halkaların yarısı eksik olarak darbedilmiştir. Sikke de üç hilal motifi dikkati çeker.

FOTOĞRAF 48-48A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 48-48A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Form olarak önceki örneklerle benzerdir. Burada sadece ortada bulunan ve sağ tarafa bakan 3 hilal motifi farklılık arz eder. Darpta kayma ve para üzerinde deformasyona bağlı silinmeler bulunmaktadır. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Diğer örneklerle benzerdir. Sikkenin kenarlarında kırıklar olup tam bir daire formunda değildir. Ayrıca darp esnasında sol üst kısma doğru kayma meydana gelmiştir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 49**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8743**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 49-49A**Çizim No:** 49-49A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Dış etkenler nedeniyle sikkenin büyük bölümünde aşınmalar meydana gelmiştir.

FOTOĞRAF 49-49A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 49-49A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Form olarak 39, 40,41. kataloglara benzemektedir. Sikkenin kenarlarında aşınma kaynaklı silinmeler mevcuttur. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Katalog 47 ile aynıdır. Para aşındığı için kenarda bulunan inci dizisi, daire ve yazıların bir bölümü silinmiştir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

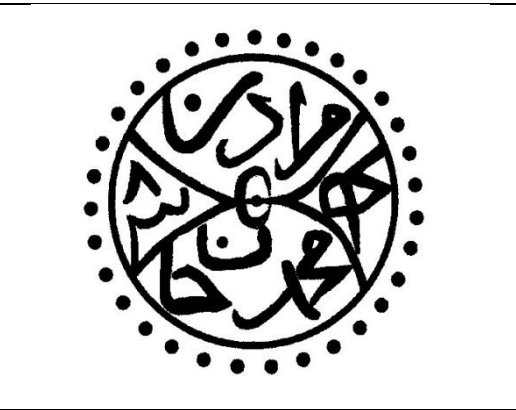
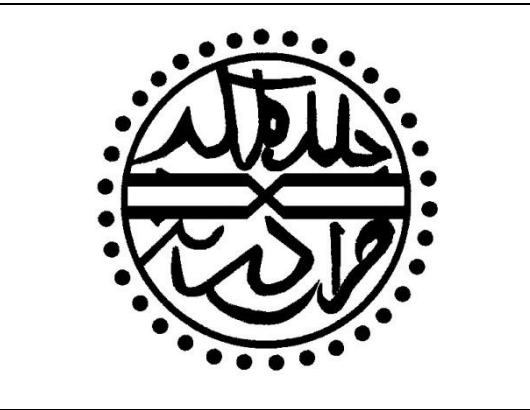
KATALOG NO: 50**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8720**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 50-50A**Çizim No:** 50-50A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Paranın kenarları yıpranmış ve çentikler oluşmuştur. Sikke yüzeyi kirli olmasına rağmen kayık biçimde darbedilen yazılar gayet okunaklıdır.

FOTOĞRAF 50-50A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 50-50A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Birbirini kesen iki yay ortadaki bir daire içinde birleşerek sikkenin geometrik formunu meydana getirir. Boşluklarda hükümdar künyesi, darp tarihi bulunur. Sikke oldukça yıpranmış olup kenarları girintili çıkıntılıdır. Ayrıca darbında kayma meydana gelmiştir. "Murad Bin Mehmed Han", "834" "مراد بن محمد خان", "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Sikkenin kenarlarında oldukça fazla kırıklar vardır. Yazı karakteri biraz daha incedir ve yazılar net olarak okunabilmektedir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 51**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8745**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 51-51A**Çizim No:** 51-51A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12
Ağırlık (gr.):	1,0
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Akçe gayet temiz ve yazıları okunaklıdır. Darpta kayma olduğundan dıştaki motiflerin bazı bölümleri eksiktir.

FOTOĞRAF 51-51A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 51-51A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Daire forma yakın olan sikke, sol tarafa kayık olarak basılmıştır. Bu nedenle inci dizisi ve dairenin bir kısmı yoktur. Ortada, iki yayın birbirine temas ettiği noktada bir inci ile birleşirler. Dışta ise bunu çevreleyen bir halka yer alır. "Murad Bin Mehmed Han", "834" "مراد بن محمد خان", "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Önceki örneklerle benzerdir. Sikke yine tam bir daire formunda değildir. Sikke kondisyon olarak iyi durumdadır. Yalnızca alt kısımda darp kayması nedeniyle inci dizisi ve dairenin bir kısmı yoktur. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

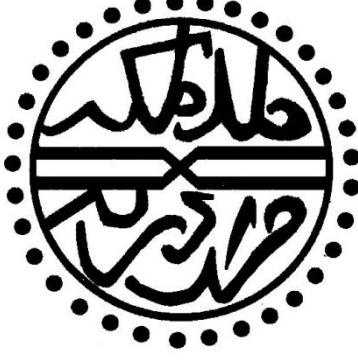
KATALOG NO: 52**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8728**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 52-52A**Çizim No:** 52-52A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	834
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikkenin üst kenarlarında aşınmalar meydana gelmiştir. Kenarında birkaç çentik bulunmaktadır.

FOTOĞRAF 52-52A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 52-52A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Burada daireyi dört parçaya bölen ve birbiriyle kesişen iki yay, ortada yüksek kabartma altı kollu bir yıldızla bağlanır. Sikkenin kenarlarında kırıklar olup üst kısmında meydana gelen deformasyon açık olarak görülmektedir. "Murad Bin Mehmed Han", "834" "مراد بن محمد خان", "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Ön yüzde olduğu gibi bu yüzde de deformasyon nedeniyle üst kısımda yer alan "Hullide Mülkûhû" ibaresinin bir kısmı silinmiştir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

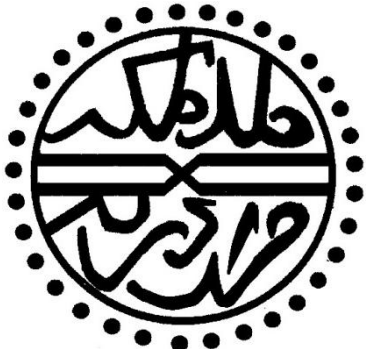
KATALOG NO: 53**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8784**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 53-53A**Çizim No:** 53-53A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	12,5
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Akçe gayet sağlam ve yazıları okunaklıdır. Sadece yazıyı çevreleyen geometrik kuşağın bir bölümü eksiktir.

FOTOĞRAF 53-53A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 53-53A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Daireyi dörde bölen yaylar, birbirleriyle kesişmeyip ortada bulunan yüksek kabartma 6 kollu yıldızın kollarının bittiği bölümde son bulurlar. Yazı istifi önceki örneklerdeki gibi olup "Murad Bin Mehmed Han", "834" şeklindedir. Daire etrafında bulunması gereken inci dizileri yoktur. Bir de sağ üst kısımda hafif çıkıntı bulunmaktadır. "Murad Bin Mehmed Han, 834" "مراد بن محمد خان", "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad,834"	Ön yüze nazaran bu yüz daha özensiz bir şekilde darbedilmiştir. Daireyi bölen (ayırان) geometrik kuşak düzensiz kazınmıştır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 54**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8754**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 54-54A**Çizim No:** 54-54A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	11,5
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke pulu elips biçiminde kesilmiş ve darp esnasında kayma meydana gelmiştir. Bu nedenle süsleme ve yazıların bazı yerleri eksiktir. Üst kenarda derin bir çentik göze çarpar.

FOTOĞRAF 54-54A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 54-54A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Form olarak S-8603 ile aynıdır. Sadece ortada hilal yerine çiçek motifi bulunur. Ayrıca tarih burada tam olarak verilmiştir. "Murad Bin Mehmed Han", "834" Sikkenin sağ üst köşesinde kırık vardır. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان", "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Bu yüzde S-8603 ile aynı forma sahip olup sadece darp yeri farklıdır. Deformasyon nedeniyle yazıların bir bölümü siliktir. Ayrıca darp esnasında sağ alta doğru kayma meydana gelmiştir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Edirne" "خلد ملکه" "ضرب ادرنه" "Mülkü Daim Olsun" "Edirne 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 55**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8686**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 55-55A**Çizim No:** 55-55A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	15
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Novar
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Darp kaynaklı kaymanın yanı sıra kenarlarda aşınmalar dikkat çeker.

FOTOĞRAF 55-55A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 55-55A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 53 ile aynıdır. Para elips şeklindedir ve bu şekilde darp edildiğinden daire ve inci dizisinin bir bölümü eksiktir. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان", "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Edirne darplı örneklerde gördüğümüz şekilde düzenlenmiş olup sadece darp yeri farklıdır. Sikkenin üst kenar bölgesinde aşınma meydana gelmiştir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Novar" "خلد ملكه" "ضرب نوار" "Mülkü Daim Olsun" "Novar 'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 56**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8702**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 56-56A**Çizim No:** 56-56A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Paranın kenarlarında derin kırıklar oluşmuştur. Bazı bölümlerde renk değişimleri görülmektedir.

FOTOĞRAF 56-56A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 56-56A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 53 ve 55 ile aynıdır. Paranın üst ve sağ kenarında kırıklar mevcuttur. Sikkenin alt bölümünde meydana gelen aşınmalar göze çarpar. Kenarlarda aşınma vardır. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان", "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Bir önceki sikkeyle aynı düzenleme biçimine sahiptir. Darp tam olarak sikke puluna oturtulamamış olduğundan daire ve yazıların bir bölümü eksiktir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خلد ملکه" "ضرب سرز" "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 57**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8435**İnceleme Tarihi:** 03.05.2012**Fotoğraf No:** 57-57A**Çizim No:** 57-57A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	13
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke yüzeyi siyah bir tabakayla kaplıdır. Yazılar okunaklıdır. Kayık olarak darbedildiğinden ön yüzün bir bölümü ve arka yüzün yarısı eksiktir.

FOTOĞRAF 57-57A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 57-57A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
. Sadece ortada altı kollu yıldız yerine çiçek motifi bulunmaktadır. Ayrıca alt kısımda yer alan "Mehmed Han" yazısının solunda ok ucu veya stilize palmet diyebileceğimiz motif mevcuttur. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Özensiz darp nedeniyle sadece darp yeri yazısı okunabilmektedir. Üstte bulunması gereken dua ve yazıyı çevreleyen dairelerin yarısı yoktur. Darp mahallinin bulunduğu kısma ok ucu veya palmet diyebileceğimiz motif yerleştirilmiştir. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خلد ملکه" "ضرب سرز" "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 58**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-8703**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 58-58A**Çizim No:** 58-58A

Malzeme:	Gümüş
Cins:	Akçe
Çap (mm):	14
Ağırlık (gr.):	1,1
Darp Yeri:	Serez
Darp Yılı:	H.834 (M. 1431)
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Akçe köşeli biçimde kesilmiştir. Yüzeyde yeşilimsi tortul tabakası oluşmuştur. Yazılar tam, dış çerçeve ise eksiktir.

FOTOĞRAF 58-58A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 58-58A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 50 gibidir. Sikke tam daire olmayıp biçimsiz bir görüntüdedir. "Mehmed Han" yazısının solunda okucu (stilize palmet) motifi bulunmaktadır. "Murad Bin Mehmed Han" "834" "مراد بن محمد خان" "٨٣٤" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "834"	Akçe biçimsiz olarak kesilmiştir. Bu nedenle kompozisyon tam olarak pul yüzeyine yerleştirilememiştir. Üst kısımda dairelerin bir kesimi yoktur. Altta yer alan darp mahalli yazısının arasına bir adet stilize palmet yerleştirilmiştir "Hullide Mülkûhû" "Duribe Serez" "خلد ملکه" "ضرب سرز" "Mülkü Daim Olsun" "Serez 'de Darp Edildi"

KATALOG NO: 59**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-9364**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 59-59A**Çizim No:** 59-59A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	14,5
Ağırlık (gr.):	1,7
Darp Yeri:	Bolu
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Yüzeyi kaplayan yeşilimsi tortul tabakası nedeniyle yazıların bazı bölümleri okunamamaktadır.

FOTOĞRAF 59-59A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 59-59A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Akçelerde gördüğümüz tuğra tipi bu bakır parada da mevcuttur. Yalnız burada tuğranın üzerinde bulunan boşlukta tarih yerine bir ok ucu bulunmaktadır. Darp esnasında kayma olduğundan tuğranın sağ yanında eksik vardır. "Murad bin Mehmed Han" "مراد بن محمد خان" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad"	Ön yüzde olduğu gibi darptan dolayı bir kayma söz konusudur. Daire, içeriden sırt sırta gelecek şekilde iki yay ve kenarlara denk gelen boşlukta birer ok ucu (Kayı Tamgası) bulunmak suretiyle ikiye ayrılmıştır. Üst bölümde stilize palmet motifi görülmektedir. "Duribe, Bolu" "ضرب" "بولی" "Bolu'da Darp Edildi."

KATALOG NO: 60**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-10547**İnceleme Tarihi:** 09.05.2012**Fotoğraf No:** 60-60A**Çizim No:** 60-60A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	14
Ağırlık (gr.):	1,4
Darp Yeri:	Bursa
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Aynalı (Kufi) ve Sülüs
Durumu:	Daire formundan uzak olan mangırın kenarlarında derin kırıklar bulunmaktadır. Yüzeyi kirli olan sikkede Kayı Tamgası dikkati çeker.

FOTOĞRAF 60-60A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 60-60A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Sikkenin sağ ve sol kenarında derin iki kırık görülmektedir. Kenarların deformasyona uğraması nedeniyle sikke dairesel formunu yitirmeye başlamıştır. Daire içerisinde üstte geometrik bir geçme ve altta (Duri)be Bursa ifadesi yer almaktadır. "Duribe Bursa" "ضرب برسه" "Bursa'da Darp Edildi."	Bu yüzde de daire içerisinde üstte geometrik hatlara sahip aynalı "Murad" yazısı ve altında Kayı Boyu'nun sembolü olan ok ve yaylar, aralarında altı kollu yıldızlar olacak şekilde kazınmıştır. "مراد" * *Y* * "Murad"

KATALOG NO: 61**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-395**İnceleme Tarihi:** 26.03.2012**Fotoğraf No:** 61-61A**Çizim No:** 61-61A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	17
Ağırlık (gr.):	2.2
Darp Yeri:	Edirne
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Aynalı (Kufi) ve Sülüs
Durumu:	Daire formundaki mangırın yüzeyi sarı ve yeşil tabakayla kaplıdır. Burada da Kayı Tamgası dikkat çeker.

FOTOĞRAF 61-61A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 61-61A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 60'daki gibi bir düzenleme söz konusudur. Üst kısma sırt sırta iki rumi kazınmıştır. Alt kısma da darp mahalli yerleştirilmiştir. "Duribe Edirne" "ضرب ادرنه" "Edirne'de Darp Edildi."	Katalog 60'ın aynısıdır. "مراد" *!Y!* "Murad"

KATALOG NO: 62**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-4975**İnceleme Tarihi:** 18.04.2012**Fotoğraf No:** 62-62A**Çizim No:** 62-62A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	18
Ağırlık (gr.):	2.1
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Sikke pulu özensiz kesildiğinden üst bölümde kulak gibi çıkma vardır. Sikke yüzeyinde sarı bir tabakanın yanında yer yer paslanmalar belirmiştir.

FOTOĞRAF 62-62A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 62-62A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Sikke pulu biçimsiz kesilmiştir. Sol üstte belirgin bir çıkıntı mevcuttur. Tek silmeyle ikiye ayrılan daire içerisinde hükümdar künyesi yazılıdır. Yer yer oksitlenmeler görülmektedir. "Murad bin" "Mehmed Han" "مراد بن" "محمد خان" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad"	Düzenleme ön yüzle aynıdır. daire içerisine darp mahalli yazısı kazınmıştır. Sikke yüzeyinde aşınma izleri görülmektedir. En dışta bulunması gereken inci dizisi daire yoktur. "Duribe" "Karahisar" "ضرب" "قراحصار" "Karahisar'da Darp Edildi"

KATALOG NO: 63**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-9125**İnceleme Tarihi:** 07.05.2012**Fotoğraf No:** 63-63A**Çizim No:** 63-63A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	11
Ağırlık (gr.):	1,2
Darp Yeri:	H.853 (M.1449)
Darp Yılı:	Tire
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Paranın kenarlarında aşınma olduğundan yazıların tamamı okunaklı değildir. Yüzeyde yeşil ve sarıdan oluşan bir tabaka oluşmuştur.

FOTOĞRAF 63-63A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 63-63A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Mangır bir tam bir yarım yayla üç bölüme ayrılmıştır. Dışta yazıları çevreleyen iki dairede aşınma dolayısıyla bulunmamaktadır. Hükümdar künyesi ve dua ibareleri sikke yüzeyini kaplamaktadır. "Murad bin Mehmed Han" "Azze Nasruhû" "مراد بن محمد خان" "عز نصره" "Mehmed Han'ın Oğlu Murad" "Allah'ın Aziz Yardımı Onunla Olsun"	Bu yüzde de dıştaki daireler yoktur. Kenarlardan gelen üç yay ortada bulunan saadet düğümüyle birbirlerine bağlanır. Sikke yüzeyi oksitlenmiştir. Boşluklarda dua, darp tarihi ve darp yeri ibareleri bulunmaktadır. "Hullide Mülkûhû" "Duribe Tire" "خلد ملكه" "ضرب ترة - ٨٥٣" "Mülkü Daim Olsun" "Tire 'de Darp Edildi-853"

KATALOG NO: 64**Bulunduğu Yer:** Kütahya Arkeoloji Müzesi**Teşhir-Depo:** Depo**Envanter No:** S-5586**İnceleme Tarihi:** 19.04.2012**Fotoğraf No:** 64-64A**Çizim No:** 64-64A

Malzeme:	Bakır
Cins:	Mangır
Çap (mm):	16
Ağırlık (gr.):	1,5
Darp Yeri:	Yok
Darp Yılı:	Yok
Yazı Karakteri:	Sülüs
Durumu:	Daire formundaki mangırın yüzeyi tortullarla kaplı olduğundan ön yüzdeki tuğranın yarıya yakını kaybolmuştur. Dıştaki inci dizisi daire mevcut alana sığdırılamamıştır.

FOTOĞRAF 64-64A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÇİZİM 64-64A ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
	
ÖN YÜZ	ARKA YÜZ
Katalog 59 ile aynıdır. Sikkenin sağ alt ve üst kenarında çıkıntılar vardır. Oksitlenmeden dolayı tuğranın bir bölümü okunamamaktadır. "Murad bin Mehmed" "مراد بن محمد" "Mehmed'in Oğlu Murad"	Daire içerisinde iç bükey yaylar ve geçmelerden oluşan bir geometrik form süslemeyi oluşturur. Bu forma "Saadet Düğümü" adı verilmektedir. Bu yüzde de oksitlenme fazladır ve kenardaki boşluklarda bulunan noktalar seçilememektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

4.1. SİKKELERLE İLGİLİ GENEL DURUM TESPİTİ

4.1.1. Akçe ve Mangırların Adedi Bilgileri

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Kütahya Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı toplam 612 adet Erken Osmanlı dönemi bakır ve gümüş sikkelerinin varlığı tespit edilmiştir. (Tablo 1) Sikkelerin büyük bir çoğunluğu satın alma yöntemiyle, geriye kalan az bir miktar ise kazılardan ve kaçakçılık faaliyetlerinden ele geçirilerek ilgili müze koleksiyonuna katılmıştır.²⁷²

Bunlar dönemlerine göre şu şekilde ayrılmaktadır:

I. Murad; 2 adet bakır, 2 adet gümüş;

Y. Bayezid; 6 adet bakır, 21 adet gümüş;

Ç. Mehmed; 2 adet gümüş;

II. Murad; 11 adet bakır, 568 adet gümüş.

Fetret devrinin diğer hükümdarlarına ait herhangi bir sikkeye rastlanmamıştır.

Bunlar ilk olarak ait oldukları padişah devrine göre ayrıştırılmışlar ve kendi içlerinde benzerlik gösteren yani aynı tip örnekler baz alınarak sınıflandırılmışlardır. Daha sonra bunların en sağlam, okunaklı, tam veya tama yakın kompozisyon sunan örneklerinden birer adedi kataloğa yerleştirilmiştir.

Yukarıda dönemleri ve toplam adetleri verilen sikkeler içinden 3 adedi (2 adet bakır, 1 adet gümüş) I. Murad, 8 adedi (3 adet bakır, 5 adet gümüş)

²⁷² Kütahya Arkeoloji Müzesi envanter defterine sikkelerin kimlerden alındığı bilgisi yazılmıştır. Fakat hangi yöntemle alındıkları hususunda sikkelerin tamamını kapsayan bilgiler olmadığından yaptığımız tabloda bu konuya yer vermedik. (Tablo 1)

Y. Bayezid, 2 adedi (2 adet gümüş) Çelebi Mehmed ve 51 adedi (6 adet bakır, 45 adet gümüş) II. Murad devirlerine ait olmak üzere toplam 64 sikkeye katalog bölümünde yer verilmiştir.

4.1.2. Sikkelerde Biçim ve Yazı Karakteri

Ortaya koyduğumuz tablodan da anlaşılacağı üzere Osmanlının, bir beylik olarak teşekkülünden 15.yy son çeyreğinde (1479) altın sultaninin piyasaya sürülüşüne kadar geçen süre zarfında dolaşımda bulunan paraları küçük gümüş akçeler ve bakır mangırlardan ibarettir. Altın para ihtiyacı ise Venedik, Ceneviz ve Floransa altın sikkelerinin tedavülüyle giderilmeye çalışılmıştır.

Batılı kaynaklarca “Asper” diye telaffuz edilen akçe birçok defa tağşişe uğrasa da 17.yy. sonuna kadar tedavülde kalmıştır.²⁷³ 18.yy. ortalarına kadar da devletin temel hesap birimi olarak varlığını sürdürmüştür.

I. Murad zamanına dek bastırılan paralar diğer beyliklerin sikkelerinde olduğu gibi İlhanlı sikkeleri tipinde olup, kufi yazı karakteri hakimdir. Murad Hüdavendigâr ve özellikle fetret devriyle beraber paralar üzerinde daha işlek bir tarz olan sülüs yazı kendini göstermeye başlar. Ayrıca daha önce yazıyla belirtilen darp yılı Arabî rakamlarla belirtilmeye başlanmıştır. Tarihler, bazı sikkelerde normal Arapça rakamlarla, bazı sikkelerde ise aynı rakamlar ve bunların “Divânî”²⁷⁴ diye adlandırılan farklı bir türünün birlikte kullanılmasıyla verilmiştir.

Ankara Savaşı sonrası meydana gelen buhranlı günlerde devlet siyasal, sosyal ve ekonomik yönlerden olumsuz etkilenmesine rağmen I. Murad ve Yıldırım Bayezid’in hükümdarlık yıllarında İlhanlı sikkelerinin etkisinden uzaklaşmaya başlayan Osmanlı sikkeleri, fetret döneminde

²⁷³ Halil Sahillioğlu, **Kuruluşun XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1958, s.25-27.

²⁷⁴ **Divani Rakam:** Erkâm-ı Divâniye adıyla bilinen bu rakamlar, maliye defterlerinde kullanılan Siyakat yazısının rakamlarına verilen addır. **Osmanlı Belgelerinde Siyakat Yazısı**, haz. Said Öztürk, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No. 18, Ankara, 1994, s.5.

kendine has karakteriyle ortaya çıkmaya başlar. Diğer bir deyişle Osmanlı sikke karakterinin temelleri böyle zor bir süreçte atılmaya başlanmıştır. Bu süreç II. Murad'la olgunluk çağına ulaşmıştır.²⁷⁵ Sülüs yazı stiline ek olarak hem darp mahalli hem de darp yılı paralar üzerinde sürekli bir surette fetret devriyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Tuğralı ilk sikkeler -Emir Süleyman'a ait²⁷⁶- de yine aynı dönemde darp edilerek piyasaya sürülmüştür. II. Murad devri ve daha sonraki süreçte bu devirde ortaya çıkan tuğralı ve tuğrasız sikke (akçe) tipleri farklı farklı varyasyonlarla tedavülde olmuştur.

Mangırları ele aldığımızda genel olarak akçeler gibi tuğralı veya tuğrasız diye tiplere ayırmamız olası görülmemektedir. Çünkü bunların dizaynında serbestliğin ön plana çıkmasıyla dinsel ve kültürel özellikler, diğer bir deyişle deseni hazırlayan zanaatkârın etkilendiği kültür çevresi kendini göstermektedir²⁷⁷. Bu, tuğralı mangır türlerinin olmadığı anlamında düşünülmemelidir. Kataloğumuzda iki adet tuğralı mangır örneği mevcuttur. (Katalog 59,64)

İncelediğimiz mangırlar içerisinde darp mahalli ve darp yılının bir arada verildiği tek örnek 63 numaralı katalogda bulunan 853 Tire darplı II. Murad dönemi parasıdır. Ayrıca 2 numaralı katalogda yer alan örnekte görüldüğü üzere Osmanlı meskûkâtında başka bir benzeri bulunmayan ve darp edildiği ay olan “Ramazan” adının kazındığı 790 tarihli farklı bir mangır tipi de bulunmaktadır. Nadir olarak II. Murad paralarında olduğu gibi siyasi mesaj içeren bakır sikkeler de mevcuttur. Bunların bir yüzünde iki ok ve ortalarında bir yaydan oluşan Kayı Boyu tamgası, diğer yüzünde ise darp mahalli ve karşılıklı iki rumi motifi bulunmaktadır. (Katalog 60,61)

²⁷⁵ Paksoy'a göre akçenin genel görünüş açısından kendi heyet ve tarzını bulması Fatih Sultan Mehmed dönemidir. Bizim yaptığımız araştırmalara göre ise II. Murad devridir. Çünkü Fatih ve sonrasında basılan akçeleri incelediğimizde bunların II. Murad devrinde basılan akçelerin devamı niteliğinde oldukları saptanmıştır. Paksoy, **a.g.m.**, s.166.

²⁷⁶ Ölçer, **Yıldırım Bayezid'in Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar**, s.9; Pere, **Osmanlılarda Madeni Paralar**, s.59.

²⁷⁷ Kabaklarlı, **Mangır: Tire**, s.19-24

4.1.3. Ağırlık, Ölçü ve Ayar

İlk akçeler yazı karakteri ve bezeme yönüyle İlhanlı sikkelerinin taklidi niteliğinde olsa da ağırlık bakımından herhangi bir bağ kurmak mümkün değildir. Osmanlı sikkelerinin hangi ağırlık birimi esas alınarak darbedildikleri hususunda üç temel görüş ortaya atılmıştır.

Birincisi; iktisat tarihçi Mustafa Akdağ'ın²⁷⁸ savunduğu Rumi dirhem ölçüsü birimine göre:

Bir miskal = 4,810 gr = 24 karat = 1,5 dirhem

Bir dirhem = 3,207 gr

Bir karat = 0,2004 gr

Bir karat = 4 dank

Bir dank = 0,0501 gramdır.

Ayrıca yazar Osmanlı akçesinin 1000 üzerinden 900 ayar gümüşle darbedildiğini ve birçok Osmanlı nümizmatının görüşlerine dayanarak gümüşün metal değeri ile akçenin metal değerinin aynı olduğunu savunmaktadır.

İkincisi; diğer Anadolu beylikleri gibi Osmanlılar da İlhanlılara tabi olup vergi verdiklerinden, Orhan Gazi akçeleri de zaruri olarak İlhanlı dirhemlerine uygunluk göstermiştir. Doğal olarak o dönem sikkeleri Tebriz miskalinin (4,608 gr) dörtte biri olan 6 karat (1,052 gr) ağırlığında darbedilmiştir. Orhan Gazi döneminden sonraki paraların ağırlıkları ise Rumi dirheme göre ayarlanmıştır.²⁷⁹

Halil Sahillioğlu tarafından ortaya atılan üçüncü görüşe göre Osmanlılar 1650 yılına kadar para darbında İlhanlıların kullandığı Tebriz miskal ve dirhemini esas almışlardır.²⁸⁰ Ömer L. Barkan²⁸¹, Halil İnalcık²⁸²,

²⁷⁸ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, Ankara, YKY, 2010, s. 357-358.

²⁷⁹ Nezihi Aykut, "Para Tarihi Bakımından Osmanlı Gümüş Sikkeleri", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, TTK, Ankara, 1989, s.727-732.

²⁸⁰ Halil Sahillioğlu, "*Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740*", İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, 1965, s. 1-2.

²⁸¹ Ömer Lütfi Barkan, "16. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten*, Cilt XXXIV, Sayı 136, Ankara, TTK, 1970, s. 557-607.

²⁸² Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu*, Eren Yay., İstanbul, 1996, s.68-75

Özer Ergenç²⁸³, Necdet Kabaklarlı ve Metin Erüreten²⁸⁴ başta olmak üzere bu konu üzerine eğilen araştırmacılar da aynı görüşü benimsemişlerdir.

Bahsi geçen Tebriz miskali ve katları şöyledir:

1 Dirhem = 3,072 gr

1 Miskal = 1 ½ dirhem = 4,608 gr

1 Karat = 1/16 dirhem = 0,192 gr

1 Buğday = 1/64 dirhem = 0,048 gr

İncelediğimiz Kütahya Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı sikkelerin ağırlık ve ölçüleri şu şekildedir: (Tablo 1)

I. Murad akçeleri 1,2 gr. ağırlığında ve 12 ile 13 mm. çaplarındadır. Mangırları ise 1,7-1,8 gr. ağırlığında olup 15-16 mm. çaplarındadır.

Bayezid akçeleri 0,7-1,2 gr. arasındadır ve çapları 11-15 mm. arasında değişmektedir. Bu dönem mangırları çap olarak birbirine yakındır. Fakat ağırlıkları farklılık göstermektedir. Mangırlar 17-19 mm. çapındadır ve ağırlıkları 1,4 ile 2,4 gr. arasında değişmektedir.

Çelebi Mehmed'in elimizde bulunan iki akçesi ise 13 mm. çaplarında olup 1,1-1,2 gr. ağırlığındadır.

II. Murad akçelerinin çapları ortalama 12-13 mm. civarında olup özensiz darbedilen sikkeler nedeniyle 15 mm. ye kadar çıkmaktadır. Ağırlıkları 1,1-1,2 gramdır.

Mangırlar Bayezid mangırlarında olduğu gibi akçelere nazaran düzensiz bir görüntü çizmektedir. Çapları 11 ile 18 mm. arasında değişmekte olup ağırlıkları da 1,2 ile 3 gr. arasındadır.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında çalıştığımız sikkelerin de birçok araştırmacı tarafından kabul edilen Tebriz miskal ve dirhemi esas alınarak darbedildiği anlaşılmaktadır.

Sikkelerde darp yöntemi kullanıldığı için düz ve dengeli bir zemin elde etmek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle sikke kalınlıkları alınmamıştır.

²⁸³ Özer Ergenç, "16. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Parası Üzerinde Yapılan İşlemlere İlişkin Bazı Bilgiler", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Ankara, 1978, s. 86-97.

²⁸⁴ Necdet Kabaklarlı, Metin Erüreten, "Osmanlı Paralarında Ölçü ve Ayar" **Anadolu'da Paranın Tarihi**, Edt. Bülent Arı, TCMB, Ankara, 2011, s.207-212.

4.2. SİKKELERİN DÖNEMLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Katalogumuzdaki sikkeleri ait oldukları padişah devri çerçevesinde öncelikle madenine göre ayırım yaparak -akçe veya mangır-, sonrasında ise bunları ilk bakışta tanımlayabileceğimiz özelliklerine ve üzerlerinde bulunan yazılara göre sınıflandırarak aşağıdaki gibi sıraladık:

4.2.1. I. Murad Devri Akçe ve Mangırları

I. Murad dönemine ait tek tip akçe ele geçmiştir. Bu, bir yüzünde **“Murad bin Orhan”**, diğer yüzünde **“Hullide Mülkehü”** ifadesi bulunan akçedir. (Katalog 1)

Mangırlar ise iki tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Birisinin her iki yüzünde **“Murad bin Orhan”** yazısı vardır. (Katalog 3) Diğeri ise ön yüzünde **“Murad Han, Azze Nasruhu”** ve arka yüzünde **“Ramazan-790”** tarihi bulunan mangırdır. Darp edildiği ayın yazılmasından ötürü nadir mangırlar arasındadır. (Katalog 2)

4.2.2. Yıldırım Bayezid Devri Akçe ve Mangırları

Yıldırım Bayezid akçeleri genel olarak tek tip olup ön yüzünde **“Bayezid bin Murad”**, arka yüzünde **“Hullide Mülkühü-Sene 792”** ibaresi bulunmaktadır. Katalogda yer alan akçeler, üzerlerinde bulunan noktaların dağılımı dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. (Katalog 4,5,6,7) Bu akçelerden bir tanesi tamamen negatif olarak darp edilmiş olup ender örnekler arasına girecek cinstendir. (Katalog 8) Araştırmalarımız esnasında 793 ve 799 tarihli iki adet akçenin varlığı da tespit edilmiştir²⁸⁵.

²⁸⁵ Damalı, **Osmanlı Sikkeleri Tarihi**, s.159; Kütahya Arkeoloji Müzesinde çalışma yaptığımız dönem içerisinde kaçaklıktan ele geçirilmiş 794 tarihli bir adet Bayezid akçesinin varlığına şahit olduk. O dönem mahkeme devam ettiğinden ve yakın zamana kadar uzun uğraşlar vermemize karşın

I. Bayezid devri mangırları genel de dört tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan üç tanesi akçelerle benzer olup sadece arka yüzde bulunan darp tarihi ve yıldızlara göre sınıflandırılmıştır. Dördüncü tip ise **"Han"** unvanını barındırmaktadır. Kataloğumuzda bu döneme ait üç tip mangır bulunmaktadır. Elimizde örneği bulunmayan mangır, akçelerin tipinde olup **794** tarihini taşımaktadır.

Kataloğumuzdaki ilk Bayezid mangırının bir yüzünde **"Bayezid bin Murad"**, diğer yüzünde **"Hullide Mülkühü ve altı köşeli yıldız (Mühr-ü Süleyman)"** bulunur. (Katalog 9)

İkincisi de ilkiyle aynı olup arka kısmında altı köşeli yıldız yerine beş kollu yıldız ve yıldızın iki yanında çintemani motifi vardır. (Katalog 11)

Bir diğerinde sadece **"Han"** yazısı okunmakta -muhtemelen **"Bayezid Han"**- ve öbür tarafında **"Hullide Mülkühü yazısı ve altı köşeli yıldız (Mühr-ü Süleyman)"** yer almaktadır. (Katalog 10)

4.2.3. I. Mehmed Devri Akçeleri

Çelebi Mehmed Han'ın sadece iki adet sikkesi kataloğumuzda mevcuttur ve her ikisi de akçedir. Birincisi **"Mehmed bin Bayezid Han"** ibaresine sahiptir ve 822-Edirne darplıdır. (Katalog 12) İkincisinde ise sikke epey bir deformasyona uğramasına rağmen **"Sultan Bin Sultan Mehmed Bin Bayezid Han"** ifadesinin bulunduğu diğer kataloglardan yararlanılarak belirlenmiştir. Paranın arka yüzünde **"Hullide Mülkühü, 816, Zi'de Ömrühü"** ifadeleri yazılıdır. Ayrıca akçeye delik açıldığı için darp yeri okunamamaktadır. (Katalog 13)

4.2.4. II. Murad Devri Akçe ve Mangırları

sikke envantere kaydedilemediğinden fotoğrafını çekip kataloğumuza yerleştiremedik. Ancak böyle nadir bir sikkenin varlığının bilim alemine duyurulmasını bir görev bilip burada değindik.

Elimizde en fazla örneği bulunan ve daha ayrıntılı bir biçimde sınıflayabildiğimiz sikkeler II. Murad akçe ve mangırlarıdır.

Akçeler “**Murad bin Mehmed**” ibarelidir. Bunlar tuğralı, yaylı ve halkalı tipler olarak üç ana başlık altında toplanabilir.

Tuğralı tiplerin biri hariç hepsi 825 tarihli olup Amasya, Ayasuluk (Efes), Bursa, Edirne, Serez darplıdır ve darp yeri deformasyon nedeniyle silinmiş olanlar da vardır. Diğer 824-Bursa darplıdır. Tuğranın bulunduğu ön yüzde “Murad bin Mehmed Han” yazısı bulunur. (Katalog 18) Bu sikkelerde göze çarpan bir ayrıntı önemlidir. Bazılarında “**Murad bin Mehmed (Muhammed)**” ifadesi yer almaktadır. (Katalog 23,29,33) Tarihçiler tarafından Mehmed olarak telaffuz edilen bu isim ayrıca bir araştırma konusudur ve aydınlatılması gerekmektedir. Zira Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları adlı kitapta Çelebi Mehmed dahil hiçbir Osmanlı sultanının “Muhammed” adını kullanmadığı belirtilmiştir²⁸⁶. Aksi bir durumun ortaya çıkması, Çelebi Mehmed Han’a “**Muhammed**” ismiyle de hitap edildiğini gösterecektir kanaatindeyiz. İnceleme yaptığımız sikkeler içerisinde bu tür akçelerin azımsanamayacak derecede fazla olduğu anlaşılmıştır.

Yaylı tipler Amasya, Ayasuluk, Bursa, Edirne, Novar ve Serez darplıdır. Ön yüzlerine 834 tarihi kazınmıştır. Bunlar kendi içlerinde darp edildikleri şehirler göz önünde bulundurularak yıldızlı hilalli, çiçekli ve daireli olarak dört grup altında toplanmıştır. Bu dört grup süsleme kısmında daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Akçe grubunda son örnek 848-Serez darplı halkalı diye adlandırdığımız tiptir. Bu sikke, II. Murad’ın ikinci defa tahta çıktığı dönemde bastırıldığından II. Mehmet (Fatih) akçelerine birebir benzetilmektedir. Zaman zaman Fatih Sultan Mehmed sikkeleriyle karıştırılmaktadır. Ayırt edebilmek için yazı istifine dikkat etmek gerekmektedir. (Katalog 37), (Levha 6)

Mangırları tuğralı, tamgalı ve asimetrik şeklinde üçe ayırarak katalog kısmında sıraladık. İçlerinde Bursa, Edirne, Bolu, Karahisar ve 853-Tire darplı sikkeler öne çıkan örneklerdir. (Katalog 59,60,61,62,63) Çünkü

²⁸⁶ Uslu, *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları*, s.344.

mangırlarda darp yeri ve tarihinin bulunması nadir rastlanan bir durumdur. Bursa ile Edirne’de bastırılan mangırlar siyasi mesaj içermesi nedeniyle önemlidir. Bunların bir yüzüne Osmanlının köklerine atıfta bulunmak amacıyla kayı boyu tamgası işlenmiştir. Bu kısa değerlendirmeden sonra süslemelerin paralar üzerindeki dağılımları hakkında vereceğimiz bilgilere geçebiliriz.

4.3. SÜSLEMENİN SİKKELER ÜZERİNDE DAĞILIMI

Türk Sanatının hemen her dalında süslemeler genel olarak bitkisel, geometrik ve figürlü olmak üzere üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bu üç süsleme grubundaki süsleme unsurları ana karakterlerini koruyarak mimariden el sanatlarına çeşitli varyasyonlarıyla uygulama alanı bulmuşlardır. Osmanlı sanatında bitkisel ve geometrik motifler sanat dallarının hemen hepsinde bulunurken figürlü süslemeler daha çok el sanatlarında karşımıza çıkmaktadır. Daha ayrıntıcı bir işçilik gerektiren el sanatlarına nazaran sikke yüzeyi gibi dar bir alanda ve işlenmesi zor tabakalarda zorunlu olarak dekorasyonda ve süsleme elemanlarında sadeleşmeye diğer bir deyişle sivilizasyona gidildiği gözlenir.

Çalışmalarımız neticesinde toplam 612 adet geometrik ve bitkisel bezemeli Erken Osmanlı sikkesi saptanmıştır. Tüm sikkeleri kataloğumuza yerleştiremeyeceğimiz için içlerinden her birinin bir örneğine kataloğumuzda yer verdik. Figürlü süsleme bulunmadığı için geometrik ve bitkisel süslemeler olarak iki başlık altında ele aldık. (Tablo 2)

4.3.1. Geometrik Süsleme:

İslam sanatının özgün bezemelerinden biri olan geometrik süslemelerin, figüre bakış açısı ve geometri bilimindeki gelişmeler sonucu geliştiği kabul edilmektedir. Geometrik elemanların bir eksene veya noktaya

göre kaydırılmasıyla ortaya çıkan kompozisyonlar; kırık, eğri ve düz çizgilerle üçgen, dörtgen, yıldız gibi kapalı şekillerin belirli bir sistem içinde birleştirilmesiyle meydana gelmektedir.²⁸⁷ İslam kültürünün dünyaya bakış açısını en iyi yansıtan bu kompozisyonların ilahi takdiri temsil ettiği düşünülmektedir. Bu düzenlemeleri seyreden kişi, kendinin de bu şekiller gibi kâinat sistemi içinde belirli bir yeri ve görevi olduğunu anlamaktadır. İnsan da bu şekiller gibi belirli ahenk, düzen ve ritme sahip olan evrendeki düzenin bir parçasıdır.²⁸⁸

İslam sanatçısının soyuta yönelişinin olağanüstü ifadesi olan geometrik süslemeler, İslam sanatının ortak paydasını oluşturmaktadır. Süslemenin diğer konularında farklılıklar görülebilirken, sanatçılar geometrik süsleme konusunda aynı dili kullanmayı tercih etmiştir. Bu durum, geometrik düzenlemeleri kronolojik ve bölgesel boyutlardan yoksun kılarak farklı coğrafyalarda benzer görüntülerle karşılaşmamıza neden olmaktadır. Soyut görünümü ve dolaylı anlamlarıyla karşımıza çıkan geometrik kompozisyonlar, inanç sisteminin getirdiği algılama ve anlatım biçimiyle örtüştüğü için İslam dünyasında oldukça yaygın bir gelişme zemini bulmuştur.²⁸⁹

4.3.1.1. Çift Daire Kullanılan Örnekler

Bu sikkelerde çift daire; dışta inci dizisi, içte ise bordür daireden meydana getirilmiştir. 790 tarihli I. Murad mangırının ön yüzü, I. Bayezid

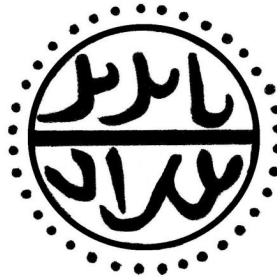
²⁸⁷ Mülâyim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, s.70.

²⁸⁸ Selçuk Mülâyim, “Geometrik Kompozisyonların Çözümlemesine Bir Yaklaşım”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, I, İzmir, 1982, s.52; Semra Ögel, *Anadolu Selçukluları’nın Taş Tezyinatı*, Ankara, 1987, s.153.

²⁸⁹ Selçuk Mülâyim, “Çözüm ve Tarihleme Sorunlarıyla Bir Geometrik Kompozisyon”, *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri: Bildiriler*, Konya, 1995, 43.

akçelerinin tamamının arka yüzleri (Katalog 4,5,6,7,8); II. Murad'ın H.825 (M.1422) Amasya (Katalog 14,15), Ayasuluk (Efes) (Katalog 16,17), Bursa (Katalog 18,19,20,21,22,23,24,25), Edirne (Katalog 26,27,28,29,30), Serez darplı (Katalog 31,32,33,34,35), 1 adet de darp yeri belirsiz (Katalog 36) tuğralı akçelerinin ve Bolu darplı mangırı (Katalog 59) ile bir yüzünde saadet düğümü bulunan mangırının (Katalog 64) ön yüzleri bu forma sahiptir.

4.3.1.2. Çift Daire Tek Silme Kullanılan Örnekler

H.790 (M.1387) darp tarihli I. Murad mangırının arka yüzü (Katalog 2) ve Yıldırım Bayezid akçelerinin ön yüzlerinde (Katalog 4,5,6,7,8) bu geometrik şekil hakimdir. Bu düzen, dışta inci dizisi halka ve içte ortadan bir silmeyle iki eşit parçaya bölünmüş bir bordür daireden oluşur.

II. Murad'ın Karahisar'da basılan ve darp yılı bulunmayan mangırının her iki yüzünde de bu uygulama mevcuttur. (Katalog 62)

4.3.1.3. Çift Daire Tek Silme ve Tek Yay Kullanılan Örnekler

Burada yuvarlak form yine inci dizisi daire ve bordür daireden meydana gelir. İçteki daire ortadan tek silmeyle ikiye ayrılmış olup bu

silmenin üst kısmına yatay iç bükey bir yay yerleştirilmiştir. H.822 (M.1419)-Edirne darplı Çelebi Mehmed akçesinin ön yüz formu bu şekildedir. (Katalog 12)

4.3.1.4. Çift Daire Çift Silme Kullanılan Örnekler

İçteki bordür daire yatay iki silmeyle üçe ayrılmış olup bunu, dışta inci dizisi çevreler. H.816 (M.1413) darp tarihli Çelebi Mehmed akçesinin ön yüzü böyledir. (Katalog 13)

4.3.1.5. Çift Daire Çift Yay Kullanılan Örnekler

Bu gruptaki örneklerde inci dizisinin içinde kalan bordür daire birbirine teğet iç bükey iki yayla dört bölüme ayrılmıştır. H.834 (M.1431)-Amasya, Ayasuluk, Bursa, Edirne, Novar ve Serez darplı Murad II akçelerinin ön yüzleri bu tarzda düzenlenmiştir. Bu örneklerde yayların kesiştiği noktaya yüksek kabartma biçiminde altı kollu yıldız (Katalog 52,53,55,56,58), sağa (Katalog 38,42,43,44,45,46,47) ve sola (Katalog 39,40,41,49) bakan hilal, daire (Katalog 50,51), çiçek (Katalog 54,57) ve üç hilal (Katalog 48) motifleri işlenmiştir. Yıldızlar yüksek kabartma olarak çarkifelek gibi döner bir

vaziyette tasarlanmıştır. Ayrıca H.848 (M.1445)-Serez darplı akçesinin de arka yüzü benzer şekilde düzenlenmiş olup kesişme noktasında herhangi bir geometrik motif yoktur. (Katalog 37) Bolu darplı II. Murad mangırının arka yüzü yine aynı şekilde dizayn edilmiştir. Fakat yaylar arası açıktır. Sağ ve solda kalan kenar boşluklarına birer adet ok yerleştirilmiştir. (Katalog 59) H.853 (M.1449)-Tire darplı mangırının ön yüzü ise biri tam, diğeri yarım yatay iki iç bükey yayla üç bölüm şeklinde düzenlenmiştir. (Katalog 63)

4.3.1.6. Çift Daire Çift Silme Çift Yay Kullanılan Örnekler

Dıştaki inci dizisi, iki yatay silmeyle üç bölüme ve bunların ortasında yer alan bölümün de dikey iki iç bükey yayla üç kısma ayrılmasıyla meydana getirilen kesintisiz bir daire formunu sınırlar. H.822 (M.1419)-Edirne ve H.816 (M.1413) tarihli Çelebi Mehmed akçelerinin arka yüzleri bu şekilde düzenlenmiştir. (Katalog 12,13)

4.3.1.7. Çift Daire Üç Silme Kullanılan Örnekler

Bu form, inci dizisinin çevrelediği kesintisiz dairenin ortadan üç yatay silmeyle iki bölüme ayrılmasıyla oluşur. I. Murad akçesinin arka yüzü

(Katalog 1) ile II. Murad'ın Tuğralı Tip diye adlandırdığımız H.825 (M.1422) tarihli akçelerinin tamamının arka yüzlerinde bulunmaktadır. (Katalog 19-36)

4.3.1.8. Çift Daire Üç Silme ve Yıldız Kullanılan Örnekler

Bu tipte, yazıları sınırlayan daire ortadan üç silmeyle iki kısma ayrılmış olup dıştan inci dizisi ile sınırlandırılmıştır. Altta kalan bölüme beş kollu ve altı kollu yıldızlar yerleştirilmiştir. Bazı sikkelerde bu yıldızların sağına ve soluna üç nokta (**Çintemani**) motifi işlenmiştir. Yıldırım Bayezid'in beş kollu yıldız bulunan mangırı bu türdendir. (Katalog 11) Diğer altı köşeli yıldız (Mühr-ü Süleyman) bulunan iki mangırından birinde yıldızın ortasında bir nokta, diğerinde yıldızın sağına ve solunda birer nokta bulunmaktadır. (Katalog 10,11)

4.3.1.9. Çift Daire Geometrik Geçme Kullanılan Örnekler

Burada sikke yüzeyini kaplayan yazılar, içte kesintisiz daire ve dışında inci dizisi daire olacak şekilde sınırlandırılmıştır. Geçmeler içte bulunan daireyi ikiye ayıracak biçimde kuşak gibi düzenlenmiştir. H.834 (M.1431) tarihli II. Murad akçelerinin tümünün arka yüzünde kesintisiz daireyi ikiye

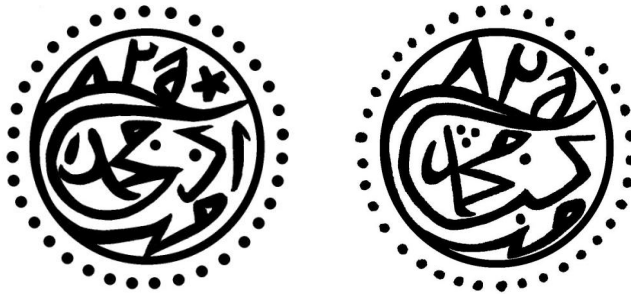
ayırır kuşak, ortada geometrik geçme stilinde düzenlenmiştir. (Katalog 38-58)

4.3.1.10. Çift Daire ve Halka Kullanılan Örnekler

Diğer örneklerde olduğu gibi sikke dışta inci dizisi daire ve içte bordür daireden mürekkeptir. Diğerlerinden farkı ise içteki daireye üst kısımda bir halkanın tutturulmuş olmasıdır. Halkanın içine hükümdar künyesi yazılırken altta ve yanlarda kalan boşluğa dua eklenmiştir. H.848 (M.14445)-Serez darplı II. Murad akçesinin ön yüz düzenlemesi bunun aynıdır. (Katalog 37)

4.3.1.11. Çift Daire ve Çeşitli Geometrik Şekiller Kullanılan Örnekler

Bu düzenlemede geometrik biçimler yazı içlerine veya kenarlarına yerleştirilmiş olup yazıyı kuşatan iki daire bu şekillerden bağımsızdır. İlk göze batan örnekler H.825 (M.1422)-Amasya ve Bursa darplı II. Murad akçeleridir. Ön yüzlerine yerleştirilen “Murad bin Mehmed” tuğrasının orta kısmında çintemani motifi bulunur. (Katalog 15,24) H.825-Edirne darplı iki akçesinde ise bu motifin yerine biraz bozuk olsalar da birer altı köşeli yıldız yerleştirilmiştir. (Katalog 26,28) Bir diğer örnekte ise buraya, dolunay da diyebileceğimiz büyüklükte içi dolu bir daire yerleştirilmiştir. (Katalog 31)

Sıradaki örneklerde geometrik şekiller tuğranın sonlandığı üst kısımdaki boşluğa monte edilmiştir. H.825 tarihli Ayasuluk, Bursa darplı paralar ve darp mahalli belirsiz bir akçede tuğranın üstündeki Arabî rakamlarla yazılmış tarihin sağında beş kollu yıldız bulunmaktadır. Pere, bu yıldızın istiklal alameti olarak konulduğunun rivayet edildiğini belirtmektedir.²⁹⁰ (Katalog 16,19,20) 825-Serez darplı diğer bir akçede ise yıldızın yerine bir nokta koyulmuştur. (Katalog 35)

Yine II. Murad’a ait biri Bolu darplı, diğeri darp yeri ve tarihi bilinmeyen, bir yüzünde saadet düğümü bulunan iki adet mangırının tuğralı yüzünde tarih bulunması gereken üst kısım büyük bir ok ile doldurulmuştur. (Katalog 59,64)

4.3.1.12. Çift Daire ve Saadet Düğümü Kullanılan Örnekler

Paralar üzerinde iki tip saadet düğümü motifi görülmektedir. İlkinde geometrik geçmelerden meydana gelen düğüm iki daire ile sınırlanan sikke yüzeyini tamamen kaplamaktadır. II. Murad’a ait darp yeri ve tarihi belirsiz olan tuğralı mangırın arka yüzü bu forma sahiptir. (Katalog 64) İkincisinde ise aynı motif ortadaki yazıyı alttan ve üstten sınırlayacak şekilde iki adet olarak yerleştirilmiştir. I. Murad’a ait darp yeri ve tarihi belirsiz olan akçenin ön yüzündeki “Murad bin Orhan” yazısının alt ve üstüne böyle birer sarmal geometrik geçme yerleştirilmiştir. (Katalog 1) Üçüncüsünde ise muskayı anımsatan düğüm merkeze yerleştirilmiş olup inci dizisiyle çevrili bulunan kesintisiz daireye üç kolla bağlanmaktadır. H.853 (M.1449)-Tire darplı II. Murad mangırının arka yüzü buna örnektir. (Katalog 63) Günümüzde

²⁹⁰ Pere, a.g.e., s.83.

kullanılan objeler üzerinde de benzer motifleri görmek mümkündür. (Levha 7-8)

4.3.1.13. Çift Daire Tamga ve Aynalı Yazı Kullanılan Örnekler

Sadece II. Murad'ın mangırlarında görülen bu örnekler Osmanlı sikkeleri içinde ayrı bir yere sahiptir. İnci dizisi ve kesintisiz iki dairenin çevrelediği alanın üst bölümüne simetrik olarak yazılmış aynalı “Murad” yazısı, altına ise kayı boyunun simgesi olan iki ok ve ortalarında bir yay “İYİ” biçiminde yerleştirilmiştir. Şeklin boş kalan yerlerinde ise altı kollu yıldızlar bulunmaktadır. (Katalog 60,61)

4.3.1.14. Çift Daire Dört Yay Kullanılan Örnekler

İçteki daireye temas etmek suretiyle altta, üstte ve yanlarda karşılıklı iç bükey yaylar kullanılarak sikke yüzeyinde karemsi bir alan yaratılmaya çalışılmıştır. Kenarda kalan boşluklar darp mahalli ve dua ile doldurulmuştur. Ortada oluşan karemsi alan içerisine de darp yılı yazılmıştır. H.824 (M.1421)- Bursa darplı II. Murad akçesinin arka yüzü bu türden bir kompozisyon sunar. (Katalog 18)

4.3.1.15. Üç Daire İçinde Kare Kullanılan Örnekler

Sikke alanı dıştan içe ortadaki inci dizisi olmak üzere iç içe üç daireyle sarılmıştır. Ortada kalan boşluğa bir kare yerleştirilmiş ve bu kare bir silmeyle ikiye ayrılmıştır. Murad Hüdavendigâr'ın darp yeri ve tarihi belirsiz olan “Murad bin Orhan” yazılı mangırının her iki yüzünde bu uygulamaya rastlamak mümkündür. (Katalog 3)

4.3.2. Bitkisel Süsleme

Erken dönem Osmanlı sikkelerinde süslemelerin yoğun olarak geometrik öğelerden oluştuğunu görmekteyiz. Özellikle akçeler üzerinde bunu ayırt etmek daha kolaydır. Bakır paralarda aksine her türden motifi görmek mümkündür. Sikkeler üzerine yapılan süslemeye ilişkin çalışmaların da mangırlar üstüne kaydığını gözlemlemekteyiz²⁹¹. Akçelerdeki bitkisel karakterli motif azlığı ya da diğerinin daha ulaşılır ve anlaşılır olması araştırmacıları bu yöne sevk etmiş olmalıdır. Gerçektende akçeler bitkisel süsleme yönünden zayıf kalmıştır. Orhan Gazi'den sonra kufi yazı karakterinin terk edilmesi, yerine sülüs yazının kullanılmaya başlanması bitkisel süsleme yönünden zaten zayıf olan akçelerin daha da sade bir hal almasına neden olmuştur. Araştırmalarımızda elde ettiğimiz veriler bununla doğru orantılıdır. Geometrik süslemenin yoğunluğuna karşın bitkisel bezeme bir o kadar seyrek. Daha çok yöresel kullanım için akçenin alt birimi olarak

²⁹¹ Bkz. Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*; Kabaklarlı, *Mangır: Tire’de Darbedilen Osmanlı Bakır Paraları (1411-1516)*; Kabaklarlı, *Mangır: Yemen’de Darbedilen Osmanlı Bakır Paraları (1517-1640)*.

bastırılan mangırlar, çok çeşitli ve zengin süsleme motifleriyle Osmanlı sikkelerinin belki de en özgün örneklerini oluşturmaktadırlar. Dursun’a göre; akçeler Akkoyunlu sikkeleriyle etkileşim içindedir. Bu tür etkileşimler, Osmanlı padişahlarını yerel kullanım için üretilen mangırlar üzerinde kendi üslubunu yaratma çabasına itmiş ve padişahlarda yeni bir bakış açısının gelişmesine de ortam hazırlamıştır²⁹².

İncelediğimiz sikkeler içinde mangırlar da dahil olmak üzere bitkisel bezeme oldukça azdır. Hem bu sebeple hem de palmet, rumi, çiçek ve kıvrım dallardan oluşan bitkisel bezemelerin birbirinden bağımsız olmaları nedeniyle geometrik bezemelerde yaptığımız gibi kombinasyona bağlı bir sınıflamayı burada yapmamız mümkün olmamaktadır. Sadece süslemeyi oluşturan motif adı altında gruplandırarak vereceğiz.

Bezemeler genellikle sikkelerin boş kalan bölümlerini doldurmak amacıyla kullanılmış ya da yazılar arasına serpiştirilerek verilmiştir.

4.3.2.1. Stilize Palmetler

Palmet, stilize edilerek doğadaki yapısından uzaklaştırılmış hali ile süslemenin her dalında farklı tipleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte Sümer, Asur, Mısır, Grek, Roma süsleme sanatlarında gördüğümüz bu motif, İslam sanatında 11. Yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Büyük Selçuklu, Zengi, Eyyubi sanatlarında yer alan palmet, Anadolu Selçuklu çağında özellikle taş eserler

²⁹² Necla Dursun, “Konya Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Klasik Dönemi Sikkelerinden Örnekler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 22, Yaz, 2012, s.401.

üzerinde zengin görünümler kazanmıştır. Motif, Osmanlı devrinde de gelişimini sürdürmüştür.²⁹³

Sikkelerde öne çıkan bitkisel bezeme de stilize edilmiş palmet motifidir. İlk bakışta ok²⁹⁴ gibi görünen motifin daha detaylı baktığımda stilize palmet motifi olabileceğini düşünerek değerli hocam Yard. Doç. Dr. Rüstem Bozer'in bu konuda görüşüne başvurdum. Aldığım cevap düşündüğümünden farksızdı. Zaten küçük bir yüzeye minicik bir süsleme unsuru ancak bu kadar yerleştirilebilir kanısındayız. Yüzeyin ahşap veya kâğıt olmadığı ve darp usulüyle işlendiği düşünüldüğünde bazı biçimsizlikler ortaya çıkacağı muhakkaktır. Dolayısıyla benzer örnekleri bu bölüm başlığı altında topladık.

En fazla örneği II. Murad akçeleri sunmaktadır. İçlerinde dikkat çekenleri ise 834-Bursa darplı akçelerdir. Paraların ön yüzlerinde altta bulunan "Mehmed Han" yazısının sol tarafına, arka yüzlerinde de "Duribe" yazısının B (ب) harfi üzerine nakşedilmişlerdir. (Katalog 40,41) 834-Serez darplı iki akçesinde de palmet motifi sikkenin iki yüzünde de bulunmaktadır. Ön yüz, Bursa darplı paralardaki gibi düzenlenmişken arka yüzde motif, alt bölümdeki darp mahalli yazısı arasına serpiştirilmiştir. (Katalog 57,58) 834-Edirne darplı üç akçesinin ön yüzünde yine yazılar arasına serpiştirilmiştir. (Katalog 43,46,47) Bolu darplı mangırının arka yüzünde de 3 adet stilize palmet bulunmaktadır. (Katalog 59)

H.822 (M.1419)-Edirne darplı Çelebi Mehmed'e ait bir diğer akçe örneğinde ise ön yüzde bulunan silmenin üzerinde, kenarda kalan boşluklara karşılıklı iki tane palmet yerleştirilmiştir. Ortadaki tomurcuklar tam olarak belirgin değildir.(Katalog 12)

İçlerinde palmet olduğuna dair en belirgin örneği Bursa darplı akçelerden biri sunmaktadır. Asıl olarak diğer bezemelerinde palmet olabileceğine dair fikrimize öncü olan örnek bu sikke olmuştur. Sikkenin ön yüzünde bulunan motif tam manasıyla bir palmettir. Sol alt kenara işlenen bezemenin altında

²⁹³ Mülayim, "Palmet Motifinin Tipolojisi", s.145.

²⁹⁴ Fetret devri hükümdarlarının sikkelerinde de görülen motife bazı araştırmacılar ok şeklinde tanım getirmişlerdir. Gerçektende ilk bakışta oka benzeyen bu motifler dikkatli gözle bakıldığında birer stilize palmet görünümündedir. Ölçer, **Bayezid'in Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar**, s.10; Damalı, **a.g.e.**, s. 171,178.

bir nokta vardır. (Katalog 42) Benzer örnekleri çini ve seramik eserlerde görmek mümkündür. (Levha 9,10,11)

4.3.2.2. Rumiler

Bitkisel süsleme öğeleri içinde palmetlerle yan yana kullanılan bir diğer motif rumidir. Kökeni konusunda çeşitli araştırmalar bulunan ruminin hayvan figürlerine dayandığı yolundaki görüşler Sanat Tarihçiler tarafından sık tekrarlanan bir hipotezdir. Anadolu'ya ait anlamını taşıyan bezeme, İslam süsleme sanatlarında yoğun karşılaştığımız bir motiftir. Çoğu kez kuş gagası, yarım palmet, bezelye ya da fasulye yaprağına benzetilerek açıklanmaya çalışılan motifin genelde fantastik bir yaratık olan ejderin prototipine dayandığı ileri sürülmektedir. Bu nedenle bitkisel motiflerden ayrı düşünülmesi gerektiği vurgulanan rumi motifi, her türlü malzeme üzerinde sevilerek kullanılmıştır.²⁹⁵ (Levha 12) İspanya'dan Hindistan'a yüzlerce türü bulunan ruminin Türk Sanatında dönüşümünün, hayvan figürlerinin İslam'ın kabulü ile bitkisel karakter kazanması sonucu gerçekleştiği kabul edilmektedir.²⁹⁶

Diğer yandan palmeti diklemesine ortadan ikiye böldüğümüzde gerçekten rumi elde etmek mümkündür. Rumilerin üst uzantıları palmetlerin tomurcuğundan, çoğunlukla aşağı doğru kıvrık olan yan uzantıları ise palmetin yan yapraklarından ibarettir.

²⁹⁵ Gündoğdu, "İkonografik Açıdan Türk Sanatında Rumi ve Palmetler", s.190-211; Mülayim, "Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında", s.177.

²⁹⁶ Aksu, "Rumi Motifinin İlk Öncüleri", s.182.

Katalogumuzda bulunan sikkelerden yalnızca bir tanesinde rumi motifine rastlıyoruz. II. Murad'ın Kayı tamgalı mangırının ön yüzünde alttaki “Edirne” yazısının üstüne karşılıklı iki rumi yerleştirilmiştir. Hemen altında da “Murad” yazısı okunmaktadır. (Katalog 61) Tamgalı olan diğer sikkede ise aynı motif bulunmamaktadır. Muhtemelen arka yüzünde olduğu gibi aynalı biçimde yazılmış “Murad” ibaresi ya da geometrik geçme şeklinde bir form bulunmaktadır. (Katalog 60)

4.3.2.3. Kıvrım Dallar

Süsleme sanatlarında sık karşılaştığımız motiflerden biri de kıvrım dallardır. Kufi karakterli yazıdan çeşitli bitkisel bezeme kombinasyonlarına kadar geniş bir sahada kullanılmışlardır. Elimizdeki sikkelerin bazılarında bir harfin ya da şeklin bitiş noktası olarak kullanılmışlardır. II. Murad Han'ın 825-Bursa ve Serez darplı, tuğralı iki akçesinde “Mehmed” yazısı kıvrım dal biçiminde sonlanmaktadır. (Katalog 20,35,36) Yine 825 tarihli ikisi Edirne biri de Serez darplı üç akçesinde ise tuğranın uç kısmı kıvrım dal halinde son bulur ve tuğraya lalemsi bir görüntü katar. (Katalog 27,29,33)

4.3.2.4. Çiçekler

Çiçekler, çift daire ve çift yaylı geometrik kompozisyonlar içindeki altı kollu yıldızlar gibi işlenmişlerdir. Tepeden görünümüleriyle resmedilen bu motifler II. Murad'ın H.834 (M.1431) tarihli Edirne ve Serez darplı iki akçesinin ön yüzlerinde yer alır. (Katalog 54,57)

Anadolu Türk Sanatında süslemenin en zengin anlatım yollarından biri olan bitkisel motifler ve kompozisyonlar Asya, Mezopotamya ve Anadolu'daki yerli kültürlerle iç içe gelişmiştir. İslam sanatçısı doğada gördüğü örnekler yerine imaj yüklü kullanımları tercih etmiş, tarzını ve tutumunu farklı yollara başvurarak vurgulamaya çalışmıştır. Yani "Sanat" terimine de tanım olarak getirdiğimiz "Hoşa giden duyguların çeşitli yollarla ifade edilmesi" kavramıyla doğru orantılı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Realizm yerine stilizasyon tercih edilerek gerçekteki bitki ve çiçekler yerine palmet ve rumi gibi formlar tercih edilmiştir. Yaprak ve kıvrık dallar merkezleri önceden belirlenmiş noktalar üzerinde ilerlerken, çiçekler de gelişigüzel serpiştirilmeyip planlanan yerlerinde konumlandırılmışlardır.²⁹⁷ Ruminin nereden çıktığıyla ilgili bahsettiğimiz konuyu da göz önüne alarak doğada var olan örneklerin niye birebir kopyasının değil de stilize edilmiş versiyonlarının işlendiğine, İslam'ın resme olan bakış açısıyla cevap vermemiz mümkün olabilir. Ancak göz önünde bulundurmamız gereken önemli husus, İslam'ın resme değil insanların kendi yaptıkları resim, heykel vesaire şeylere tapmalarına karşı olduğudur. Görünen o ki tasvire olan bu bakış açısı o dönem toplumları üzerinde derin etkiler ve izler bırakmıştır. Kısacası Türkler de Cantay'ın belirttiği gibi lotus-palmet-rumî, hatayî gibi bitkisel bezeme unsurlarını, Şamanist inanç döneminden aldıkları motiflerle kutsallaştırarak

²⁹⁷ Mülayim, **Değişimin Tanıkları**, s.42.

bütünleştirmişler, zengin bir bitkisel süsleme faunasına sahip olarak inançları doğrultusunda ifadelendirmişlerdir²⁹⁸.

4.4. TÜRK SANATI AÇISINDAN MOTİFLERİN İKONOĞRAFİK DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsanlık tarihinin hemen her döneminde görülen geometrik bezemelere dini inançlar, felsefi ve siyasi düşünceyle bağlantılı kozmolojik ve ikonografik anlamlar yüklenmiştir. İlkel ve büyülü bir sistemin belirtileri olarak bakılan geometrik şekillerin semboller, totemik ipuçları ve olağan dışı dünyayı temsil ettiği düşünülmüş; dini, mistik ve benzeri türden kolektif arzuları anlatmanın yolu soyut geometrik biçimler yaratmak olarak görülmüştür.²⁹⁹

Geometrik kompozisyonları meydana getiren şekillere tarih boyunca farklı anlamlar kazandırılmıştır. Özellikle geometrik şekilleri anlamlandıran antik düşünceler, İslam'ın kendi dünya görüşü içerisinde kolaylıkla özümseyebileceği bilgiler olması yönüyle Müslüman düşünürleri tarafından da benimsenmiştir.³⁰⁰ Antik dönemdeki bu anlamlandırma çabaları içinde Eflatun'un; her geometrik şeklin bir kozmik kanunu simgelediği yolundaki görüşleri dikkat çekicidir. Bu şekiller içinde geometrik sistemlerin oluşturulmasında zengin bir potansiyele sahip olan daire, sonsuz olanı simgelemesi ve evrendeki düzen ile birliği ifade etmesi bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.³⁰¹

²⁹⁸ Gönül Cantay, "Türk Süsleme Sanatında Meyve", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/5, Fall 2008, s.40.

²⁹⁹ Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, İstanbul, 1986, s.35; Mülayim, "Selçuklu Geometrik Süslemeleri", s.47.

³⁰⁰ İslam'da geometrik süslemelerin kaynağı olarak "Tevhid" ilkesi gösterilmektedir. İslam inancında negatif ve soyut olarak temsil edilen bu ilke, her safhada Allah'ın birliğini vurgulamakta ve her şeyin ondan kaynaklanıp yine ona döneceği temel prensibine dayanmaktadır. İkona bağımlılığı ve putperestliğin yolunu kesen bu süslemelerde her parça bir bütüne, her bütün ise genele aittir. Her şekil çokluktan birliğe götüren bir vasıta görevi üstlenmiştir. Tekrarlama yoluyla sağlanan çoğalma, şekillerin geçiciliğini ve dolayısıyla ebedî olanı vurgulamaktadır. Nasr, *İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, s.23; Ögel, "Anadolu Selçuklu Sanatı Ortamı", s.701; Selçuk Mülayim, "Çözüm ve Tarihleme Sorunlarıyla Bir Geometrik Kompozisyon", *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri: Bildiriler*, Konya, 1995, s.44; Mülayim, *Değişimin Tanıkları*, s.41.

³⁰¹ Nasr, *İslam Sanatı ve Maneviyatı*, s.58.

İslam öncesi Türk kültüründe güneş ve yıldızın tematik ve ikonografik bakımdan eşdeğer görülmesi sebebiyle yıldız ve güneş piktogramları benzer görünümlere sahiptir. İslam kültüründe de bu anlayış devam ettirilmiştir. Bir merkez etrafında ışınsal düzende oluşan yıldızlar, “Şems” olarak isimlendirilmişlerdir.³⁰²

Yıldız kompozisyonlarının kökeni konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Türklerde Gök-Tanrı inancının yaygınlığı nedeniyle yıldızların Tanrı ile bağlantılı olabileceği öne sürülmüştür. Orta Asya’nın yanı sıra Mısır ve Ön Asya’da da yaygın olan bu inanç dolayısıyla gökyüzü ve yıldızların Tanrı, gökyüzü olaylarının ise O’nun faaliyetleri anlamına geldiğine inanılmıştır.³⁰³ Astrolojinin de temelini oluşturan yıldızların belli periyotlarla gökyüzünde yer değiştirme hareketine Araplar ve İranlılar “Çerhi Felek” adını vermişlerdir. Daha sonra bu kültürlerle temasa geçen Türkler bu sözü “Çarkıfelek” olarak değiştirmişlerdir. Orta Asya’daki Türkler “Gök Çığırgı” olarak isimlendirmişler, göğün döngüsel hareketinin insanlara iyi ya da kötü talih getirdiğine ve kaderlerinde bu döngünün önemli bir yeri olduğuna inanmışlardır.³⁰⁴ Benzer türde yıldız motifleri Göktürk sikkelerinde de karşımıza çıkmaktadır. (Levha 13)

Soyut bir motif olan çintemani, Uzakdoğu kökenli olmasına karşın Türk sanatının hemen her dalında kendine kullanım alanı bulmuştur. Doğanay’a göre benek ve pelengiden meydana gelen bu motifin Osmanlıdaki menşei hayvanlardır. Türk bezeme sanatındaki sembolik manası, Budizm sembollerinden ziyade, güçlü hayvanlara duyulan alakaya dayanmaktadır.³⁰⁵ Çin ve Hint kültüründe farklı anlamlar yüklenen bu motif Hinduizm’de her dileği yerine getirme gücüne sahip sihirli bir mücevher ve Tanrı sıfatı olarak kabul edilmektedir.³⁰⁶ Motif, Yavuz Sultan Selim’in Tebriz’i ele geçirmesinden sonra buradaki sanatçıları İstanbul’a getirmesi sonucu Osmanlı sanatında daha yaygın olarak birçok sanat dalında kullanılmıştır. Çintemani asıl olarak

³⁰² Esin, "Kün-Ay", s.313,314.

³⁰³ Şaman Doğan, “Anadolu Selçuklu Dönemi Geometrik Süslemelerine Yüklenen Anlamlar”, s.401.

³⁰⁴ Candan, **Türklerin Kültür Kökenleri**, s.26-27.

³⁰⁵ Doğanay, Aziz, **Osmanlı Tezyinatı: Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri 1522-1604**, İstanbul, 2011, s.89-93.

³⁰⁶ Esin, **Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, s.78.

sikkeler üzerinde gördüğümüz ikisi altta biri üstte üç noktadan meydana gelmez. Orijinalinde yan yana uzanan iki çizgi ve üç noktadan meydana gelir. Ancak sikkelerde olduğu gibi yalnız başına üç nokta biçiminde de kullanılmıştır. Budizm’de bu üç dairenin Buda’nın üç ruhani vasfını temsil ettiğine inanılır. Osmanlı sanatında ise güç, saltanat ve bereket timsali olarak daha çok şehzadelerin giysilerinde kullanılmıştır.³⁰⁷

Osmanlı devrinde “Peleng” olarak adlandırılan çintemani bazen tek başına, bazen dalgalı deseniyle birlikte özellikle kumaş dokumalarında, çini, seramik, halı ve diğer el sanatı ürünlerinde de kullanılmıştır.³⁰⁸ (Levha 14)

İç içe geçmiş iki üçgenden meydana gelen altı kollu Süleyman yıldızının makro kozmosu simgelediği; aşağı doğru olan üçgenin dünyanın maddi ve yıkıcı yönlerini nitelerken, yukarı doğru olan üçgenin yaşamın olumlu ve iyi yönlerini sembolize ettiği ifade edilmektedir. Yıldızın Tanrı-Kaos, Ruh-Madde gibi karşıt güçleri temsil ettiğine de inanılmaktadır.³⁰⁹

Bu yıldız, sikkelerin yanı sıra mimari süsleme, madeni eserler, çiniler, kilimler, sancaklar, kitap süslemeleri gibi pek çok yerde kullanılmıştır. Eyyûbi ve Fatîmi devirlerinde büyü maksadıyla kullanıldığı için bir çeşit tılsım etkisi taşıdığı düşünülmektedir.³¹⁰ Diğer yandan Mühr-ü Süleyman’ın kötü güçlerden korunma amaçlı kullanıldığı ve Kur’an’da adı geçtiği için İslam sanatlarında tercih edildiği belirtilmektedir. Orta Asya ile ilişkili farklı ikonografik anlamlara sahip olduğu da düşünülen motif, özellikle Artuklu sikkelerinde yaygın olarak görülmektedir.³¹¹ (Levha 15)

Hilal sağa sola dönük, yani doğmakta veya batmakta şeklinde resmedilebilir. Hatta uçları yukarı ya da aşağı dönük olarak da tasvir edilebilir. Orta Asya Akhun sikkelerinde hilal, Parthe ve Chü-Chü güneşinden geliştiği düşünülen beş kollu yıldızla birlikte bayrağımızdaki şekliyle

³⁰⁷ Zeynep Güney, Nihan Güney, **Osmanlı Süsleme Sanatı**, İstanbul, 2001, s.46.

³⁰⁸ Barışta, “Timur Beneği ve Anadolu’dan Bazı Örnekler”, s.17,18; Doğanay, **a.g.e.**, s.91,92.

³⁰⁹ Schimmel, **Sayıların Gizemi**, s.25,28,29.

³¹⁰ Nusret Çam, “Türk ve İslam Sanatlarında Altı Kollu Yıldız ‘Mühr-ü Süleyman’”, **Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı**, Konya, 1993, s.221.

³¹¹ Bayram, “Türk Kültüründe Mühr-ü Süleyman’ın Yeri”, s.49-51; Adil Özme, “Artuklu ve Zengi Sikkelerinde Helenistik ve Roma Sikkelerinin Etkileri”, **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, 8-10 Nisan 2002, Bildiriler, Kayseri, 2002, s.649-659.

kullanılmıştır. Aynı zamanda ay-yıldız motifi ile ok-yay motifi eşit remzler olarak görülmüştür. Türklerde ay ve hilal kut alameti olarak kabul görmüş; Gazneliler, Memluklar, Selçuklular, Moğollar, Timurlular ve Osmanlılar devrinde de anlamını yitirmeden kullanılmıştır.³¹²

İki sikkemiz üzerinde birini saadet düğümü diğerini dört yaydan oluşan karemsi bir şekil olarak tanımladığımız geometrik bezemeler dünya ve dört cihet ideogramı olarak adlandırılmaktadır.³¹³ (Katalog 18,64)

Birbiri içinden geçen iki ilmeğin oluşturduğu Herakles (Saadet) düğümü; birliğin yarattığı gücü, saadet ve mutluluğu ifade eden eski ve yaygın bir simgedir. Bu düğümün en eski örnekleri Mısır Eski Krallık döneminin mühür oymalarında saç örgüsü motifleriyle birlikte görülür. Ancak takılarda kullanımı Helenistik dönemde yaygınlaşır ve bu dönemin bitiminde azalır. Helenistik dönem kuyumcuları diadem, bilezik, kolye, zincir baklaları veya kilitleri gibi birçok farklı takı formunda Herakles düğümünü kullanmışlardır. Yüzeylerine telkârî işlemeler ve süs taşı kakmalarla zengin bezemeler yapılan ilmeklerin orta kısmına bazen rozetler bazen de minyatür Eros ve Nike figürleri yerleştirilerek çok detaylı ve zarif mücevherler yapılmıştır.

Bu düğüm Bizans mimarîsinde sevilen bir bezeme motifi olmuş ve İslâm sanatında "Saadet Düğümü" olarak adlandırılıp kitap süslemelerinde, Anadolu Beylikleri Devri ve Erken Osmanlı sikkelerinde arabesk motifleri ile birleştirilip kullanımı sürdürülmüştür. Günümüzde Kazak Türklerinin folklorik takılarında bu motif yalınlaştırılıp iç içe geçen ya da yan yana duran iki daire şeklinde işlenerek evliliği ve evlilikte iki soyun birleşimini ifade etmek için kullanılmaktadır.³¹⁴

³¹² Esin, "Kün-Ay", s.315-358.

³¹³ Esin, **a.g.m.**, s.372.

³¹⁴ Türe, **Takılar ve Süs Eşyalarında Sembollerin Dili**, s.87.

4.5. ERKEN OSMANLI SİKKELERİNİN ÇAĞDAŞI OLAN DİĞER BAZI BEYLİK VE DEVLET PARALARIYLA MUKAYESESİ

Emevi Halifesi Abdülmelik'in 696 tarihinde gerçekleştirdiği sikke reformundan sonra Emeviler, Abbasiler ve sonrasında kurulan İspanya, Kuzey Afrika, Arabistan, Ortadoğu, İran ve Orta Asya devletlerinde İslami sikkeler; darp yeri, yılı, sultanın ismi ve unvanı ile Kur'an'dan ayetlerin yer aldığı bir geleneğin taşıyıcısı olmuşlardır. İlk olarak Eyyubiler döneminde İslami paralar üzerinde belirgin desen, motif ve yıldızların kullanılmasıyla görsel farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sikkeler üzerinde duaların yanı sıra Türkmen beyliklerinden Danişmend, Zengi ve Artukluların kullandıkları insan motifli sikkeler ve Selçukluların kullandıkları atlı süvari, aslan-güneş tasarımları vb. İslami sikkelere yenilikler getirmiştir.³¹⁵ Anadolu Beylikleri devrinde zaman zaman Hz. Muhammed ve Halife isimlerine yer verilmesine karşın Osmanlı devleti, kuruluşundan itibaren pek çok konuda İslami yaşam ve karar tarzını benimsemiş olsa da fetret devrinden sonra Osmanlı sikkelerindeki yazılar daha çok sultanı öven ve ona iyi dileklerde bulunan dua ve yazılar halini almıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Osmanlının kuruluş devri sikkelerinde İlhanlı etkisi açık bir şekilde görülebilmektedir. Orhan Gazi akçeleri tamamen bu etkiyi taşımaktadır. (Levha 16-17) I. Murad ve sonrasında aynı etkiyi taşıyan sikkeler (Levha18) basılsa da biçim ve yazı karakteri farklı ve daha sade sikkeler piyasaya sürülmeye başlanmıştır. Yıldırım Bayezid'in akçe ve mangırları tamamen bu şekilde darp edilmiştir. (Katalog 4-11) Fakat fetret devrinin başlamasıyla İlhanlı izleri taşıyan sikkelerin yeniden bastırıldığı görülmektedir. (Levha19) II. Murad zamanına kadar Osmanlı sikkelerinin her iki türde de darbedildiğini görmekteyiz. Devletin kendini toparlamaya başladığı II. Murad döneminde bu ikileme son verildiğini elimizdeki örneklerden izlemek mümkündür. Sikkeler daha sadedir ve sülüs yazı kullanılmıştır.

³¹⁵ Damalı, a.g.e., s.49.

Üzerindeki çeşitli etkilere sıyrılan Osmanlı sikkelerinin kendine yakın olan ve zamanla topraklarına kattığı beyliklerin sikkelerini etkilediğini söylemek mümkündür.

Karamanoğulları 14. yy. başlarından itibaren hem Memluk Sultanı hem de İlhanlı Sultanı adına paralar bastırmışlardır. Bu sikkeler doğal olarak adına basıldığı devletin sikkelerinden etkilenmişlerdir. H.840 (M.1436-37) tarihine kadar İlhanlı standardında sikkeler bastırmışlardır. Bu tarihten sonra Karamanoğulları, akçe standardında ve Osmanlı etkisinde kalan sikkeler bastırmışlardır. (Levha 20) 14. yy. sonlarından 15. yy. ortalarına kadar darbedilen Karamanlı sikkeleri üzerlerindeki dini ibareler ve kaligrafik özellikleriyle Anadolu'daki benzerlerinden farklı bir kesit sunar.³¹⁶

Hamidoğullarının en yaygın sikkeleri beyliğin erken dönemlerinde darp edilenlerdir. H.699-721 (M.1299-1321) tarihleri arasında İlhanlı standardında sikkeler bastırmışlardır. Ortalama ağırlıkları 2,6 gramdır. H.721'den sonra 1.36 gr. ağırlığında sikkeler bastırmışlardır.³¹⁷

Menteşeoğulları ise H.699 tarihinde diğer beyliklerin aksine İlhanlı adına değil, Anadolu Selçuklu Sultanı adına ve Selçuklu etkili sikkeler darp etmişlerdir.³¹⁸ Ancak bu tarihten sonra darbedilen paralar tip olarak Osmanlı sikkeleriyle benzerlik gösterirler. (Levha 21)

Karesi ve Saruhanoğlu sikkeleri biçim olarak Osmanlı sikkeleriyle benzer örnekler sunmaktadır. (Levha 22) Ayrıca Karesi sikkeleri Osmanlı sikkeleriyle aynı standarda sahiptirler. Germiyanogulları ise Süleyman Şah (1360-1387) döneminde 1.145 gr ağırlığında sikkeler bastırmışlardır. Bu da o devirde Osmanlılar ile aynı standarda sahip sikkeler bastırdıklarını göstermektedir.³¹⁹

³¹⁶ Öztürk, Hüsnü; Perk Haluk, "Anadolu Beylikleri ve Sikkeleri", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, Edt. Bülent Arı, TCMB, Ankara, Haziran, 2011, s. 129.

³¹⁷ Öztürk; Perk, **a.g.m.**, s. 133.

³¹⁸ Öztürk; Perk, **a.g.m.**, s. 135.

³¹⁹ Öztürk; Perk, **a.g.m.**, s.138-139.

Candaroğullarında ise İsfendiyar Bey'le (1390-1440) birlikte Osmanlı etkileri taşıyan ve ön yüzü tuğralı sikkeler basılmıştır. Aynı etki İbrahim ve İsmail Bey zamanlarında da devam etmiştir.³²⁰ (Levha 23)

Aydinoğullarında II. Mehmed Bey (1404) devrinden itibaren Osmanlı akçe ve mangırları tipinde paralar kestirilmiştir. Cüneyd (1405-1425) ve Mustafa Beylerin (1421-1422) akçe ve mangırları tamamen Osmanlı sikkeleriyle benzerlik göstermektedir. (Levha 24) Ancak sikke standartları düşüktür. Akçeler 1 gramın altında bir ağırlığa sahipken, mangırlar genel olarak 2 gramın altında darp edilmişlerdir.³²¹

Timurlu, Karakoyunlu ve Akkoyunlu sikkelerinde çok çeşitli tasarımlar görülmektedir. Karakoyunlular Kara Yusuf (1389-1400, 1406-1420) ve İskender (1420-1438) zamanında Artuklu stilinde paralar bastırmışlardır. Bu hükümdarlar döneminde bastırılan akçeler ağırlıklı olarak 1,2 gramdır. Akkoyunlu Yakup Bey (1478-1490) devrinde Osmanlı stilinde akçe sadece Hısn'da (1412,1413'de) darbedilmiştir. Osman ve Yakup Bey dönemlerinde kesilen akçeler ortalama 1,2 gram ağırlığında olup Osmanlı sikkeleriyle aynı standarda sahiptirler.³²²

³²⁰ Öztürk; Perk, **a.g.m.**, s.145.

³²¹ Bkz: Artuk, "**Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu**", s.434-435; www.balcoins.com; www.eroncoins.com.

³²² Naskali, Esko; Özgüdenli, Osman, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Sikkeleri", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, Edt. Bülent Arı, TCMB, Ankara, Haziran, 2011, s. 157-161.

SONUÇ

Gerek kuruluş dönemindeki siyasi belirsizlik ve gerekse fetret devriyle başlayan istikrarsız ortam nedeniyle bir nebze olsun refaha ulaşılan II. Murad devrine kadar Osmanlı sikkelerinde bir stil arayışının izleri görülür. Osman ve Orhan Bey dönemlerinde basılan sikkelerin İlhanlı etkisinde olduğu açıktır. I. Murad devrinde ise bu etkinin devam etmekle birlikte yavaş yavaş azaldığını sikkeler üzerinde gözlemlemek mümkündür. Yıldırım Bayezid ile sikkelerde farklı yazı tarzı (sülüs) ve süslemesiz sade bir görünüm dikkat çekmektedir. Fetret devrinde ise tahta varis olan Bayezid'in dört oğlu farklı tip ve içeriklerde sikkeler darp ettirmişlerdir. Özgün Osmanlı sikke tipinin temelleri kataloğumuzda görüldüğü üzere II. Murad'ın 3 tipten (yaylı, tuğralı, halkalı) meydana gelen sikkeleriyle atılmıştır. Kısaca Osman Bey ile başlayıp fetret devriyle devam eden özgün sikke tasarımı arayışının Fatih ile değil tam anlamıyla II. Murad'la son bulduğunu söyleyebiliriz.

Benzer bir durum bakır sikkeler için söz konusu değildir. Mangırlarda akçelere nazaran daha fazla süsleme görülür. Buna neden olarak akçelere göre daha mahalli özellikler taşımaları ve malzemenin yumuşaklığı sebebiyle işlenmelerinin daha kolay olması gibi unsurlar gösterilebilir.

İncelediğimiz devir içerisinde Osmanlıların sadece gümüş ve bakır sikke bastırdıkları görülür. Osman Gazi ve II. Murad arası devirde toplam 18 darp yerinin ismi bilinmektedir. (Tablo 3) Elimizdeki örneklerde de olduğu gibi I. Murad ve Yıldırım Bayezid sikkelerinde darp mahalline rastlanmaz. Çelebi Mehmed 10 şehirde sikke kestirmiştir. Kataloğumuzda sadece Edirne darplı bir sikkesi bulunmaktadır. II. Murad ise 15 şehirde sikke kestirmiş olup bunlardan 9'unda darbedilen sikkeler kataloğumuzda yer almıştır. Amasya, Ayasuluk, Bolu, Bursa, Edirne, Karahisar, Novar, Serez ve Tire sikke darbedilen şehirlerdir. (Tablo 1) Ayrıca incelediğimiz dönem akçeleri ortalama 1,1-1,2 gram ağırlığında ve 12-13 mm çaplarındadır. Özensiz darp edilenlerde çap 15 mm'ye kadar çıkabilmektedir. Mangırlarda akçelerdeki gibi ağırlık ve çap birliği yoktur. 1,2-3 gram ve 11-19 mm arasında ölçüler değişmektedir.

Akçeler üzerinde sadece geometrik ve bitkisel süslemeler yer alır. Mangırlarda ise bunlara ek olarak figürlü süslemeler de mevcuttur. Fakat elimizdeki örneklerde figürlü süsleme örneğine rastlanmamıştır. Ayrıca Kayı Boyu tamgası taşıyan mangırlarda bulunmaktadır.

I. Murad'ın "Ramazan Mangırı" olarak bilinen 790 tarihli mangırına kadar darp tarihleri ya yazıyla belirtilmiş ya da hiç verilmemiştir. (Darp Tarihleri İçin Bkz: Tablo 4) Ele aldığımız sikkeler üzerine künye olarak hükümdar ve babasının ismi kazınmıştır. Unvan görülen dört sikke tespit edilmiştir. Bunlar; I. Murad, Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmed'in "Han" ve Çelebi Mehmed'in "Sultan" ibaresi bulunan paralarıdır. Sikkelerde "Hullide Mülkûhû" ve "Azze Nasrûhû" duaları yaygın olarak kullanılmıştır. II. Murad'ın tuğralı akçelerinin bazılarında baba adının Mehmed yerine "Mehemmed ya da Muhammed" şeklinde yazıldığı görülmüştür. Yazılar genel olarak dışta inci dizisi ve içte bordür daireden meydana gelen geometrik formun içine yatay olarak yerleştirilmiştir. Dairenin içerisine tek, çift ve üç çizgi veya birbirine teğet yaylar yerleştirilmiştir. Akçe ve mangırların bezeme tipolojisi açısından 15 farklı kompozisyon tipi ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Sikkelerde kompozisyonun ana unsurunu geometrik formlar oluşturmakta olup bitkisel bezemeler aralara serpiştirilmiştir. Kataloğumuzda yer alan sikkelerde 4'ü bitkisel ve 20'si geometrik olmak üzere toplam 24 adet süsleme elemanı bulunmaktadır. (Bkz: Tablo 2) Sikkelerde Sülûs yazı kullanılmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi üzerlerinde bulunan öğelere göre geometrik ve bitkisel olarak gruplandığımız sikkeler; bitkisel bezeme olarak stilize palmet, rumi, kıvrım dal ve çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Geometrik süsleme çeşidi olarak iç içe iki daire, iç içe üç daire, kare, tamga, saadet düğümü, beş ve altı köşeli yıldız bezemeleriyle bunların içinde uygulanan geometrik şekillerden meydana gelmektedir.

Akçeler üzerinde yer alan ve oka benzetilen süslemelerin stilize palmet motifi olduğuna kanaat getirilmiştir. II. Murad'ın Bursa darplı paraları başta olmak üzere Edirne ve Serez darplı akçelerinde de aynı motife rastlanmıştır. Motifin ilerleyen dönemlerde laleye dönüştüğünü meskûkât üzerinden izleyebilmek mümkündür.

Osmanlı sikkelerine yansıyan geometrik ve bitkisel motifler, Türk-İslam süsleme sanatlarında gördüğümüz örneklerde olduğu gibi Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken zihinlerinde anlamlar yüklediği imgeleri ve bunlara, yolda karşılaştıkları kültür ve inançların - özellikle İslamiyet inancı- etkisiyle kattıkları anlamları ifadelendirmektedir diyebiliriz.

Tezimizde Osmanlı nümismatiğine zenginlik katacak iki adet sikke örneği de ilk defa yer almıştır. Yıldırım Bayezid'in her iki yüzü negatif darbedilmiş sikkesi ile II. Murad'ın üç hilalli akçesinin herhangi bir benzerine daha önce yayınlanan katalog ve kitaplarda rastlanılmamıştır.

Son olarak, fetret devrinden sonra Osmanlı sikkelerinin diğer beylikler ile bazı devletlerin paralarını standart (ölçü) ve biçim olarak etkilediğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

ABDURRAHMAN VEFİK; **Tekâlif-i Kavaidi**, Dersaadet-Matbaai "Kader", 1328.

ABDURRAHMAN VEFİK; **Tarih-i Mâlî**, Kanâat Matbaası, 1330.

ANNEMARİE, Schimmel; "**Sayıların Gizemi**", çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul, 2000.

AKDAĞ, Mustafa; "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti" , **Belleten**, Cilt XIII, Sayı 51, Ankara, TTK Yayınları, 1949, s.497-564.

AKDAĞ, Mustafa; "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti II" , **Belleten**, Cilt XIV, Sayı 55, Ankara, TTK Yayınları, 1950, s.319-405.

AKDAĞ, Mustafa; **Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi**, İstanbul, YKY, 2010.

AKDAĞ, Mustafa; **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559) II**, Ankara, Barış Kitap Basım Dağıtım, 1999.

AKSU, Hatice; "Rumi Motifinin İlk Öncüleri", **Türkler**, IV. Cilt, Ankara, 2002, s.182-192.

ARIK, Rüçhan; ARIK Oluş, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, İstanbul, Kale Grubu Kültür Yayınları, 2007.

ARIKAN, Zeki; "16. Yüzyıllarda Ayasuluk", **Belleten**, Cilt LIV, Sayı 211, TTK Basımevi, Ankara, 1990, s.121-177.

ARTUK, İbrahim; “Osmanlı Beyliği’nin Kurucusu Osman Gazi’ye Ait Sikke”, **I. Uluslararası Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Kongresi Tebliğleri**, Ankara, 1980, s.27-33.

ARTUK, İbrahim; “Sikke mad.”, **MİA**, X. Cilt, İstanbul, 1967, s.621-640.

ARTUK, İbrahim; ARTUK. Cevriye; **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu**, Cilt I, İstanbul, MEB, 1971.

ARTUK, İbrahim; ARTUK. Cevriye; **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu**, Cilt II, İstanbul, MEB, 1974.

ARTUK, Cevriye; ARTUK. İbrahim; “Osmanlı İmparatorluğu Zamanındaki Darphanelere Genel Bir Bakış”, **I. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi**, Cilt 3, İstanbul, İTÜ, 14–18 Eylül, 1981, s.267-278.

ATLAN, Sabahat; BAYDUR, Nezahat; **Grek ve Roma Sikkeleri**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1984.

AYKUT, Nezih; “Osmanlı İmparatorluğu’nda XVII. Asır Ortalarına Kadar Yapılan Sikke Tashihleri”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991, s.343-360.

AYKUT, Nezih; “Para Tarihi Bakımından Osmanlı Gümüş Sikkeleri”, **V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi**, TTK, Ankara, 1989, s.727-732.

BABAYAR, Gaybullah; **Köktürk Kağanlığı Sikkeleri Kataloğu**, Ankara, TİKA, 2007.

BARIŞTA, H. Örcün; “Timur Beneği ve Anadolu’dan Bazı Örnekler” **Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı**, TDV, Ankara, 2002, s.17-31.

BARKAN, Ömer Lütfi; "Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakkı", **Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I**, İstanbul, 1980, s.231-247.

BARKAN, Ömer Lütfi; "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri", **Belleten**, Cilt XXXIV, Sayı 136, Ankara, TTK Basımevi, 1970, s.557-607.

BAYRAM, Sadi; "Türk Kültüründe Mühr-ü Süleyman’ın Yeri", **Kültür-Sanat**, Sayı 37, Ankara, 1998, s.49-51.

BELİN, M.; **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Tarihi**, çev. Oğuz Ceylan, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1999.

BERTRANDON, De La Broquiére; **Deniz Aşırı Seyahati**, çev. İlhan Arda, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2000.

CANDAN, Ergün; **Türklerin Kültür Kökenleri**, İstanbul, 2002.

CANTAY, Gönül; "Türk Süsleme Sanatında Meyve", **Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/5, Fall 2008, s.32-64.

CEZAR, Mustafa; **Mufasssal Osmanlı Tarihi**, I. Cilt, Ankara, TTK Yayınları, 2010.

ÇALI, Ayşegül; "Akıncı Beyi Evrenos Bey’e Ait Mülkname" , **OTAM**, Sayı 20, Ankara, 2006, s.59-79.

ÇAM, Nusret; "Türk ve İslam Sanatlarında Altı Kollu Yıldız ‘Mühr-ü Süleyman’", **Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı**, Konya, 1993, s.169-178.

DAMALI, Atom; **Osmanlı Sikkeleri Tarihi**, Cilt 1, İstanbul, Ocak, 2010.

DAMALI, Atom; **150 Devlet 1500 Sultan: İslam Sikkeleri**, İstanbul, Nilüfer Vakfı Yayınları, Kasım, 2001.

DEMİRAĞ, Yelda; "Osmanlı İmparatorluğunda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları", **OTAM**, Sayı 13, Ankara, 2002, s.15-33.

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1993.

DOĞANAY, Aziz, **Osmanlı Tezyinatı: Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri 1522-1604**, İstanbul, 2011.

DURSUN, Necla, "Konya Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Klasik Dönemi Sikkelerinden Örnekler", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 22, Yaz, 2012, s.391-403.

EBÛ ABDULLAH MUHAMMED, İbn Battûta Tancî; **İbn Battûta Seyahatnamesi**, çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul, 2000.

EMECEN, Feridun; "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Devrine", **Türkler**, IX. Cilt, Ankara, 2002, s.15-32.

EMECEN, Feridun; "Osmanlı Siyasi Tarihi: Kuruluştan Küçük Kaynarca", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, I.Cilt, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, IRCICA, 1994.

EMECEN, Feridun; "Osmanlılarda Yerleşik Hayat, Şehirliler ve Köylüler", ed. Güler Eren, **Osmanlı: Toplum**, IV. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.91-97.

EREK, Üstün; Aydınolu Cüneyd Bey'in Neşredilmemiş 825 Tarihli Gümüş ve Bakır Parası Hakkında Bir İnceleme, **ANB**, Sayı 6, Haziran, 2008, s.22-25.

ERDOĞDU, İbrahim; "Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisap Müessesesi ve Muhtesiplik Üzerine Bir Deneme" ed. Yılmaz Kurt, **OTAM**, Sayı 11, Ankara, 2000, s.123-145.

ERGENÇ, Özer; "16. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Parası Üzerinde Yapılan İşlemlere İlişkin Bazı Bilgiler", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Ankara, 1979, s.86-97.

ESİN, Emel; "Kün-Ay: Ay-Yıldız Motifinin Proto-Türk Devirden Hakanlılara Kadar İkonografisi", **VII. Türk Tarih Kongresi**, Cilt 1, Ankara, TTK Yayınları, 1972, s.313-359.

ESİN, Emel; **Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, İstanbul, 2004.

GIBBONS, Herbert A.; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, çev. Bülent Arı, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 1998.

GÖKTÜRK, Tevfik; "Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları", **Eski Eser Tanımı ve Kaçakçılığının Önlenmesi Semineri Notları**, Ankara, 1989, s.37-43.

GÜNDOĞDU, Hamza; "İkonografik Açıdan Türk Sanatında Rumi ve Palmetler", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar: Güner İnal'a Armağan**, Ankara, 1993, s.197-211.

GÜNEY, Zeynep; GÜNEY, Nihan; **Osmanlı Süsleme Sanatı**, İstanbul, 2001.

HALİL EDHEM, **Meskûkât-ı Kadîme-i İslamiyye Kataloğu: Meskûkât-ı Osmaniyye**, Cilt 1, Kostantiniyye, Mahmud Bey Matbaası, 1334.

HINRICHS, J. Christoph; "İlhanlıların Anadolu'da Darbettikleri Sikkeler", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.109-121.

IŞIK, Hayriye; "Bir Kamu Hizmeti ve Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü", **Akademik Bakış**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı 16, (Erişim) <http://www.akademikbakis.org>, Nisan 2009, s.1-10.

İNALCIK, Halil; **Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

İNALCIK, Halil; **Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar, I**, Ankara, 1987.

İNALCIK, Halil; "Osman I mad.", **TDV İslam Ansiklopedisi**, XXXIII. Cilt, İstanbul, 2007, s.444-448.

İNALCIK, Halil; "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", **Belleten**, Cilt XV, Ankara, TTK Yayınları, 1951, s.629-684.

İNALCIK, Halil; **Osmanlı İmparatorluğu**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1996.

İNALCIK, Halil; "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti" Der. Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1996.

İNALCIK, Halil; "Osmanlının Kuruluş Sorunu", çev. Tahir Sünbül, **A.Ü.D.T.C.F.Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 15, Sayı 26, Ankara, 1963, s.329-339.

İNALCIK, Halil; "Türkler-Osmanlılar mad.", **MİA**, XII/II. Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1988, s.286-308.

İNALCIK, Halil; OĞUZ, Mevlûd; **Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Han, İzadi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme**, Ankara, TTK Yayınları, 1978.

İSMAİL GALİP; **Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye**, Kostantiniyye, Mihran Matbaası, 1307.

İZMİRLİER, Yılmaz; "Anadolu Selçuklu Sikkeleri", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.95-107.

KABAKLARLI, Necdet; **Mangır: Osmanlı İmparatorluğu Bakır Paraları 1299-1808**, İstanbul, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1998.

KABAKLARLI, Necdet; **Mangır: Tire’de Darbedilen Osmanlı Bakır Paraları (1411-1516)**, İstanbul, 2007.

KABAKLARLI, Necdet; **Mangır: Yemen’de Darbedilen Osmanlı Bakır Paraları (1517-1640)**, İstanbul, TND Yayınları, 2007.

KABAKLARLI, Necdet; ERÜRETEN, Metin; “Osmanlı Paralarında Ölçü ve Ayar” **Anadolu’da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, TCMB, Ankara, 2011, s.207-212.

KILIÇ, Orhan; “16. Yüzyılın İkinci Yarısında Kalpazanlık Faaliyetleri” **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.180-187.

KUNT, Metin; "Osmanlı Siyasal Düzeni ve Değişim", ed. Sina Akşin, **Türkiye Tarihi**, II. Cilt, İstanbul, 1988, s.130-144.

KÜÇÜKKALAY, Abdullah Mesut; "Osmanlı Toprak Sistemi -Mirâ Regim-", ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.53-58.

KÜNKER, Fritz Rudolf; **The Sultan Collection An Old Private Collection of Ottoman Coins**, Part 3, Münzen des Ottomanischen Reiches, Teil 3, Auktion 231, Osnabrück, Marz, 2013.

MANTRAN, Robert; **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul**, çev. M.A. Kılıçbay, Ankara, TTK, 1990.

MOLLAOĞLU KIRLIDÖKME, Ferhan; "Osmanlı Tarihinde Dönemler", ed. Yılmaz Kurt, **OTAM**, Sayı 10, Ankara, 1999, s.333-350.

MUSA KAZIM; “Darbhanenin Ahvâl-i Dâhiliyesi”, **TOEM**, Cüz. 9, İstanbul, 1 Ağustos, 1327, s.551-557.

MÜLAYİM, Selçuk; **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler: Selçuklu Çağı**, Ankara, 1982.

MÜLAYİM, Selçuk; "Çözüm ve Tarihleme Sorunlarıyla Bir Geometrik Kompozisyon", **IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri: Bildiriler**, Konya, 1995, s.43-46.

MÜLAYİM, Selçuk; **Değişimin Tanıkları: Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999.

MÜLAYİM, Selçuk; "Geometrik Kompozisyonların Çözümlemesine Bir Yaklaşım", **Arkeoloji- Sanat Tarihi Dergisi I**, İzmir, 1982, s.51-62.

MÜLAYİM, Selçuk; "Palmet Motifinin Tipolojisi", **Anadolu (Anatolia) XX**, Ankara, 1976-1977, s.141-159.

MÜLAYİM, Selçuk; "Rumi Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında", **Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültür Kongresi Bildirileri**, 4-7 Eylül 1989, Ankara, 1997, s.177-182.

MÜLAYİM, Selçuk; "Selçuklu Geometrik Süslemeleri", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 9, İstanbul, Aralık, 1990, s.47-53.

NASKALİ, Esko; ÖZGÜDENLİ, Osman, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Sikkeleri", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, Edt. Bülent Arı, TCMB, Ankara, Haziran, 2011, s.157-161.

NASR, Seyyid Hüseyin; **İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş**, çev. Nazife Şişman, İstanbul, 1985.

NASR, Seyyid Hüseyin; **İslam Sanatı ve Maneviyatı**, İstanbul, 1992.

NTV Tarih, sayı 8, İstanbul, Eylül, 2009, s.41-43.

OCAK, A. Yaşar; **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler**, İstanbul, 1999.

ORHONLU, Cengiz; **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı**, İstanbul, 1987.

Osmanlı Belgelerinde Siyakat Yazısı, haz. Said Öztürk, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No. 18, Ankara, 1994.

ÖGEL, Semra; **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, Ankara, 1987.

ÖGEL, Semra; **Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler**, İstanbul, 1986.

ÖGEL, Semra; "Anadolu Selçuklu Sanatı Ortamı", **IX. Türk Tarih Kongresi II**, Ankara, 1988, s.697-709.

ÖLÇER, Cüneyt; **Nakışlı Osmanlı Mangırları**, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1975.

ÖLÇER, Cüneyt; **Yıldırım Beyazıd'ın Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar**, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1968.

ÖNEY, Gönül; ÇOBANLI, Zehra, **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.

ÖZ, Mehmet; "Osmanlı Klasik Döneminde Tarım", ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.66-73.

ÖZCAN, Ruhi; "Osmanlı Devleti'nde 17. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", **Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 17, Bahar, 2005, s.237-266.

ÖZME, Adil; "Artuklu ve Zengi Sikkelerinde Helenistik ve Roma Sikkelerinin Etkileri", **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, 8-10 Nisan 2002, Bildiriler, Kayseri, 2002, 649-659.

ÖZME, Adil; **Malatya Müzesindeki İslâmî Dönem Sikkeleri**, Ankara, A.Ü. Sos. Bil. Ens., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1993.

ÖZTÜRK, Hüsnü; PERK Haluk, "Anadolu Beylikleri ve Sikkeleri", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, Edt. Bülent Arı, TCMB, Ankara, Haziran, 2011, s.122-155.

PAKSOY, Günay; "Anadolu'da Altın ve Gümüşe Vurulan Osmanlı Damgası", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.163-205.

PAMUK, Şevket; **Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

PEHLİVAN, Gürol; "Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gâzavâtnameler", **Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/4, Summer, 2008, s.598-617.

PERE, Nuri; **Osmanlılarda Madeni Paralar: Yapı ve Kredi Bankasının Osmanlı Madenî Paraları Koleksiyonu**, İstanbul, 1968.

PURGSTALL, B. J. V. Hammer; **Osmanlı Devleti Tarihi**, çev. Mümin Çevik; Erol Kılıç, I-II Cilt, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1983.

SAATÇİ, Tahsin; "İslami Dönem Sikkeleri", **Eski Eser Tanımı ve Kaçakçılığının Önlenmesi Semineri Notları**, Ankara, 1989, s.44-48.

SAHİLLİOĞLU, Halil; **Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740**, İstanbul, İ. Ü. İktisat Fakültesi, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), 1965.

SAHİLLİOĞLU, Halil; "Darphane", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011, s.215-221.

SAHİLLİOĞLU, Halil; **Kuruluştan XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme**, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1958.

SAHİLLİOĞLU, Halil; "Mihaniki Darb Usulünün Kabulü", **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, İstanbul, İ.Ü.Edb. Fak. Yayınları, 1992, s.21-36.

SARI, Hüseyin; "II. Mahmud Dönemi'nde Mudurnu'da Fiyat Hareketleri ve Kentin Genel Giderleri", ed. Mustafa Uyar, **A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 17, Sayı 28, 1995, s.135-153.

SÜMER, Faruk; "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış", **İktisat Fakültesi Mecmuası** XI, Sayı 1-4, İstanbul, 1952, s.509-523.

SÜMER, Faruk; "Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış", **D.T.C.F.Dergisi**, Cilt 20, Sayı 3-4, Ankara, 1962, s.213-245.

ŞAFAK, Nurdan; "Osmanlı Kuruluş Döneminde Devlet" , **Belleten**, Cilt LXXVI, Sayı 276, Ankara, TTK Yayınları, 2012, s.431-434.

ŞAMAN DOĞAN, Nermin; "Anadolu Selçuklu Dönemi Geometrik Süslemelerine (Yıldız Kompozisyonlarına) Yüklenen Anlamlar", **Ortaçağda Anadolu: Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan**, Ankara, 2002, s.397-413.

TABAKOĞLU, Ahmet; "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", ed. Güler Eren, **Osmanlı: Toplum**, IV. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.17-31.

TABAKOĞLU, Ahmet; "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.17-31.

TABAKOĞLU, Ahmet; "Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları", ed. Güler Eren, **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999, s.125-135.

TABAKOĞLU, Ahmet; **Türk İktisat Tarihi**, 1. baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, Mart, 1986.

TAKİEDDİN, Ahmed el-Makrîzî; **Eski ve İslami Paralar**, çev. İ.Hakkı Konyalı, İstanbul, 1946.

TEKİN, Oğuz; **Eski Çağda Para: Antik Nümizmatikçe Giriş**, İstanbul, 1984.

TEKİN, Oğuz; "Lydia Krallığı'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na Anadolu'da Sikke Darbı", **Anadolu'da Paranın Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, TCMB, 2011,s.33-49.

TEKİN, Oğuz; "Osmanlı İmparatorluğunda Para", **Osmanlı: İktisat**, III. Cilt, Ankara, YTY, 1999,s.169-179.

TEKİN, Oğuz; "Sikke mad.", **TDV İslam Ansiklopedisi**, XXXVII. Cilt, İstanbul, 2009,s.179-184.

TOGAN, Zeki Velidi; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, I. Cilt, İstanbul, 1981.

TÜRK EL SANATLARI; haz. Topkapı Sarayı Uzmanları, İstanbul, 1969.

TÖZEN, İbrahim; "Arap-Sasani Paraları", **TND Bülten**, Sayı 7, İstanbul, 1975, s.3-25.

TURAN, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu, 1971.

TÜRE, Altan; **Arkeoloji, Antropoloji ve Folklor Açısından Takılar ve Süs Eşyalarında Sembollerin Dili**, İstanbul, Goldaş Kültür Yayınları, 2004.

USLU, Kaan; **Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları: 1687-1839**, 1. Baskı, İstanbul, Aralık, 2010.

UYGUR, Ziya; **Osmanlı Devletinde Enflasyon ve Toplumsal Düzene Etkileri**, İstanbul, Bayrak Matbaa Ltd. Şti., 1998.

Uykur, Ramazan; "**Artuklu Sikkelerinde Yazı ve Süsleme Kompozisyonu**", G.Ü. Sos. Bil. Ens., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; "Mangır mad.", **MİA**, VII. Cilt, İstanbul, Maarif Basımevi, 1957, s.282-283.

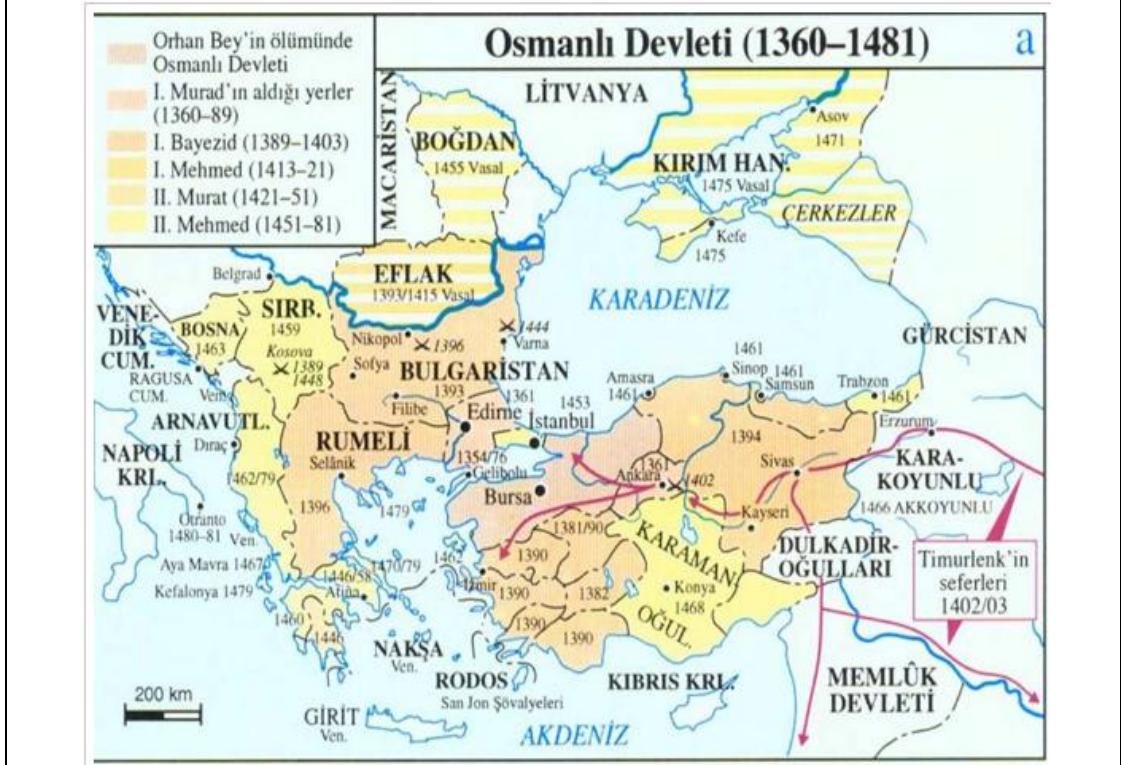
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, I. Cilt, Ankara, TTK Yayınları, 1982.

ÜNAL, R. Hüseyin; Çifte Minareli Medrese: Erzurum, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

YALÇIN, Ç. Şiar; **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Başlangıcından 1566'ya Kadar**, 2. baskı, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.

Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri 4, "Saltanatın İki Yüzü, Yazı ve Tuğra", ed. Şennur Şentürk-Brian Johnson, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Merkezi, Nisan, 1995.

LEVHALAR

Levha 1. Erken Osmanlı Devri Genişleme Haritası

(www. Erguvan.net)

Levha 2. Osmanlı, Kanuni Dönemi Metal Sikke Kalıbı (Paksoy 2011)

Levha 3. Sikke Kalıpları (Artuk 1981)

Levha 4. 15. Yüzyıldan Temsili Bir Darphane (Sahillioğlu 1982)

Levha 5. Cendere Usulü Sikke Darbı (Artuk 1981)

Levha 6. 848 Tarihli Fatih Akçesi (A. Aksan Arşivi)

Levha 7. Günümüze Ait Bir Kap Üzerinde Saadet Düğümü Motifi
(www.alticicadde.com)

Levha 8. Günümüze Ait Bir Kolye Üzerinde Saadet Düğümü
(<http://zerredesignstore.com>)

Levha 9. Milet Tipi Seramik Üzerinde Stilize Palmet Motifleri
(Öney 2007)

Levha 10. Kubadabad Çinisinde Palmet Motifi (Arık 2007)

Levha 11. Konya Mevlana Müzesi Lahdinde Palmet Motifleri
(Öney 2007)

Levha 12. Erzurum Çifte Minareli Medrese Batı Eyvanı Rumi Motifi
(Ünal 1989)

Levha 12. Hilal ve Yıldız Motifli Göktürk Kağanlık Sikkeleri
(Babayar 2007)

Levha 14. Fatih Sultan Mehmed'in Çintemani Motifli Kaftanı
(Türk El Sanatları 1969)

Levha 15. Artuklu Hükümdarı Yuluk Arslan'ın Yıldız Desenli Sikkesi 1188
(Uykur 2010)

Levha 16. İlhanlı Hükümdarı Geyhatu'nun Mardin Darplı (H.691) (M. 1299)
Dirhemi (Hinrichs 2011)

BURSA
باسا

Levha 17. Orhan Gazi'nin Bursa Darplı (H. 727) Akçesi
(Damalı 2010)

Levha 18. I. Murad'ın Kûfi Yazılı, Darp Mahalsiz ve Tarihsiz Akçesi
(Damalı 2010)

Levha 19. Çelebi Mehmed'in 813-Bursa Darplı Akçesi
(www.osmanischesmuseum.europa.de)

Levha 20. Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in 846-Konya Darplı Akçesi
(www.eroncoins.com)

Levha 21. Mentешеoğlu Leys Bey'in 823 Tarihli, Tuğralı Akçesi
(www.balcoins.com)

Levha 22. Saruhanoğlu I. İshak Bey'in 776 Tarihli, Tuğralı Akçesi
(www.eroncoins.com)

Levha 23. Candaroğlu İsfendiyar Bey'in 832 Tarihli Mangır
(www.bedencoins.com)

Levha 24. Aydınoğlu Cüneyd Bey'in 825-Serez Darplı Akçesi
(Erek 2008)

TABLolar

TABLO 1. KÜTAHYA ARKEOLOJİ MÜZESİ ERKEN OSMANLI DÖNEMİ SİKKE ENVANTER LİSTESİ

ENVANTER NO	DÖNEMİ	CİNSİ	DARP YERİ	DARP TARİHİ	ÇAPI	AĞIRLIĞI (gr)	MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	KİMDEN GELDİĞİ	ADET
S-0392	I.MURAD	BAKIR	YOK	YOK	16mm	1.8	04.01.1956	S. Özsay	1
S-0393	"	"	"	"	15mm	1.8	"	"	1
S-0394	Y.BAYEZİD	GÜMÜŞ	"	792	12mm	1.0	12.04.1956	N.Temizerler	1
S-0395	II. MURAD	BAKIR	EDİRNE	YOK	17mm	2.2	"	"	1
S-0837	Y.BAYEZİD	GÜMÜŞ	YOK	792	14mm	1.0	21.11.1967	M.Astürk	1
S-0993	II. MURAD	"	SEREZ	834	14mm	1.2	19.09.1974	Yrb.N.Kaya	1
S-0997	"	"	EDİRNE	825	16mm	1.2	"	"	1
S-1074	"	BAKIR	BURSA	YOK	14mm	1.1	"	"	1
S-2664	Y.BAYEZİD	GÜMÜŞ	YOK	792	21mm	1.1	17.05.1977	M.Temizerler	1
S-2902	II. MURAD	BAKIR	EDİRNE	YOK	16mm	3.0	30.05.1977	E.Altınölçek	1
S-3364	Y.BAYEZİD	"	YOK	YOK	17mm	1.4	09.12.1977	K.Çavuşoğlu	1
S-3546	II. MURAD	GÜMÜŞ	SEREZ	825	13mm	1.2	30.05.1978	M.Temizerler	1
S-3767	Y.BAYEZİD	"	YOK	792	13.5mm	1.0	10.07.1978	"	1
S-3983	"	"	"	"	13mm	0.9	22.01.1979	"	1
S-3984	"	"	"	"	14mm	1.0	"	"	1
S-3985	"	"	"	"	16mm	1.2	"	"	1
S-3986	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-3987	"	"	"	"	12mm	0.8	"	"	1
S-3988	"	"	"	"	13mm	0.8	"	"	1
S-3989	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1

S-3990	Y.BAYEZİD	GÜMÜŞ	YOK	792	12mm	1.2	22.01.1979	M.Temizerler	1
S-3991	"	"	"	"	12mm	1.0	"	"	1
S-3992	"	"	"	"	11mm	0.9	"	"	1
S-4216	II. MURAD	BAKIR	YOK	YOK	16mm	1.7	24.01.1980	Ali Karadağlı	1
S-4741	"	GÜMÜŞ	EDİRNE	848	12mm	1.0	19.11.1981	M.Temizerler	335*
S-4975	"	BAKIR	KARAHİSAR	YOK	18mm	2.1	07.07.1982	"	1
S-5356	Y.BAYEZİD	"	YOK	"	19mm	1.5	15.12.1983	"	1
S-5586	II. MURAD	"	"	"	16mm	1.5	04.06.1984	E. Arslanhan	1
S-5956	Ç.MEHMED	GÜMÜŞ	EDİRNE	822	13mm	1.2	19.02.1986	Serdar Kale	1
S-5957	II. MURAD	"	"	825	13mm	1.1	"	"	1
S-5958	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-5959	"	"	SEREZ	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-5960	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.1	"	"	1
S-5961	"	"	SEREZ	"	16mm	1.1	"	"	1
S-5962	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.1	"	"	1
S-5963	"	"	SEREZ	"	14mm	1.3	"	"	1
S-5964	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.2	"	"	1
S-5965	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-5966	"	"	AYASULUK	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-5967	"	"	SEREZ	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-5968	"	"	"	"	13.5mm	1.0	"	"	1
S-5969	"	"	EDİRNE	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-5970	"	"	"	"	13mm	1.0	"	"	1
S-5971	"	"	"	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-5972	"	"	SEREZ	"	15mm	1.2	"	"	1
S-5973	"	"	EDİRNE	"	13.5mm	1.2	"	"	1

* 335 Adet akçe içerisinde 15 adedine bakılmış olup 1 adet 848 tarihli II. Murad parasına rastlanmıştır. Diğerleri Fatih Sultan Mehmet devrine ait akçelerdir.

S-5974	II. MURAD	GÜMÜŞ	BURSA	825	13.5mm	1.2	19.02.1986	Serdar Kale	1
S-5975	"	"	EDİRNE	"	14.5mm	1.0	"	"	1
S-5976	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-5977	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.1	"	"	1
S-5978	"	"	BURSA	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-5979	"	"	SEREZ	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-5980	"	"	BURSA	"	14mm	1.1	"	"	1
S-5981	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.2	"	"	1
S-5982	"	"	BURSA	"	14mm	1.1	"	"	1
S-5983	"	"	SEREZ	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-5984	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-5985	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.2	"	"	1
S-5986	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-5987	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-5988	"	"	BURSA	"	14mm	1.1	"	"	1
S-5989	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.0	"	"	1
S-5990	"	"	"	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-5991	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-5992	"	"	BURSA	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-5993	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-5994	"	"	OKUNAMIYOR	"	14mm	1.2	"	"	1
S-5995	"	"	EDİRNE	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-5997	"	"	"	"	15mm	1.0	"	"	1
S-5998	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.1	"	"	1
S-5999	"	"	"	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6000	"	"	BURSA	"	13mm	1.0	"	"	1
S-6001	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-6002	"	"	OKUNAMIYOR	"	12.5mm	1.1	"	"	1

S-6003	II. MURAD	GÜMÜŞ	SEREZ	825	14mm	1.0	19.02.1986	Serdar Kale	1
S-6004	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.0	"	"	1
S-6005	"	"	AYASULUK	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6006	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6007	"	"	OKUNAMIYOR	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-6008	"	"	BURSA	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6009	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6010	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.2	"	"	1
S-6011	"	"	AMASYA	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6012	"	"	SEREZ	"	13.5mm	1.0	"	"	1
S-6013	"	"	EDİRNE	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6014	"	"	OKUNAMIYOR	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6015	"	"	BURSA	"	15mm	1.2	"	"	1
S-6016	"	"	SEREZ	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6017	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6018	"	"	BURSA	"	15.5mm	1.1	"	"	1
S-6019	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.0	"	"	1
S-6020	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6021	"	"	AYASULUK	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-6022	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6023	"	"	SEREZ	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6024	"	"	AYASULUK	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-6025	"	"	SEREZ	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-6026	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.2	"	"	1
S-6027	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6028	"	"	AYASULUK	"	15mm	1.2	"	"	1
S-6029	"	"	SEREZ	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6030	"	"	"	"	13.5mm	1.0	"	"	1

S-6031	II. MURAD	GÜMÜŞ	BURSA	825	14mm	1.1	19.02.1986	Serdar Kale	1
S-6032	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6033	"	"	BURSA	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6034	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.2	"	"	1
S-6035	"	"	SEREZ	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6036	"	"	AYASULUK	"	14.5mm	1.0	"	"	1
S-6037	"	"	SEREZ	"	14mm	1.2	"	"	1
S-6038	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6039	"	"	"	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6040	"	"	SEREZ	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6041	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6042	"	"	BURSA	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-6043	"	"	EDİRNE	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-6044	"	"	BURSA	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6045	"	"	"	"	13mm	0.9	"	"	1
S-6046	"	"	"	"	14mm	1.0	"	"	1
S-6047	"	"	EDİRNE	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6048	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.3	"	"	1
S-6049	"	"	"	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6050	"	"	BURSA	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6051	"	"	OKUNAMIYOR	"	13mm	1.2	"	"	1
S-6052	"	"	EDİRNE	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-6053	"	"	BURSA	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6054	"	"	SEREZ	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6055	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6056	"	"	BURSA	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6057	"	"	"	"	11mm	1.2	"	"	1
S-6058	"	"	OKUNAMIYOR	"	13mm	1.2	"	"	1

S-6059	II. MURAD	GÜMÜŞ	SEREZ	825	13mm	1.1	19.02.1986	Serdar Kale	1
S-6060	"	"	OKUNAMIYOR	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6061	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.2	"	"	1
S-6062	"	"	SEREZ	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6063	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6064	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6065	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6066	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-6067	"	"	BURSA	"	13.5mm	1.0	"	"	1
S-6068	"	"	SEREZ	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6069	"	"	"	"	15.5mm	1.1	"	"	1
S-6070	"	"	EDİRNE	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-6071	"	"	"	"	13.5mm	1.0	"	"	1
S-6072	"	"	SEREZ	"	15mm	1.2	"	"	1
S-6073	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.0	"	"	1
S-6074	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6075	"	"	BURSA	"	13mm	1.2	"	"	1
S-6076	"	"	EDİRNE	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-6077	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6078	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-6079	"	"	BURSA	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6080	"	"	OKUNAMIYOR	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6081	"	"	SEREZ	"	16mm	1.1	"	"	1
S-6082	"	"	OKUNAMIYOR	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6083	"	"	BURSA	"	14mm	1.0	"	"	1
S-6084	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6085	"	"	SEREZ	"	13.5mm	0.9	"	"	1
S-6086	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1

S-6087	II. MURAD	GÜMÜŞ	EDİRNE	825	13.5mm	1.1	19.02.1986	Serdar Kale	1
S-6088	"	"	SEREZ	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6089	"	"	EDİRNE	"	15mm	1.0	"	"	1
S-6090	"	"	EDİRNE	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6091	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-6092	"	"	BURSA	"	13.5mm	1.0	"	"	1
S-6093	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-6094	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.2	"	"	1
S-6095	"	"	SEREZ	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6096	"	"	BURSA	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6097	"	"	SEREZ	"	15mm	1.1	"	"	1
S-6098	"	"	BURSA	"	15mm	1.2	"	"	1
S-6099	"	"	OKUNAMIYOR	"	15mm	1.0	"	"	1
S-6100	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.0	"	"	1
S-6101	"	"	SEREZ	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6102	"	"	EDİRNE	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6103	"	"	OKUNAMIYOR	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6104	"	"	SEREZ	"	13mm	1.2	"	"	1
S-6105	"	"	EDİRNE	"	14.5mm	1.0	"	"	1
S-6106	"	"	BURSA	"	13mm	1.0	"	"	1
S-6107	"	"	SEREZ	"	14mm	1.2	"	"	1
S-6108	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-6109	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6110	"	"	"	"	14mm	1.0	"	"	1
S-6111	"	"	BURSA	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6112	"	"	OKUNAMIYOR	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6113	"	"	SEREZ	"	14mm	1.2	"	"	1
S-6114	"	"	"	"	13mm	1.0	"	"	1

S-6115	II. MURAD	GÜMÜŞ	OKUNAMIYOR	825	12.5mm	1.1	19.02.1986	Serdar Kale	1
S-6116	"	"	BURSA	"	12.5mm	1.2	"	"	1
S-6117	"	"	SEREZ	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6118			BURSA		13.5mm	1.2	"	"	1
S-6119	"	"	BURSA	"	16mm	1.0	"	"	1
S-6120	"	"	SEREZ	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-6121	"	"	EDİRNE	"	14mm	1.1	"	"	1
S-6122	"	"	"	"	14mm	1.0	"	"	1
S-6123	"	"	EDİRNE	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6124	"	"	"	"	12.5mm	1.0	"	"	1
S-6125	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-6126	"	"	SEREZ	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6127	"	"	OKUNAMIYOR	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6128	"	"	EDİRNE	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6129	"	"	BURSA	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6130	"	"	EDİRNE	"	12.5mm	1.2	"	"	1
S-6131	"	"	"	"	12.5mm	1.0	"	"	1
S-6132	"	"	"	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-6133	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-6134	"	"	BURSA	"	13mm	1.1	"	"	1
S-6135	"	"	AYASULUK	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-6136	"	"	BURSA	"	14mm	1.2	"	"	1
S-6234	Ç.MEHMED	"	OKUNAMIYOR	816	13mm	1.1	1984	M.Durusu	1
S-7183	I.MURAD	"	YOK	YOK	13mm	1.2	30.10.1996	M.Temizler	1
S-7184	Y.BAYEZİD	"	"	792	13mm	1.2	"	"	1
S-7185	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-7186	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-7187	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1

S-7188	Y.BAYEZİD	GÜMÜŞ	YOK	792	13mm	1.2	30.10.1996	M.Temizerler	1
S-7189	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8435	II. MURAD	"	SEREZ	834	13mm	1.1	15.07.1998	B.Karadeniz	1
S-8448	Y.BAYEZİD	BAKIR	YOK	YOK	17mm	1.6	15.07.1998	S.Bizzet	1
S-8544	II. MURAD	GÜMÜŞ	HATALI	BASIM	15.6mm	0.6	03.05.1999	H.Okatan	1
S-8603	"	"	AMASYA	834	12mm	1.1	11.10.1999	Enis Şahin	1
S-8606	"	"	AYASULUK	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8607	"	"	"	"	11.5mm	1.2	"	"	1
S-8608	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-8609	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8610	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8611	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8612	"	"	"	"	11mm	1.1	"	"	1
S-8613	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8614	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8615	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8616	"	"	EDİRNE	"	15mm	1.1	"	"	1
S-8617	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8618	"	"	"	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-8619	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8620	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8621	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8622	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8623	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8624	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8625	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8626	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8627	"	"	"	"	12.5mm	1.2	"	"	1

S-8628	II. MURAD	GÜMÜŞ	EDİRNE	834	11.5mm	1.0	11.10.1999	Enis Şahin	1
S-8629	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8630	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8631	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8632	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8633	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8634	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8635	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8636	"	"	"	"	11.5mm	1.2	"	"	1
S-8637	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8638	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8639	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8640	"	"	"	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-8641	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8642	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8643	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8644	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-8645	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8646	"	"	BURSA	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8647	"	"	"	"	11.5mm	1.1	"	"	1
S-8648	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-8649	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8650	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8651	"	"	"	"	11.5mm	1.2	"	"	1
S-8652	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8653	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8654	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8655	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1

S-8656	II. MURAD	GÜMÜŞ	BURSA	834	13mm	1.2	11.10.1999	Enis Şahin	1
S-8657	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8658	"	"	"	"	11.5mm	1.2	"	"	1
S-8659	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8660	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8661	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8662	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8663	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8664	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8665	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8666	"	"	"	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-8667	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8668	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8669	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8670	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8671	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8672	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8673	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8674	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8675	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8676	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8677	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8678	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8679	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8680	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8681	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8682	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8683	"	"	NOVAR	"	16mm	1.0	"	"	1

S-8684	II. MURAD	GÜMÜŞ	NOVAR	834	13mm	1.1	11.10.1999	Enis Şahin	1
S-8685	"	"	"	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-8686	"	"	"	"	15mm	1.1	"	"	1
S-8687	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8688	"	"	"	"	15mm	1.0	"	"	1
S-8689	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8690	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8691	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-8692	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8693	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8694	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8695	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8696	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-8697	"	"	SEREZ	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-8698	"	"	"	"	16mm	1.1	"	"	1
S-8699	"	"	"	"	16mm	1.2	"	"	1
S-8700	"	"	"	"	13.5mm	1.3	"	"	1
S-8701	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8702	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8703	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8704	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8705	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8706	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8707	"	"	"	"	15mm	1.1	"	"	1
S-8708	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8709	"	"	"	"	17mm	1.2	"	"	1
S-8710	"	"	"	"	16mm	1.1	"	"	1
S-8711	"	"	EDİRNE	"	13.5mm	1.1	"	"	1

S-8712	II. MURAD	GÜMÜŞ	EDİRNE	834	14mm	1.2	11.10.1999	Enis Şahin	1
S-8713	"	"	"	"	12.5mm	1.2	"	"	1
S-8714	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8715	"	"	"	"	15mm	1.2	"	"	1
S-8716	"	"	BURSA	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8717	"	"	EDİRNE	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8718	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8719	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-8720	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8721	"	"	"	"	12.5mm	1.2	"	"	1
S-8722	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8723	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8724	"	"	"	"	11.5mm	1.1	"	"	1
S-8725	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8726	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8727	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8728	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8729	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8730	"	"	"	"	11.5mm	1.0	"	"	1
S-8731	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8732	"	"	"	"	12.5mm	1.2	"	"	1
S-8733	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8734	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8735	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8736	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8737	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8738	"	"	"	"	12.5mm	1.2	"	"	1
S-8739	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1

S-8740	II. MURAD	GÜMÜŞ	EDİRNE	834	13mm	1.1	11.10.1999	Enis Şahin	1
S-8741	"	"	"	"	11.5mm	1.1	"	"	1
S-8742	"	"	"	"	14.5mm	1.1	"	"	1
S-8743	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8744	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8745	"	"	"	"	12mm	1.0	"	"	1
S-8746	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8747	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8748	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8749	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8750	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8751	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8752	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8753	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8754	"	"	"	"	11.5mm	1.0	"	"	1
S-8755	"	"	"	"	13mm	1.0	"	"	1
S-8756	"	"	"	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-8757	"	"	"	"	14.5mm	1.2	"	"	1
S-8758	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8759	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8760	"	"	"	"	12.5mm	1.0	"	"	1
S-8761	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8762	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8763	"	"	"	"	14mm	1.1	"	"	1
S-8764	"	"	"	"	13.5mm	1.2	"	"	1
S-8765	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8766	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8767	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1

S-8768	II. MURAD	GÜMÜŞ	EDİRNE	834	14mm	1.1	11.10.1999	Enis Şahin	1
S-8769	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8770	"	"	"	"	11.5mm	1.1	"	"	1
S-8771	"	"	BURSA	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-8772	"	"	EDİRNE	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8773	"	"	"	"	11.5mm	1.1	"	"	1
S-8774	"	"	"	"	13mm.	1.2	"	"	1
S-8775	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8776	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8777	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8778	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8779	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8780	"	"	"	"	12mm	1.2	"	"	1
S-8781	"	"	"	"	11.5mm	1.0	"	"	1
S-8782	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8783	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8784	"	"	"	"	12.5mm	1.1	"	"	1
S-8785	"	"	"	"	13.5mm	1.1	"	"	1
S-8786	"	"	"	"	14mm	1.2	"	"	1
S-8787	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8788	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8789	"	"	"	"	13mm	1.1	"	"	1
S-8790	"	"	"	"	11.5mm	1.1	"	"	1
S-8791	"	"	"	"	13mm	1.2	"	"	1
S-8792	"	"	"	"	12mm	1.1	"	"	1
S-8793 - S-8813 ARASI 834-EDİRNE DARPLI AKÇELERDİR. (20 ADET)									
S-8814 - S-8986 ARASI 834-SEREZ DARPLI AKÇELERDİR. (172 ADET)									
S-9125	II. MURAD	BAKIR	TİRE	853	11mm	1.2	27.11.2000	M.A.Akkaya	1

S-9134	II. MURAD	GÜMÜŞ	BURSA	834	12mm	1.1	27.11.2000	M.A.Akkaya	1
S-9136	"	"	"	824	11mm	1.0	"	"	1
S-9198	Y.BAYEZİD	BAKIR	YOK	YOK	18mm	2.4	18.06.2001	A.Kehribar	1
S-9304	Y.BAYEZİD	BAKIR	YOK	YOK	18.5mm	2.2	03.04.2002	A.Özçam	1
S-9364	II. MURAD	"	BOLU	"	14.5mm	1.7	31.12.2002	F.Şafak	1
S-9412	II. MURAD	"	YOK	"	15mm	2.3	28.03.2003	A.Güney	1
S-9542	Y.BAYEZİD	"	"	"	15mm	0.9	12.29.2004	M.Ergün	1
S-9544	"	"	"	"	17mm	1.8	"	"	1
S-10420	I.MURAD	GÜMÜŞ	"	"	12mm	1.25	04.06.2008	H.Görgülü	1
S-10547	II. MURAD	BAKIR	"	"	14mm	1.4	23.12.2010	Z.Tokyay	1
S-10643	"	GÜMÜŞ	AMASYA	825	13.5mm	1.0	01.09.2011	T.Çankırlı	1
S-10692**	Y.BAYEZİD	GÜMÜŞ	YOK	792	13mm	0.7	12.12.2011	"	1
TOPLAM 612 ADET									

** Sikke negatif olarak darp edilmiştir.

TABLO 3. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ SİKKE DARP YERLERİ

DÖNEM	OSMAN GAZİ		ORHAN GAZİ		I.MURAD		I.BAYEZİD		İSA ÇELEBİ		ÇELEBİ MUSA		ÇELEBİ MUSTAFA		EMİR SÜLEYMAN		ÇELEBİ MEHMED		II.MURAD	
DARP YERİ	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.
AMASYA										E							X		X	
AYASULUK									A	L							X		X	X
BALAT									K	E							X			
BOLU									Ç											X
BURSA			X						E	G					X		X	X	X	X
DARENDE										E										X
EDİRNE									Y	Ç	X		X		X		X		X	X
ENGÜRİYE									A	M							X		X	X
GERMİYAN										E								X	X	
İNEGÖL									D	M									X*	
KARAHİSAR									A	İ							X			X
KASTAMONU										Ş									X	
LÂDİK									M	T										X
NOVAR									A	İ									X	
SEREZ									N	R			X				X		X	
SİRUZ									G								X			
TEMİRHİSAR									I								X			
TİRE									R											X
BELİRSİZ	X		X	X	X	X	X	X	I		X				X	X	X	X	X	

* Atom Damalı, bu sikkenin darp mahallinin yanlış okunduğunu ve doğrusunun Engüriye (Ankara) olduğunu belirtmiştir.

TABLO 4. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ SİKKE DARP TARİHLERİ

DÖNEM	OSMAN GAZİ		ORHAN GAZİ		I.MURAD		I.BAYEZİD		ÇELEBİ MUSA		ÇELEBİ MUSTAFA		EMİR SÜLEYMAN		ÇELEBİ MEHMED		II.MURAD	
DARP YERİ	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.	AKÇE	MAN.
AMASYA															808,810, 816,822, TY		825,834	
AYASULUK															812,816, 821,822, 823		825,834	827
BALAT															816			
BOLU																		TY
BURSA			727, TY										806		806,813, 816,822, TY	806,TY	824,825, 834,836, 848	827,834, 836,838, TY
DARENDE																		TY
EDİRNE									813		822,824		812,813		816,821, 822		825,834, 848	828,832, 834,836, 848,TY
ENGÜRİYE															806,TY		825,834	829,836, 838
GERMİYAN																818	825,826, TY	
İNEGÖL																	825	
KARAHİSAR															816			TY
KASTAMONU																	825	
LÂDİK																		824,838
NOVAR																	834	
SEREZ											TY				822		824,825, 834,848	
SİRÜZ															816,822			
TEMİRHİSAR															816			
TİRE																		822,828, 848,853, TY
BELİRSİZ	TY		729, TY	TY	TY	790, TY	792,793, 794,795	794, TY	813				802,805, 806,808	806,808, 813		812,813, 816,821		

